

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการเมือง

1.1.1 ความหมาย

ศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับการเมือง ระบบการเมือง กระบวนการและกิจกรรมทางการเมืองต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรรหรือแบ่งปันสิ่งที่มีคุณค่าเพื่อสังคม หรือความสัมพันธ์ทางการเมือง เป็นเรื่องของ การบังคับ หรือเรื่องของอำนาจเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถพิจารณาได้ 3 แง่มุม คือ ในแง่สถาบัน ในแง่ของหน้าที่ ในแง่ของระบบการเมือง

1) ความหมายทางการเมืองในแง่สถาบัน

คือการพิจารณาความหมายของการเมืองในแง่สถาบัน มีที่มาหรือสมมติฐานที่ว่า การกระทำทางการเมืองจะเกิดขึ้นภายในขอบเขตที่เห็นชัดเจนเท่านั้น และการเมืองจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าปราศจากสถาบันที่จัดตั้ง ขึ้นอย่างเป็นทางการ เมื่อเป็นเช่นนั้นความหมายทางการเมืองในแง่หนึ่งจึงถือว่า ประการที่หนึ่งสถาบันทางการเมืองการปกครอง ประการที่สองหมายถึงสถาบันที่เรียกว่ารัฐ

2) ความหมายทางการเมืองในแง่ของหน้าที่

ความหมายของการเมืองในแง่ของหน้าที่ เป็นการมองหรือพิจารณาการเมือง ที่มุ่งไปที่หน้าที่ของสถาบันทางการเมือง ได้แก่การแข่งขันหรือการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ การใช้อำนาจ การบังคับให้มีการปฏิบัติตาม และหน้าที่ๆเกี่ยวกับการตัดสินใจ กำหนดนโยบายสาธารณะ มากกว่าตัวสถาบันทางการเมือง หรือสถาบันที่เรียกว่ารัฐ ที่นอกจากใช้ไม่ได้กับสังคมทุกชนิดแล้ว ยังไม่ช่วยให้ปรากฏการณ์ทางการเมือง ในแง่ของการเคลื่อนไหวหรือพฤติกรรมทางการเมืองที่ปรากฏอยู่จริง หากจะกล่าวถึงแง่ของอำนาจ

Aristotle 1962: 6 (อ้างถึงใน จุมพล หนิมพานิช 2544: 7-16) เป็นนักปราชญ์เมธีการเมืองคนแรก ที่กล่าวถึงการเมือง และได้กล่าววามมนุษย์โดยธรรมชาติเป็นสัตว์การเมือง ด้วยเหตุนี้จึงต้องอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน เพื่อให้มนุษย์บรรลุถึงเป้าหมายธรรมชาติแห่งความดีสูงสุด การเมืองหรือความสัมพันธ์ทางการเมือง เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับอำนาจหรือการบังคับให้ปฏิบัติตาม

Robert A. Dahl 1963: 41-47 (อ้างถึงใน จุมพล หนิมพานิช 2544: 7-16) ที่มองหรือพิจารณาการเมืองว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ การบังคับให้มีการปฏิบัติตาม กฎเกณฑ์ หรืออำนาจอันชอบธรรม

Harvery G. Kepschull 1968 (อ้างถึงใน จุมพล หนิมพานิช 2544: 7-16) ที่มองหรือพิจารณาการเมืองว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการรวมตัวและใช้อำนาจหน้าที่ ในสังคมโดยมีความมุ่งหมายที่จะสถาปนาหรือดำรงไว้ซึ่งความเป็นระเบียบเรียบร้อย การจัดความแตกต่างระหว่างบุคคล หมู่เหล่า ทั้งนี้เพื่อสนองต่อเป้าหมายต่างๆร่วมกัน

Harold D. Lasswell 1958 (อ้างถึงใน จุมพล หนิมพานิช 2544: 7-16) ที่มองการเมืองเป็นเรื่องอิทธิพล ผู้ทรงอิทธิพล และเป็นเรื่องของใคร ได้อะไร เมื่อไร และอย่างไร โดยเฉพาะคำถามที่ว่า เมื่อไร และอย่างไร เป็นเรื่องของกระบวนการทางการเมือง ที่เกี่ยวข้องกับอำนาจและอิทธิพลอย่างเห็นได้ชัด

3) ความหมายของการเมืองในแง่ระบบ

ความหมายของการเมืองในแง่ระบบ เป็นการพิจารณาหรือมองการเมืองที่มุ่งไปที่ปฏิสัมพันธ์ หรือพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรรหรือแบ่งปันสิ่งที่มีคุณค่าเพื่อสังคม การพิจารณาการเมืองในแง่นี้ ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นการพิจารณาที่ประสานความหมายของการเมืองในแง่อื่นเข้าไว้ด้วยกัน กล่าวคือ ได้กล่าวถึงการเมืองในแง่อื่นไว้อย่างครอบคลุม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการตัดสินใจ กำหนดนโยบาย เรื่องของอำนาจ หรือเรื่องของสถาบันที่เข้ามาดำเนินการตัดสินใจแบ่งปันสิ่งที่มีคุณค่าเพื่อสังคม

ซึ่งระบบการเมืองจะปรากฏคุณลักษณะบางประการที่แน่นอนชัดเจน นั่นคือ มักจะมีสิ่งที่ปรากฏให้เห็นอยู่เป็นประจำแน่นอนสม่ำเสมอตามควร คือ

1. มีจุดหมายปลายทาง ในทางการเมืองการปกครองอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่าง

2. มีองค์การ ซึ่งมีหน้าที่และความรับผิดชอบ โดยเฉพาะในการใช้อำนาจทางการเมืองต่างๆ

3. มีกระบวนการ ในการใช้อำนาจตามขั้นตอนและวิธีการที่กำหนดขึ้น

4. มีหลักการสำคัญ ที่ได้กำหนดขึ้นเพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการจัดตั้ง

องค์การ หรือในการดำเนินการตามกระบวนการ หลักการนี้เป็นไปเพื่อกำหนดลักษณะในการใช้อำนาจให้เป็นไปในแนวทางใดแนวทางหนึ่ง เช่น ระบบการเมืองบางระบบใช้หลักการรวมอำนาจอย่างเต็มที่ บางระบบใช้หลักกระจายอำนาจ บางประเทศใช้หลักการมอบอำนาจให้กับองค์การ หรือหน่วยอำนาจทางการเมืองใดเป็นพิเศษ เช่น ระบบการเมืองแบบรัฐสภา ก็มีหลักการที่ให้อำนาจกับ

หน่วยงานนิติบัญญัติให้อำนาจสูงสุดแต่หน่วยเดียว บางแห่งใช้หลักการแยกอำนาจเป็น 3 ส่วน คือให้แต่ละองค์กรหรือแต่ละหน่วยอำนาจทางการเมือง เช่น หน่วยอำนาจนิติบัญญัติ หน่วยอำนาจบริหาร และหน่วยอำนาจตุลาการ มีอำนาจเป็นของตน โดยเฉพาะเท่าเทียมกัน ดังนั้น หน่วยอำนาจเหล่านี้ก็สามารถคานอำนาจกันได้

5. มีอุดมการณ์ หมายถึงความเชื่อมั่นศรัทธาในคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่าง และอุดมการณ์นี้เปรียบเสมือน พลัง และ แรงคลใจ ที่ปรากฏอยู่ในระบบการเมืองนั้น

6. มีรูปแบบแห่งโครงสร้าง ซึ่งหมายถึงการกำหนดสถานภาพ ตำแหน่งที่ตั้งขององค์กรทางการเมืองต่างๆ และความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรดังกล่าว ในลักษณะหรือแนวทางอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่เห็นเหมาะสม เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการ อุดมการณ์ และให้สามารถดำเนินการตามกระบวนการที่กำหนดขึ้นได้ เพื่อให้สามารถบรรลุถึงจุดหมายปลายทางที่ปรารถนา ซึ่งโดยทั่วไปแล้วสามารถแบ่งเป็นสองประการ คือ ระบบการเมืองแบบเผด็จการและแบบประชาธิปไตย (สมพงษ์ เกษมสิน และจรรยา สุภาพ 2520: 30-31)

ดังนั้นความหมายของการเมืองก็คือ กระบวนการและกิจกรรมทางการเมือง ที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรรหรือแบ่งปันสิ่งที่มีคุณค่าเพื่อสังคม การกระทำทางการเมืองนั้นจะเกิดขึ้นภายใต้ขอบเขตที่เห็นชัดเจนในแง่ของความเป็นสถาบัน หากพิจารณาในแง่หน้าที่ก็เป็นการพิจารณาหน้าที่ของสถาบันที่พิจารณาถึงการแข่งขันต่อสู้เพื่อให้ได้อำนาจ ใช้อำนาจ สามารถบังคับให้ปฏิบัติตาม หากพิจารณาในแง่ระบบเป็นการพิจารณาที่ปฏิสัมพันธ์หรือพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกันกับการจัดสรรคุณค่าเพื่อสังคมดังกล่าว

1.1.2 ความสำคัญของการเมือง

ปัญหาทางการเมืองเป็นปัญหาของทุกคน และปัญหาของคนเราทุกคน จะต้องเป็นปัญหาใดปัญหาหนึ่ง อันเป็นปัญหาทางการเมือง จากคำกล่าวที่ว่ามานั้น แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการเมือง นั่นก็คือการเมืองจะต้องเกี่ยวข้องกับทุกคน ครอบคลุมที่คนเรายังรวมตัวกันอยู่เป็นสังคม หากจะพิจารณา ใน 3 ประเด็นหลักๆของความสำคัญของการเมืองในด้าน คนกับการเมือง การเมืองกับเศรษฐกิจ การเมืองกับสังคม

1. คนกับการเมือง “เพลโต” (Plato) นักปรัชญาการเมืองชาวกรีก สมัยโบราณให้ทรรศนะไว้ว่า “คนเป็นสัตว์สังคม” นั่นก็หมายความว่าคนเราจะมีความเป็นคนที่สมบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อได้อยู่รวมกันเป็นสังคม คนเราเกิดมาเพื่อที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แต่การช่วยเหลือดังกล่าวนี้จะกระทำได้ดีเต็มที่ก็ต่อเมื่อพวกเขาได้ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมหรือรัฐเท่านั้น ไม่มีใครสามารถที่จะสอนตัวเองให้รู้จักเหตุผลรู้จักความยุติธรรมได้ แต่คนเราจะสามารถเรียนรู้สิ่งเหล่านี้ได้จาก

เพื่อนร่วมสังคมที่อยู่รอบๆ ตัวของพวกเขา นอกจากนี้เพลโตยังมีทรรศนะว่า เราเรียกร่องความช่วยเหลือจากคนอื่น ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการอันหลากหลายของเรา และเมื่อเราสามารถที่จะรวบรวมจำนวนคนที่ตอบสนองความต้องการของเราแต่ละอย่างนั้นเข้ามาไว้ในสถานที่เดียวกันแล้วเราเรียกสถานที่นั้นว่า “รัฐ” (Polis) ดังนั้นเมื่อคนเรารวมตัวเป็นสังคมการเมืองแล้วความจำเป็นในการที่จะสร้างสถาบันเพื่อเป็นหลักในการจัดระเบียบการปกครองจึงเกิดขึ้น

2. การเมืองกับเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองกับเศรษฐกิจเป็นความสัมพันธ์ที่ค่อนข้างจะใกล้ชิดกันมากและมักจะส่งผลถึงกันเสมอทั้งทางตรงและทางอ้อมตามที่กล่าวมาแล้วว่าการเมืองเป็นเรื่องของการต่อสู้แข่งขันเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจอันจะนำไปสู่การจัดสรรหรือแบ่งปันผลประโยชน์ต่างๆ ในสังคม ในขณะที่เรื่องของเศรษฐกิจนั้นเป็นกิจกรรมของคนเราที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การบริโภค การจำหน่ายจ่ายแจก หรือจัดสรรแบ่งปันทรัพยากรต่างๆ ในสังคมเช่นกัน เมื่อเป็นดังนี้โดยพื้นฐานแล้วกิจกรรมทั้งสองคือการเมืองกับเศรษฐกิจจำเป็นจะต้องสอดคล้องกัน นั่นก็คือรัฐในฐานะที่มีอำนาจในการปกครองจะเป็นผู้กำหนดนโยบายในการบริหารประเทศทั้งหมด ซึ่งรวมถึงนโยบายทางเศรษฐกิจด้วย

3. การเมืองกับสังคม ในที่นี้เป็นการมองภาพรวมโดยทั่วไป นั่นก็คือสังคมในฐานะที่เป็นที่รวมของบุคคล เป็นจุดมุ่งหมายร่วมกันภายหลังจากที่ได้วิวัฒนาการมาอย่างยาวนานจนบรรลุถึงขั้นสูงสุดจนทำให้คนเราได้ชื่อว่าเป็นสัตว์สังคม นั่นก็คือคนเราจะมีความเป็นคนสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อได้อยู่ในสังคมเท่านั้น เมื่อไรก็ตามที่คนเราจะต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยวภายนอกสังคมแล้ว คนก็ไม่ต่างอะไรจากสัตว์โลกโดยทั่วไปนั่นเอง เมื่อเป็นดังนี้สังคมก็คือที่รวมของความหลากหลายทุกสิ่งทุกอย่างอันเกี่ยวข้องกับคน สังคมจึงเป็นเสมือนกับสิ่งประดิษฐ์ที่สมบูรณ์แบบอันมีแต่ละคนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนั้นความต้องการมีชีวิตที่สุขสบาย ความสมบูรณ์พูนสุขต่างๆ ตลอดจนการมีอนาคตที่ดีจึงเป็นความต้องการร่วมกันของทุกคนที่อยู่ในสังคมนั้นๆ

เรื่องความสำคัญของการเมืองอาจสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1. ถึงแม้ว่าคนจะเป็นผู้สร้างระบบการเมือง แต่ในที่สุดระบบการเมืองจะเป็นตัวหล่อหลอมคนในรุ่นต่อไป
2. ระบบการเมืองจะเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงลักษณะของความสัมพันธ์ทางอำนาจของคนในสังคม
3. การเมืองจะเป็นตัวกำหนดลักษณะทางเศรษฐกิจของประเทศ ในขณะที่ปัญหาทางเศรษฐกิจย่อมก่อให้เกิดผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง
4. การเมืองจะเป็นตัวกำหนดทิศทางการพัฒนาและจัดระเบียบของสังคม ตลอดจนเป็นแกนกลางของการอยู่ร่วมกันของมวลสมาชิกในสังคม

5. การเมือง เศรษฐกิจและสังคมมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น ดังนั้นเหตุการณ์หรือการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่เกิดขึ้น ย่อมส่งผลถึงกันเสมอทั้งทางตรงและทางอ้อม

6. การตัดสินใจทางการเมืองย่อมส่งผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่เสมอ (ชรินทร์ สันประเสริฐ 2543: 159-164)

ดังนั้นความสำคัญของการเมืองจึงอยู่ที่ความเกี่ยวข้องทางการเมืองของคนทุกคน โดยเฉพาะปัญหาต่างๆ ที่ทุกคนล้วนมี อันเป็นปัญหาทางการเมืองไม่ด้านใดก็ด้านหนึ่ง เช่น ด้านคนกับการเมือง การเมืองกับเศรษฐกิจ การเมืองกับสังคม เนื่องจากว่าสภาพดังกล่าวนี้เกี่ยวข้องสัมพันธ์ อย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง การเปลี่ยนแปลงใดๆ ย่อมส่งผลกระทบต่อถึงกันทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

1.2 แนวคิดทางการเมือง

1.2.1 ความหมาย

เมื่อนุษย์ต้องเกี่ยวข้องกับการเมือง มนุษย์จึงต้องมีกฎเกณฑ์ แบบแผน พฤติกรรมบางอย่างไว้ เพื่อธำรงรักษาความสงบเรียบร้อยของชุมชน แต่เมื่อเวลาผ่านไปมนุษย์มักจะถามคำถามที่ว่ากฎ หรือข้อบังคับที่มีอยู่นั้นมีความเหมาะสมหรือไม่กับสภาพการณ์ในขณะนั้น นั่นคือจะเริ่มสงสัยเกี่ยวกับข้อบังคับเดิม เพื่อจะตอบคำถามดังกล่าว มนุษย์จะตั้งคำถามขึ้นมาเพื่อหาคำตอบให้กับตนเองว่า สิ่งที่ดีนั้นคืออะไร การศึกษาเรื่องการเมืองจึงเกิดขึ้นตรงจุดนี้ ดังเห็นได้จากผู้ให้คำนิยาม หรือกล่าวถึงเรื่องแนวคิดทางการเมืองดังนี้

สุวิมล อิศระธนาชัยกุล (2546: 21) ได้กล่าวถึงความเห็นของ Leo Strauss ซึ่งเขามีความเห็นที่ “แนวคิดทางการเมืองคือการสะท้อนความคิดหรือความหมายใดๆ ที่สำคัญทางการเมือง ไม่ว่าจะเห็นหรือจินตนาการที่เป็นหลักเบื้องต้นทางการเมือง โดยมีเจตนาเพื่อสนับสนุนหรือป้องกันความคิดและความเชื่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือเป็นความสนใจเฉพาะในกฎเกณฑ์หรือนโยบายทางการเมืองอย่างใดอย่างหนึ่ง”

สมพงษ์ เกษมสิน และจรูญ สุภาพ (2520: 5) ได้ให้ความหมายของแนวคิดทางการเมืองว่า หมายถึง ลัทธิการเมืองที่สำคัญๆ ที่เกิดขึ้นจากแนวคิดของบุคคลที่มีสติปัญญาสามารถนำความรู้ ประสบการณ์ และข้อสังเกตเกี่ยวกับปรากฏการณ์ของสังคม เช่น พฤติกรรมของบุคคล ความปรารถนา ความต้องการ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่อยู่ในสังคมเดียวกัน ความร่วมมือหรือความขัดแย้งกัน รวมตลอดถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิด ความสงบสุขหรือปัญหาต่างๆ ที่ทำให้หลักประกันในชีวิตของบุคคลต้องเสื่อมคลายลง ทำให้เกิดความไม่มั่นคงในชีวิต นอกจากนั้นก็เป็น

ข้อคิดเกี่ยวกับการมาและการใช้อำนาจการปกครองในสังคมว่า ควรจะเป็นไปในแนวไหน เพื่อให้บังเกิดผลหรือประโยชน์สูงสุดต่อบรรดาสมาชิกของสังคมนั้น

เจลิมเกียรติ ผิวนวน (2527: 1-2) ได้หยิบยกความหมายด้าน แนวคิดทางการเมืองของ C.L. Wayer ซึ่งเข้าใจให้ความหมายไว้ว่า “แนวคิดทางการเมืองคือ แนวคิดเกี่ยวกับรัฐโครงสร้าง ธรรมชาติ และวัตถุประสงค์ของมัน มันเกี่ยวข้องเป็นสำคัญกับ “ปรากฏการณ์ทางศีลธรรมของพฤติกรรมมนุษย์ในสังคม”

แนวคิดทางการเมืองและสังคม ถือเป็นแบบแผนวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่ง ที่ได้วิวัฒนาการมานานตามประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ และมักมีลักษณะเฉพาะ และ/หรือแตกต่างกันตามบริบททางสังคมและยุคสมัย ยุคหลังศึกษาเรียนรู้จากยุคก่อน และพัฒนาแนวคิดให้เหมาะสมกับสถานการณ์ทางสังคมและการเมืองที่เป็นอยู่ และพัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงยังคงเกิดขึ้นต่อไป トラบใดที่มนุษย์ยังคงคิด ศึกษา เรียนรู้ เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ และการมีชีวิตที่มีความสุขในสังคมและภายใต้สภาพแวดล้อมของสังคม ทั้งนี้ความแตกต่างและหลากหลายของแนวคิดทางการเมืองและสังคมถือได้ว่าเป็นธรรมชาติของมนุษย์และสังคมมนุษย์ และสิ่งนี้ก็ไม่ได้หมายความว่า จะเกิดความขัดแย้งเพียงด้านเดียว

ประเด็นหลักต่างๆ ของแนวคิดทางการเมืองและสังคมในยุคนี้ เป็นมิตินี้ เป็นมิตินี้ ความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนและรอบด้านระหว่าง คน สังคม และสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล กลุ่ม ชุมชน สังคมจนถึงระดับโลก ซึ่งต้องนำเอาทุกมิติที่สัมพันธ์กับความคิด และความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมของมนุษย์ สังคมมนุษย์และสิ่งแวดล้อมทุกด้านมาพิจารณาาร่วมกัน ภายใต้ฐานของความหลากหลายและแตกต่าง ประกอบกับการพิจารณาในมิติเชิงประวัติศาสตร์ และใช้วิธีการศึกษาหลายๆ แนวทางประกอบกัน รวมทั้งแนวทางจารีตประเพณีที่กลายเป็นสัญลักษณ์และความคลาสสิก ในกรอบของสังคมมนุษย์ยุคปัจจุบัน ไปแล้ว ทั้งนี้เป้าหมายของการถกวิเคราะห์ประเด็นหลักๆ ของแนวคิดทางการเมืองและสังคมเหล่านี้ ก็เพื่อสังคมอุดมคติที่ให้ชีวิตที่ดีกับมวลมนุษยชาติ การทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตอย่างมีความสุข และได้คุณภาพกับเปลือกโลกที่มนุษย์พำนักอยู่ได้อย่างยั่งยืนและมีความหวังอยู่เสมอ (เสนีย์ คำสุข 2547: 43)

และยังมีแนวคิดทางการเมืองที่เป็นการพยายามอธิบายอ้างอิง หรือ วิพากษ์วิจารณ์ด้านต่างๆ ของสัมพันธ์ภาพทางการเมือง กล่าวคือสัมพันธ์ภาพระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง ดังที่เราจะได้เห็นเรื่องต่างๆ มากมายมหาศาลอยู่ในหัวข้อเรื่องนี้ ซึ่งก็เป็นความหมายของแนวคิดสมาชิกสังคมทุกคนได้รับผลกระทบกระเทือนจากสัมพันธ์ภาพเหล่านี้ เขาได้รับรู้อยู่แล้วเสมอมา และจะได้รับรู้ต่อไปเสมอ “เขาอาจให้ความใส่ใจต่อเรื่องราวมากหรือเพียงเล็กน้อย แต่เขาย่อมไม่อาจหนีข้อเท็จจริงที่ว่า สิ่งที่เขาเป็นอยู่และสิ่งที่เขากระทำเป็นเรื่องที่

กำหนดขึ้น มีขึ้นในสังคมของตนนั้นส่วนใหญ่ทีเดียว เกิดขึ้น โดยระบบการเมืองที่ตนประกอบเป็น ส่วนหนึ่ง” (สมศักดิ์ เนียมเล็ก 2544: 9) และพื้นฐานของระบบการเมือง ก็คือแนวคิดทางการเมือง นั้นเอง

ด้วยเหตุที่แนวคิดทางการเมืองนั้นไม่ใช่สภาพที่ลอยๆ อยู่โดยปราศจากการ เกี่ยวข้องกับสังคมได้ อิทธิพลโดยรอบของสังคมจึงมีผลต่อการกำหนดรูปแบบแนวคิดทางการเมือง ของนักคิดทางการเมืองทุกท่าน อีกทั้งปัจจัยส่วนตัวของนักคิดแต่ละท่าน กล่าวคือ ภูมิหลัง ประสบการณ์ด้านต่างๆ การศึกษา การอบรมนิสัย และสิ่งแวดล้อมนั้นๆ ก็เป็นปัจจัยที่กำหนด แนวคิดทางการเมืองอีกส่วนหนึ่งด้วย

1.2.2 ความสำคัญของแนวคิดทางการเมือง

จากการนิยามความหมายของการเมืองที่ผ่านมา ไม่เพียงพอต่อการทำความเข้าใจความคิดทางการเมือง หากแต่ต้องทราบถึงความสำคัญของแนวคิดด้วย ว่าแนวคิดประเภท หนึ่งๆ นั้น โดยความเป็นจริงมีความสำคัญในตนเองเพียงใด เพราะความสำคัญของแนวคิดทาง การเมืองเป็นการแสดงสภาวะการณ์ความต้องการทางการเมือง ในขณะที่แนวคิดทางการเมืองนั้น เกิดขึ้น เมื่อแนวคิดทางการเมืองที่นักคิด หรือปราชญ์ทางการเมืองเสนอขึ้นมานั้น นำมา ทำการศึกษา วิเคราะห์ความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติและสามารถพัฒนาไปสู่สถานภาพที่สูงขึ้น ได้ หรือไม่อย่างไร

Leo Strauss กล่าวว่า กิจกรรมทางการเมืองทุกประเภทจะมีลักษณะเด่น 2 ประการ คือ ความต้องการที่จะธำรงรักษาสภาพการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งไว้ หรือไม่ก็เปลี่ยนแปลง สภาพการณ์นั้นๆ ในกรณีที่ต้องการธำรงรักษาสถานภาพเดิมไว้ มนุษย์เราจะพยายามป้องกันการ เปลี่ยนแปลงอย่างน้อยก็ไม่ให้ เลวไปกว่าสภาพเดิม ในกรณีที่ต้องการความเปลี่ยนแปลง เราจะ ประารถนาที่จะก่อให้เกิดสิ่งที่ ดี กว่าสภาพที่เป็นอยู่

เมื่อเป็นเช่นนี้ กิจกรรมทางการเมืองทุกประเภทจึงเกี่ยวข้องหรือถูกชักนำ ด้วยความคิดบางอย่างในการตัดสินเชิงคุณค่าว่าจะไร ดีกว่า หรือ เลวกว่า เสมอ แต่ความคิดว่าอะไร ดีกว่าหรือเลวกว่านั้นย่อมจะต้องมาจากความคิดที่ว่าอะไรคือสิ่งที่เรียกกันว่า ดี (The good) เสมอ (สมบัติ จันทร์วงศ์ และชัยอนันต์ สมุทวณิช 2523: 1-2)

เสนีย์ คำสุข (2547: 22) กล่าวว่า การที่มนุษย์ศึกษาเรียนรู้สังคมมนุษย์เพื่อ ความรู้ความเข้าใจ ตลอดจนการมุ่งหวังในการปรับเปลี่ยนสังคม ไปตามที่มนุษย์ต้องการถือเป็น ความสำคัญต่อการก่อเกิดแนวคิดทางการเมืองและสังคม ยิ่งมนุษย์เจริญขึ้นและสังคมมีความ ชับซ้อนและเติบโตขึ้นพร้อมๆ กับการเกิดปัญหาใหม่ๆ ขึ้น มนุษย์ยังมีความจำเป็นต้องศึกษาเรียนรู้

สังคมเพื่อแสวงหาวิธีการที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหา มนุษย์จึงมีการพัฒนาแนวคิดเดิมที่มีอยู่ และการสร้างแนวคิดใหม่ขึ้นมาเพื่อการอธิบายและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมที่มนุษย์อาศัยอยู่ ดังนั้นความสำคัญของการเมืองจึงอยู่ที่การเรียนรู้ การพยายามทำความเข้าใจ เพื่อที่จะสร้างสรรค์สังคมให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ไปตามที่มนุษย์ต้องการ โดยการเปลี่ยนแปลงนั้นต้องไม่เลวลงกว่าเดิม เพราะการแสวงหาและทำความเข้าใจนั้นย่อมต้องมาจากความคิดที่ว่า อะไรคือสิ่งที่ดีที่สุด (Which The Best one) ดังนั้นมนุษย์จึงพยายามสร้างและอธิบายแนวคิดใหม่เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมใหม่ที่ดีกว่านั่นเอง

1.3 แนวคิดทางการเมืองประเภทต่างๆ

1.3.1 แนวคิดอำนาจนิยม

หากเราสงสัยว่าอะไรคือ รากเหง้าของความขัดแย้งทั้งปวงที่ทำให้สังคมไม่สามารถจะสงบสุขได้ คำตอบคำถามข้อนี้เป็นไปโดยการตั้งคำถามอีกทางหนึ่งว่า อะไรเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการดำรงชีวิตของคนเรา คำตอบก็คือ การทำมาหาเลี้ยงชีพ อะไรเป็นปัจจัยหลักในการหาเลี้ยงชีพ คำตอบก็คือ ที่ดิน และปัจจัยการผลิตทั้งหลาย เหตุใดจึงมีความขัดแย้งเกี่ยวกับการทำมาหาเลี้ยงชีพ คำตอบได้แก่การที่ปัจจัยการผลิตทั้งหลาย เหตุใดจึงมีความขัดแย้งเกี่ยวกับการทำมาหาเลี้ยงชีพ คำตอบได้แก่การที่ปัจจัยหลักในการดำรงชีพไม่ได้เป็นของคนทุกคนโดยเสมอกัน บางคนมีกรรมสิทธิ์ หลายคนไร้กรรมสิทธิ์ ทั้งๆ ที่ทุกคนมีสิทธิ์ที่จะมีชีวิตอยู่เท่าเทียมกัน จากการใช้เหตุผลดังกล่าวนี้

จึงมีความคิดเกี่ยวกับสังคมอยู่อย่างหนึ่งว่าความขัดแย้งทั้งหลายในสังคมมีสาเหตุมาจากการที่มนุษย์เริ่มออกห่างจากสภาพธรรมชาติที่แท้จริงไปทุกที ด้วยการสะสมเงิน ความจำเป็นในลักษณะที่ทำให้ผู้อื่นปราศจากสิทธิ์ที่จะดำรงชีพอยู่ได้ การสะสมก่อให้เกิดสิทธิ์ส่วนบุคคลทางทรัพย์สิน กรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในทรัพย์สินที่เป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีพเช่น ที่ดิน ก่อให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบกันในสังคมก่อให้เกิดคนที่มีสมบัติและคนที่ไม่ได้สมบัติ เป็นผลทำให้เกิดความขัดแย้งกันในสังคม การถือกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของ ทำให้เกิดความหวงแหนรักษาการเป็นศัตรูต่อกัน แย่งชิงกัน แทนที่จะมีความร่วมมือกัน เห็นอกเห็นใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังนั้นหนทางเดียวที่จะทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีสันติสุขปราศจากข้อขัดแย้งที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน ก็คือ การกลับไปสู่สภาพธรรมชาติที่กรรมสิทธิ์ในปัจจัยหลักของการดำรงชีพเป็นของชุมชนร่วมกัน ไม่มีบุคคลใดที่จะถือสิทธิ์ครอบครองเป็นของตนหรือของครอบครัวแต่เพียงผู้เดียว ใช้ปัจจัยหลักนั้นร่วมกันเพื่อผลิตสิ่งยังชีพแทนที่จะสงวนกรรมสิทธิ์ไว้เป็นของตนแต่เพียงคนเดียว จึงเป็นที่มาของแนวคิดสังคมนิยม (ชยอนันต์ สมุทวณิช 2519: 106)

สังคมนิยมเป็นคำที่มีความหมายกว้างขวางไม่ตายตัว ทั้งนี้เพราะว่ามีสังคมนิยมอยู่หลายแบบ เช่น สังคมนิยมแบบอุดมคติ (ยูโรเปียน โซเชี่ยลลิสม์) สังคมนิยมแบบมาร์กซิสต์ สังคมนิยมแบบประชาธิปไตย สังคมนิยมแบบคริสเตียน และสังคมนิยมกลุ่มอาชีพ เป็นต้น

นอกจากสังคมนิยมจะหมายถึง ลัทธิทางเศรษฐกิจและการเมืองแล้ว บางกรณีก็หมายถึงขบวนการเมืองด้วย เช่น พรรคสังคมนิยมที่ปรากฏในประเทศต่างๆ แม้ประเทศที่ใช้ระบบเผด็จการ เช่น ประเทศเยอรมนีสมัยฮิตเลอร์ก็มีพรรคการเมือง เรียกว่า “พรรคชาติสังคมนิยมเยอรมัน” บางประเทศถือว่าสังคมนิยมเป็นคำที่มีความหมายในทางดี แต่ในบางประเทศมีความหมายไปในทางเสีย ในสหรัฐอเมริกามีการต่อต้านคำนี้มาก

อย่างไรก็ตาม สังคมนิยมที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและการปกครองนั้น คือ สังคมนิยมแบบมาร์กซิสต์ และสังคมนิยมแบบประชาธิปไตย กับแนวความคิดของสังคมนิยมแบบอุดมคติ

1) ความหมาย

คาร์ล แลนดอเออร์ ให้ความหมายของสังคมนิยมไว้ว่า สังคมนิยมคือระบบที่กรรมสิทธิ์เป็นของชุมชน เพื่อจุดประสงค์ที่จะกระจายแจกจ่ายรายได้ ทรัพย์สิน โอกาสและอำนาจทางเศรษฐกิจให้เท่ากันมากที่สุด

โรเบิร์ต เอ. ดาห์ล กล่าวไว้ว่า สังคมนิยมคือ ระบบเศรษฐกิจซึ่งกิจกรรมที่สำคัญส่วนใหญ่ ถูกดำเนินงาน โดยหน่วยงานต่างๆ และหน่วยงานที่เป็นเจ้าของเหล่านี้ จะถูกควบคุมโดยรัฐอีกต่อหนึ่ง

สรุปได้ว่า สังคมนิยม หมายถึง ระบบเศรษฐกิจที่มีแนวนโยบายมุ่งสนับสนุนและปรารถนาที่จะให้ชุมชน สังคมหรือส่วนร่วมถือกรรมสิทธิ์หรือควบคุมการผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยสำคัญในการผลิต เช่น ทุน ทรัพยากร ที่ดิน วิทยาการ ทั้งนี้ เพื่อมุ่งกระจายผลประโยชน์เหล่านี้เพื่อประชาชนทั้งหมด (สุพจน์ บุญวิเศษ 2549: 172)

จากความหมายข้างต้นนี้เป็นแต่เพียงแนวทางกว้างๆ เท่านั้น เพราะคำว่า การเข้าถือกรรมสิทธิ์หรือการควบคุมนี้ ประเทศสังคมนิยมบางแห่ง รัฐเข้าควบคุมทั้งหมดในนามของชุมชนหรือสังคมหรือส่วนร่วม แต่ในบางแห่งรัฐเข้าดูแลและควบคุมเพียงบางส่วน ดังนั้นความหมายของสังคมนิยมจึงมีทั้งความหมายอย่างแคบและความหมายอย่างกว้าง เหตุนี้ไม่ว่าจะกำหนดความหมายของสังคมนิยมในลักษณะใดประการใด ก็อาจไม่ตรงกับหลักสังคมนิยมที่ปฏิบัติกันอยู่ในหลายประเทศ เช่น ในบางแห่งถือว่าถ้าใช้ระบบสังคมนิยมแล้วจะต้องเป็นประชาธิปไตยทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง แต่ในบางประเทศต้องการให้มีประชาธิปไตยทางการเมืองและมีการจำกัดเสรีภาพทางเศรษฐกิจ บางประเทศถือว่าการเป็นสังคมนิยมไม่จำเป็นต้องให้

ความสำคัญกับประชาธิปไตยทางการเมือง แต่มุ่งให้เกิดความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ
ดังนั้น จึงมีแนวโน้มทางปฏิบัติว่าต้องการให้ชนชั้นกรรมาชีพเข้าควบคุมการปกครองของประเทศ
และควบคุมกิจการทางเศรษฐกิจเช่นปรากฏอยู่ในรูปแบบสังคมนิยมแบบมาร์กซิสต์

อย่างไรก็ดี ความหมายของสังคมนิยมที่ว่า สังคมนิยมเป็นลัทธิที่มุ่งให้
ชุมชนเข้าควบคุมและเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตที่สำคัญ เพื่อประโยชน์ของประชาชนทั้งหมด ก็ยัง
อาจถือเป็นความหมายกลางๆ ได้ แม้ว่าสังคมนิยมแต่ละแบบอาจมีความหมายในรายละเอียดต่างกัน
แต่สังคมนิยมประเภทที่สำคัญในโลก คือ สังคมนิยมสมบูรณ์แบบตามแนวอุดมคติ สังคมนิยมแบบ
มาร์กซิสต์ และสังคมนิยมประชาธิปไตยนั้น มีสาระสำคัญหลายประการคล้ายกัน คือ

1. สังคมนิยมทั้ง 3 แบบนี้มุ่งแก้ไขข้อบกพร่องของระบบทุนนิยมที่ได้
เกิดขึ้น โดยใช้เหตุผลทางเศรษฐกิจ สังคม และมนุษยธรรม

2. สังคมนิยมแบบดังกล่าวมุ่งชี้ให้เห็นข้อบกพร่องของระบบทุนนิยม
ซึ่งเห็นว่าทุนนิยมมีข้อเสียหลายประการ คือ ความไม่เท่าเทียมกันของรายได้ ความมั่งคั่ง อัตราราย
ค่าจ้างต่ำ และการว่างงาน สภาพที่ไร้มนุษยธรรม ความไม่เป็นธรรม การแบ่งชั้น ความขัดแย้ง
ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง ผู้ให้เช่ากับผู้เช่า ผู้ปกครองกับผู้ได้ปกครอง

3. สังคมนิยมในรูปแบบดังกล่าวได้มีโครงสร้างทางเศรษฐกิจและ
สังคมของตนเอง เพื่อใช้แทนระบบทุนนิยม โดยการสร้างระบบเศรษฐกิจขึ้นใหม่ที่ปรับปรุง
องค์การและการปฏิบัติ สำหรับสังคมใหม่ที่มีมนุษยธรรมสูงขึ้น มีความยุติธรรม และมีชีวิตที่
สอดคล้องต้องกัน

4. กลุ่มสังคมนิยมที่ได้รับความสำเร็จในการนำลัทธิและหลักการไปใช้
ในปี ค.ศ. 1820 เป็นต้นมา โรเบิร์ต โอเวน (Robert Owen) ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งสังคมนิยมตามแบบ
ประชาธิปไตย ก็ได้รับความสำเร็จในการสร้างสหพันธกรรมกร สหกรณ์ผู้บริโภค การปฏิรูประบบ
นายทุนเพื่อให้สวัสดิการและความเป็นธรรมแก่กรรมกร

2) ความเป็นมา

เนื่องจากสังคมนิยมมีหลายแบบ ดังนั้นจึงเป็นเรื่องยากที่จะกำหนดว่า
สังคมนิยมได้เกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อใด ผู้รู้จำนวนมากก็มีความเห็นแตกต่างกันในเรื่องนี้ บางท่านได้กล่าว
ว่าการดำรงชีวิตแบบอุดมคติที่ปรากฏอยู่ในหนังสือของเพลโต เรื่อง "The Republic" นั้นมีลักษณะ
เป็นสังคมนิยม เพราะเหตุว่า ได้กำหนดให้ผู้ปกครองไม่มีทรัพย์สินเป็นของตนเอง และให้ทุกคนใช้
ชีวิตร่วมกัน ถือว่าทรัพย์สินเป็นของส่วนรวม ใน ค.ศ. 1840 คำว่า สังคมนิยม เริ่มใช้กันอย่าง
แพร่หลายในยุโรป และหมายถึงลัทธิเศรษฐกิจประเภทหนึ่ง โดยเฉพาะ หลังจากนั้นประมาณ 120 ปี
ลัทธิสังคมนิยมแบบประชาธิปไตยได้แพร่เข้าไปในประเทศสวีเดน อังกฤษ อินเดีย พม่า ซิลอน

อียิปต์ ซีเรีย อิสราเอล และพร้อมกันนั้นสังคมนิยมแบบมาร์กซิสต์ หรือคอมมิวนิสต์ก็ได้ใช้อยู่ใน
โซเวียตรัสเซีย สาธารณรัฐประชาชนจีน ยุโรปตะวันออกและบางประเทศในละตินอเมริกา เอเชีย
สังคมนิยมได้เติบโตอย่างรวดเร็วหึ่งรากลึกไปในหลายประเทศ และได้แพร่หลายอย่างกว้างขวาง
สังคมนิยมเกิดขึ้นมาจากวิวัฒนาการที่เป็นขั้นตอน สังคมนิยมที่ดีจะต้อง
ประกอบด้วยหลัก 5 ประการ คือ

1. จะต้องใช้หลักประชาธิปไตย คือ ประชาชนยอมรับ
2. วิวัฒนาการ
3. จะต้องมียุติธรรม
4. จะต้องยึดหลักกฎหมาย การปกครอง และสันติ
5. ไม่ต้องการให้มีการใช้อารมณ์แบบปลุกระดมความคิดหรือ

ความรู้สึก (สมพงษ์ เกษมสินและ จรุง สุภาพ 2520: 167)

3) ความสำคัญ

จุดประสงค์สำคัญของลัทธิสังคมนิยมก็คือ ความต้องการที่จะเปลี่ยน
ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมโดยระบบสังคมนิยม ซึ่งถือผลประโยชน์ของส่วนรวมอยู่เหนือผล
กำไรของเอกชน นโยบายเร่งด่วนทางเศรษฐกิจของนักสังคมนิยมก็คือ การที่คนทุกคนมีงานทำ การ
เพิ่มผลผลิตให้สูงขึ้น การยกมาตรฐานการครองชีพให้สูงขึ้น ความมั่นคงทางสังคม และการจัดสรร
รายได้และทรัพย์สินอย่างเป็นธรรม เพื่อจะให้บรรลุจุดประสงค์ดังกล่าว นักสังคมนิยมมีความเห็น
ว่า ปัจจัยในการผลิตซึ่งได้แก่ ที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ เครื่องมือในการผลิต การค้าและการ
ธนาคาร ฯลฯ ตลอดจนการจำหน่ายแจกต้องเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมกันของชุมชน ต้องมีการจัดการ
อย่างยุติธรรม เพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม ความแตกต่างของลัทธิสังคมนิยมแบบต่างๆ อยู่ที่การ
กำหนดว่า ปัจจัยการผลิตประเภทใดควรให้รัฐเข้ามาดำเนินการ ปัจจัยการผลิตประเภทใดควรให้
กรรมสิทธิ์แก่เอกชนให้เอกชนดำเนินการเอง ปริมาณ (Degree) ที่รัฐจะเข้ามาดำเนินการทาง
เศรษฐกิจ ข้อแตกต่างที่สำคัญของลัทธิสังคมนิยมแบบต่างๆ อีกประการหนึ่งก็คือ วิธีการที่จะ
เปลี่ยนระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมไปเป็นระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม บางพวกเน้นถึงการใช้
กำลังปฏิวัติ (Revolution) บางพวกมีความเห็นว่าต้องใช้วิธีการพัฒนาการ (Evolution) เป็นต้น
(สนธิ เตชานันท์ 2548: 256)

4) หลักการของสังคมนิยม

1. มุ่งจำกัดสิทธิในการมีกรรมสิทธิ์ของบุคคล โดยเฉพาะปัจจัยการ
ผลิตอันได้แก่ ที่ดิน แรงงาน โรงงาน และวัตถุดิบ ต้องการให้ประชาชนร่วมมือร่วมใจกันทำงาน
สร้างสรรค์สังคม มิใช่มาแข่งขันชิงดีชิงเด่น

2. เน้นการแบ่งสรรปันส่วน ผลที่ได้จากการทำงานร่วมกันด้วยอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ทุกคนจะได้รับผลตอบแทนตามความสามารถ ไม่ได้ไปอยู่ที่คนใดคนหนึ่ง เกิดความผาสุกแก่ส่วนรวม ทุกคนมีความสุขสบายทั่วหน้ากัน

3. มีการจัดระบบการให้สวัสดิการและการประกันสังคมอย่างมีประสิทธิภาพและทั่วถึง เป็นการให้ความมั่นใจและคุ้มครองความปลอดภัยอีกชั้นหนึ่ง (รัฐสวัสดิการ)

4. สังคมนิยมตั้งใจลดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนลงให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

5. ต่อต้านอิทธิพลของเงินตรา คือ ไม่ต้องการให้เงินตรามีอำนาจหรืออิทธิพลเหนือชีวิตของบุคคล

6. ให้มีการโอนกิจการอุตสาหกรรมที่สำคัญเป็นของรัฐ

7. ไม่ยอมรับวิธีการปฏิบัติหรือความรุนแรงใดๆ เพื่อใช้เป็นวิถีทางไปสู่อำนาจ

สังคมนิยมในรูปแบบที่ใช้อยู่ปัจจุบันนี้ เรียกว่า “สังคมนิยมแบบประชาธิปไตย” ซึ่งมีสาระสำคัญที่อาจพิจารณาได้ ดังนี้

1. แม้ว่าสังคมนิยมจะเป็นระบบเศรษฐกิจแบบหนึ่งก็ตาม แต่ก็มีหลักการสำคัญ คือ ในทางการเมืองการปกครองนั้นจะต้องใช้ระบอบประชาธิปไตยเป็นพื้นฐานสำคัญ คือให้ประชาชนสามารถปกครองตนเอง การกำหนดนโยบายต่างๆ ไม่ว่าจะในด้านสวัสดิการ หรือการจำกัดเสรีภาพทางเศรษฐกิจของประชาชนหรือการให้รัฐบาลมีอำนาจและบทบาทในการดำเนินการทางเศรษฐกิจ จะต้องให้ประชาชนเป็นผู้มีส่วนร่วมตัดสินใจด้วย

2. มีความปรารถนาที่จะต่อต้านความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับเรื่องฐานะทางเศรษฐกิจ

3. ต่อต้านอิทธิพลของเงินตรา คือ ไม่ต้องการให้เงินตรามีอำนาจหรือ อิทธิพลเหนือชีวิตของบุคคล

4. สังคมนิยมแบบประชาธิปไตยนั้น ได้ก่อรูปขึ้นอย่างชัดเจนภายหลังที่มีการปฏิวัติอุตสาหกรรม ดังนั้น เมื่ออุตสาหกรรมได้เกิดขึ้นในรัฐที่มีประเพณีนิยมเป็นแบบเสรีนิยม ผลที่เกิดขึ้นก็คือ จะทำให้ประเทศเหล่านั้นใช้ระบบเศรษฐกิจในรูปแบบรัฐสวัสดิการ หรือสังคมนิยมประชาธิปไตย

5. ต้องการให้เกิดการผสมผสานระหว่างกิจการกับกรรมสิทธิ์ นั่นคือให้กิจการสำคัญๆ ที่มีขนาดใหญ่และเป็นความต้องการของประชาชนทั่วไป เป็นกรรมสิทธิ์ของ

องค์การ หรือหน่วยงานสาธารณะ เช่น รัฐบาล เป็นต้น หรือให้องค์การรัฐบาลได้มีส่วนเข้ามาควบคุม ทั้งนี้เพื่อรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม

6. ได้ใช้สิทธิและระบบสังคมนิยมตามแนวของโรเบิร์ต โอเวน ซึ่งเป็นนายทุนผู้มั่งคั่งผู้หนึ่ง แต่เป็นนักปฏิรูป ผู้วางรากฐาน และเผยแพร่ลัทธิทุนนิยมในแบบประชาธิปไตย หลักของสังคมนิยมแบบโอเวน

7. ให้มีการโอนกิจการอุตสาหกรรมที่สำคัญเป็นของรัฐ

8. ไม่ยอมรับวิธีการปฏิบัติ หรือความรุนแรงใดๆ เพื่อใช้เป็นวิถีทางไปสู่อำนาจ

9. ใช้วิธีการแบบรัฐสภา ซึ่งเชื่อมั่นว่าประชาธิปไตยแบบรัฐสภาจะสามารถก่อให้เกิดการปฏิรูป ปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ได้ และนำไปสู่จุดหมายปลายทางที่ต้องการ คือ ความเจริญและเป็นธรรมที่ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าระบบอื่น

10. พร้อมที่จะมีส่วนร่วมรัฐบาลผสมที่มีใช้สังคมนิยม หมายความว่าเมื่อใดที่กลุ่มการเมืองสังคมนิยมหรือพรรคการเมืองสังคมนิยมไม่ได้รับเสียงข้างมากในรัฐสภา ก็พร้อมที่จะเข้าจัดตั้งรัฐบาลร่วมกับพรรคอื่นๆ ที่มีใช้สังคมนิยม ตัวอย่างนี้อาจเห็นได้ในประเทศฝรั่งเศส หรือประเทศออสเตรีย

11. ปรับปรุงหลักการพรรคสังคมนิยมหรือพรรคกรรมกรเสียใหม่ คือแทนที่จะถือว่าเป็นพรรคของชนชั้นกรรมาชีพเพื่อชนชั้นกรรมาชีพเท่านั้น ก็ให้เป็นพรรคของชนชั้นกรรมาชีพและของประชาชนทั่วไป ด้วยการสนับสนุนและรักษาประโยชน์ของสาธารณชน และสวัสดิการสาธารณะ การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ต้องการให้สามารถทำประโยชน์ให้เกิดแก่ประเทศชาติโดยส่วนรวม ไม่ต้องการให้เกิดการแตกแยก ถือว่าทุกคนเป็นมนุษย์เหมือนกัน และยอมรับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งปัจจุบันได้มีชนชั้นอื่นเกิดขึ้น ชนชั้นอื่นเหล่านี้มีอยู่เป็นจำนวนมากและควรได้รับการคุ้มครองปกป้องดูแลช่วยเหลือ เช่น ผู้ที่มีวิชาชีพมีความรู้ความเข้าใจในวิทยาการ ผู้มีรายได้จากเงินเดือนซึ่งเป็นชนชั้นกลาง

12. ยึดมั่นว่าสังคมนิยมนั้น แม้จะเป็นระบบและอุดมการณ์ทางสังคมและเศรษฐกิจ แต่ไม่อาจจะแยกออกจากระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยได้ จะต้องใช้ประชาธิปไตยเป็นทั้งวิถีทางและจุดหมายปลายทาง

13. ยอมให้โอนกิจการเป็นของรัฐ ซึ่งถือว่าเป็นการยอมให้รัฐมีกรรมสิทธิ์ในการผลิต การให้รัฐเข้าดำเนินการทางเศรษฐกิจนี้ก็เพื่อว่าให้มหาชนได้สามารถเข้ามาควบคุมกิจการต่างๆ ที่สำคัญ และการวางแผน โดยรัฐนั้นจะเป็นวิถีทางเพื่อให้บรรลุถึงความเจริญทางเศรษฐกิจและการจัดสรรรายได้ให้แก่ประชาชนด้วยความเป็นธรรมมากขึ้น

สังคมนิยมจึงไม่ยอมรับหลักการทุนนิยมในความหมายเดิมที่ว่า การวางแผนและการประกอบการทางเศรษฐกิจนั้นเป็นเรื่องของเอกชน เพราะถ้าปล่อยให้เอกชนดำเนินการแล้ว ก็คงจะไม่ได้มุ่งหวังประโยชน์ส่วนรวมแต่จะคิดถึงประโยชน์ส่วนตัวอย่างเดียวเท่านั้น ที่สังคมนิยมสนับสนุนให้รัฐบาลมีอำนาจและบทบาทนั้น ก็เพื่อต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงปฏิรูปในลักษณะที่ค่อยเป็นค่อยไปอย่างมั่นคง และเพื่อยับยั้งความบกพร่องต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นจากระบบเศรษฐกิจที่ให้เอกชนประกอบการและเป็นเจ้าของแต่เพียงฝ่ายเดียว

14. ยึดหลักที่ว่า การประกอบการทางเศรษฐกิจนั้น จะต้องให้ส่วนสัดระหว่างกิจการซึ่งรัฐเข้าทำกับกิจการที่เอกชนดำเนินการได้เอง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสังคมนิยมแบบประชาธิปไตยนั้น มิได้ถือว่ากิจการทุกอย่างเป็นของรัฐ แต่ยอมให้เอกชนมีสิทธิเสรีภาพในการประกอบการได้ด้วย เป็นการแบ่งกันว่าสิ่งที่รัฐพึงทำได้ และส่วนใดที่ให้ประชาชนเป็นเจ้าของดำเนินการเองได้

15. สังคมนิยมต้องการต่อต้านระบบเผด็จการทุกแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จ ดังนั้น สังคมนิยมจึงเป็นระบบเศรษฐกิจที่ขัดแย้งกันทั้งระบบทุนนิยมและระบบสังคมนิยมแบบมาร์กซิสต์ หรือเผด็จการทั้งหลาย เป็นเพราะว่าสังคมนิยมไม่เห็นด้วยกับการที่ให้เอกชนประกอบการหรือวางแผนเศรษฐกิจตามระบบทุนนิยม และในขณะเดียวกันก็ไม่เห็นด้วยกับการที่ให้รัฐเข้ามาดำเนินการและเป็นเจ้าของทุกสิ่งทุกอย่างแต่ฝ่ายเดียวตามระบบสังคมนิยมแบบปฏิวัติแนวมาร์กซิสต์ สิ่งที่สังคมนิยมปรารถนาก็คือ ต้องการให้รัฐเข้าดำเนินการเฉพาะในส่วนที่สำคัญและให้รัฐมีอำนาจควบคุมทั่วไปเพื่อให้เศรษฐกิจดำเนินไปในทางที่จะเกิดประโยชน์ แก่ทั้งบุคคลและส่วนรวม โดยให้มีการกระจายและแบ่งปันรายได้ทั้งหลายไปสู่ประชาชนอย่างทั่วถึง (สมพงษ์ เกษมสิน และจรรยา สุภาพ 2520: 167-183)

5) ประเภทของสังคมนิยม

1. สังคมนิยมแบบประชาธิปไตย เป็นทางสายกลาง โดยนำเอาแนวความคิดแบบประชาธิปไตยรวมเข้ากับแนวความคิดทางเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม แต่ยังคงรักษาระบบกลไกราคาไว้เป็นพื้นฐานสำหรับการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ
2. สังคมนิยมแบบคอมมิวนิสต์ ลักษณะของระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ คือ ให้ชนชั้นกรรมาชีพเป็นเจ้าของและควบคุมการผลิตทั้งสิ้น ซึ่งในทางปฏิบัติให้พรรคคอมมิวนิสต์ทำหน้าที่แทน ทำให้รัฐบาลซึ่งมาจากพรรคคอมมิวนิสต์สามารถเข้าควบคุมกิจการทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม
3. ลัทธิสังคมนิยมประเภทอุดมการณ์แบบเพื่อฝัน (Utopian Socialism) แนวความคิดของลัทธิสังคมนิยมประเภทนี้ นำโดย ฟรอนซ์ัวร์ ฟูริเย, ก็อง เดอ แซงต์ ซีมอง,

โรเบิร์ต โอเวน, ฮอเลซ กรีเลย์, ชาลส์ เอ ดานา และนักคิดอื่นๆ ในยุโรปและสหรัฐอเมริกา นักสังคมนิยมตามแนวทางของลัทธินี้มีแนวความคิดในเรื่องพลังของวิวัฒนาการและการปฏิวัติแต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น นักสังคมนิยมส่วนใหญ่ที่อยู่ในประเภทยุคนี้มีความเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมใหม่นั้นไม่ได้เป็นผลเนื่องมาจากความขัดแย้งของผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ หากเป็นผลเนื่องมาจากการค้นพบสภาพการทำงานตามธรรมชาติ หรือตามลัทธินิติธรรม หรือเป็นผลเนื่องมาจากความสำเร็จของการทดลองตั้งประชาคมขึ้นมาใหม่ โดยแยกออกจากสังคมเดิม (สุพจน์ บุญวิเศษ 2549: 172-173)

(1) แนวคิดสังคมนิยมประชาธิปไตย

สังคมนิยมประชาธิปไตย หมายถึง ลัทธิการเมืองและเศรษฐกิจที่มีหลักการสำคัญต่อไปนี้

1. การปกครองโดยประชาชน ด้วยการให้ประชาชนปกครองตนเองตามวิถีทางประชาธิปไตย
2. ต้องการให้ส่วนรวม (รัฐ) เป็นเจ้าของ หรือควบคุมการผลิตบางอย่างหรือกิจการที่สำคัญบางประเภทเพื่อประโยชน์ส่วนรวมในรูปของการโอนกิจการบางประเภทเป็นของรัฐ โดยมีค่าตอบแทน หรือรัฐออกกฎเกณฑ์ควบคุมกิจการต่างๆ เพื่อความเป็นธรรม
3. ยอมให้เอกชนดำเนินกิจการทางเศรษฐกิจบางประการที่ไม่กระทบกระเทือนผลประโยชน์ของประชาชน โดยทั่วไป
4. รัฐเป็นผู้ให้หลักประกันความผาสุก และความมั่นคงในชีวิตของประชาชนทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกิจการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยในการดำรงชีพ (สมพงษ์ เกษมสินและจรรยา สุภาพ 2520: 24)

วิทยากร เชียงกูล และพรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม (2547: 69-70) ได้ให้ความหมายสังคมนิยมประชาธิปไตย (Democratic socialism) ไว้ว่า เป็นระบบทางเศรษฐกิจและการเมืองเสรีนิยมที่ผสมผสานระหว่างปัจจัยต่างๆ ในระบบประชาธิปไตย กลไกตลาด การที่สังคมเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต และการวางแผนทางเศรษฐกิจ ซึ่งต้องการให้เกิดสวัสดิการทางสังคมให้มากที่สุด และความสัมพันธ์ทางสังคมที่ผสมกลมกลืน เป็นระบบที่เน้นวิวัฒนาการ ส่วนหนึ่งประกอบไปด้วยการดึงเอาปัจจัยส่วนที่ดีที่สุดของระบบทุนนิยม และตัดส่วนที่เลวที่สุดและข้อด้อยในระบบทุนนิยมออกไป อีกส่วนหนึ่งนำเอาส่วนที่เหมาะสมที่สุดของการวางแผนทางเศรษฐกิจของระบบสังคมนิยมมาใช้ สังคมนิยมประชาธิปไตยที่พัฒนาขึ้นในประเทศกลุ่มสแกนดิเนเวีย อังกฤษ ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และประเทศอื่นๆ มีลักษณะที่แตกต่างกัน ทั้งในด้านวิธีการและการ

เน้น มีตั้งแต่โมเดลทางทฤษฎีที่เกี่ยวกับเนื้อหาทางปรัชญา ศีลธรรม และการเมือง จนถึงระดับการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจเฉพาะหน้าทางปฏิบัติ ลักษณะสำคัญของระบบสังคมนิยมประชาธิปไตย ประกอบด้วย

1. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมด้วยวิธีการสันติและวิวัฒนาการ (ไม่ใช่การปฏิวัติ) ผ่านทางวิถีทางรัฐสภาสู่สังคมนิยม
2. การเลือกอุตสาหกรรมหลักบางอย่าง (เช่น เหล็ก เหล็กกล้า พลังงาน การคมนาคม ขนส่ง ธนาคาร การประกันภัย) มาเป็นของรัฐ ส่วนกิจการอื่นๆ ปล่อยให้เป็นธุรกิจเอกชน
3. เป็นการผสมกันระหว่างการรวมศูนย์อำนาจและการกระจายอำนาจ โดยพิจารณาจากความจำเป็นในทางปฏิบัติมากกว่าการพิจารณาทางอุดมการณ์
4. เป็นการชี้แนะและวางแนวทางมากกว่าการวางแผนทางเศรษฐกิจโดยตรง
5. เป็นประชาธิปไตยอุตสาหกรรม ซึ่งหมายถึงการให้คนงานมีส่วนในการเป็นเจ้าของและบริหารกิจการที่เขาทำงานอยู่
6. การกระจายรายได้ประชาชาติ ผ่านทางการเก็บภาษีแบบก้าวหน้าอย่างสูง และการให้บริหารทางสังคมอย่างใจกว้างเพื่อลดความไม่เสมอภาคและก่อให้เกิดสวัสดิการทางสังคมสูงสุด

ชยอนันต์ สมุทวณิช (2519: 187) ได้อธิบายความหมายและลักษณะของสังคมนิยมประชาธิปไตย คือสังคมนิยมประชาธิปไตย มีวิธีการเปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการสังคมนิยมประชาธิปไตย (Democratic Liberal Socialism) ซึ่งมีวิธีการเปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการ และยึดมั่นในแบบแผนทางรัฐธรรมนูญ การแสวงหาอำนาจเพื่อที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดสังคมนิยม เป็นการแข่งขันทางการเลือกตั้งตามวิถีทางรัฐสภามากกว่าการยึดอำนาจด้วยอาวุธ เมื่อได้อำนาจแล้วก็ให้มีการปกครองแบบประชาธิปไตย ขอมอบให้อำนาจการตัดสินใจของประชาชน ถ้าประชาชนไม่เลือกเข้ามาอีกก็ต้องออกไป ถ้าจะเปรียบเทียบสังคมนิยมประชาธิปไตยกับสังคมนิยมแบบมาร์กซ์ หรือคอมมิวนิสต์แล้ว ข้อแตกต่างระหว่างสังคมนิยมสองประเภทนี้ อาจสรุปได้เป็น 6 ประการด้วยกันคือ

1. สังคมนิยมประชาธิปไตยไม่ค่อยให้ความสนใจเกี่ยวกับวัตถุนิยม ทางประวัติศาสตร์ (Historical Materialism) ทฤษฎีเกี่ยวกับค่าของแรงงาน (Labor Theory of Value) มากเท่าใดนัก แต่มักจะให้ความสนใจในเรื่องการกดขี่ขูดรีด การที่ความมั่งคั่งรวมอยู่ที่กลุ่มคนจำนวนน้อย ความยากจน และข้อบกพร่องต่างๆ ของระบบสังคม

2. สังคมนิยมประชาธิปไตยไม่ได้ปฏิเสธว่าการต่อสู้ทางชนชั้นไม่ได้มีอยู่จริง แต่เชื่อว่าการต่อสู้และความขัดแย้งทางชนชั้นที่มีอยู่นั้นไม่จำเป็นที่จะต้องกระทำกันด้วยความรุนแรงเป็นสงครามชนชั้น แต่สามารถแก้ไขโดยสันติวิธี

3. สังคมนิยมประชาธิปไตยปรารถนาที่จะให้ระบบทุนนิยมเสื่อมสลายไปและเกิดระบบสังคมนิยมขึ้นแทนที่ แต่เชื่อว่าการเสื่อมสลายของระบบนายทุนนั้นจะเกิดขึ้นทีละเล็กละเล็กน้อยอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยองค์การผู้ใช้แรงงาน มีความเข้มแข็ง มีอิทธิพลมากขึ้น และการที่นายทุนผู้เห็นการณ์ไกลว่าจำเป็นจะต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพที่เปลี่ยนแปลงไป สัมผัสใจเองที่จะผ่อนคลายนานาที่เคยมีอยู่นั้นลงและด้วยการออกกฎหมายโดยผ่านรัฐสภา เช่น การประกันอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ การ โอนที่ดิน และอุตสาหกรรมที่มีลักษณะผูกขาดมาเป็นของรัฐ การเพิ่มอัตราภาษี และด้วยวิธีการที่ค่อยเป็นค่อยไปแบบวิวัฒนาการมากกว่าการเปลี่ยนแปลงแบบกะทันหันด้วยการปฏิวัติที่ใช้ความรุนแรงเข้าประหารชีวิตประหารด้วยกำลังอาวุธ

4. สังคมนิยมประชาธิปไตยมีความเชื่อมั่นในระบบประชาธิปไตยว่าในระบบประชาธิปไตยนั้น พรรคการเมืองที่เป็นสังคมนิยมสามารถเข้าไปมีอิทธิพลและก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงไปในแนวทางสังคมนิยมได้โดยไม่มี ความจำเป็นที่จะต้องเกิดขึ้นโดยอาศัยเผด็จการของชนชั้นกรรมาชีพ หรือด้วยเผด็จการไม่ว่าประเภทใด

5. สังคมนิยมประชาธิปไตย เชื่อว่าในการจัดระบบสังคมแบบใหม่ตามแนวทางสังคมนิยม นั้น ควรเป็นไปในรูปของการที่ชุมชนมีกรรมสิทธิ์และเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตร่วมกัน เว้นแต่ในกิจการบางประเภท เช่น ร้านค้าย่อย แปรลงนาขนาดเล็ก และสินค้าที่เป็นสินค้าประเภทบริโภคซึ่งจะต้องผลิตขึ้นตามบุคลิกภาพและความนิยมของผู้บริโภคนั้นควรจะปล่อยให้เอกชนเป็นผู้ทำ

6. สังคมนิยมประชาธิปไตยถือว่ารายได้ที่เกิดขึ้นในสังคมนั้นจะต้องเฉลี่ยให้กับผู้ทำงานตามกำลังงานที่ได้กระทำไป แทนที่จะให้ตามความจำเป็น

นอกจากลักษณะสำคัญของสังคมนิยมประชาธิปไตยดังกล่าวมาแล้วนี้ในรายละเอียดแล้ว สังคมนิยมประชาธิปไตยยังแตกต่างไปจากคอมมิวนิสต์ในวิธีการอีกหลายประเภทคือ

1. ในส่วนที่เกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ขบวนการปฏิวัติแบบคอมมิวนิสต์เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงจากระบบทุนนิยมไปสู่การถือกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน จะต้องเป็นไปอย่างกะทันหันและสมบูรณ์แบบ โดยไม่มีการจ่ายเงินค่าทดแทน ค่าทรัพย์สินที่รัฐยึดมา ทั้งนี้เพราะคอมมิวนิสต์ถือว่าการถือกรรมสิทธิ์ในระบบนายทุนนั้นไม่แตกต่างอะไรกับการปล้นของของประชาชนไป (การปล้นกับการกดขี่เอารัดเอาเปรียบเหมือนกันตามความเห็นของคอมมิวนิสต์) ส่วน

สังคมนิยมประชาธิปไตยนั้นค่อยๆ เปลี่ยนแปลงทีละน้อยทีละอย่าง และจะต้องพิสูจน์ให้เห็นจริงด้วยว่า เมื่อรัฐเอามาทำเองแล้ว ทำได้ดีกว่าเป็นประโยชน์ต่อตนมากกว่าที่ปล่อยให้เอกชนทำกัน (เริ่มจากสาธารณูปโภคหรือกิจการที่สำคัญ เช่น ถ่านหิน เหล็กกล้า) เมื่อรัฐจะโอนกิจการเหล่านี้มาจากเอกชน ก็จะต้องมีการจ่ายค่าทดแทนให้ผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินนั้น ไม่ใช่ยึดเอามาเป็นของรัฐเฉยๆ

2. ในส่วนที่เกี่ยวกับการต่อสู้ทางการเมืองฝ่ายสังคมนิยมคอมมิวนิสต์มีความเห็นว่าการปฏิวัตินั้นจะต้องทำโดยนักปฏิวัติอาชีพจริงๆ โดยมีพรรคคอมมิวนิสต์เป็นผู้กำหนดนโยบายกำหนดผลประโยชน์ร่วมของชุมชน แนวคิดเรื่องชนชั้นนำและพรรคการเมืองพรรคเดียวนี้สังคมนิยมประชาธิปไตยไม่ยอมรับ แต่เชื่อในวิธีการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยเสียงข้างมากและปล่อยให้พรรคการเมืองอื่นๆ ที่ไม่ได้มีนโยบายหรืออุดมการณ์ เช่นเดียวกับพรรคสังคมนิยมมีโอกาสได้แข่งขันทางการเมืองได้ โดยไม่พยายามขจัดหรือกวาดล้าง ซึ่งต่างกับความคิดของคอมมิวนิสต์ซึ่งไม่ยอมรับความชอบธรรมของพรรคการเมืองที่มีอุดมการณ์แตกต่างไปจากตนให้มาแข่งขันกันในระบบการเมือง

3. สังคมนิยมคอมมิวนิสต์เชื่อว่ารัฐจะต้องเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินทั้งหมด นอกจากสินค้าบริโภคบางประเภท (Consumer Good) เท่านั้น แต่สังคมนิยมประชาธิปไตยตั้งหลักเกณฑ์เสียก่อนว่า อุตสาหกรรมประเภทใดบ้างที่จะโอนกิจการเป็นของรัฐ (Nationalization) หลักเกณฑ์อีกทางหนึ่งอาจดูว่าอะไรเป็นอุตสาหกรรมที่สำคัญแต่ขาดทุนมากและไม่อาจจะฟื้นได้ในระบบการค้าเอกชนที่ไม่มีการวางแผน (กิจกรรมถ่านหิน) และเป็นสำคัญในชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน หลักเกณฑ์อีกอย่างหนึ่งคือ กิจกรรมที่มีความสำคัญต่อชาติมากเกินกว่าที่จะใช้เอกชนดำเนินการเองได้ แม้ว่าเอกชนทำได้ดี และมีการแข่งขันสูงก็ตาม (อุตสาหกรรมเหล็กกล้าของอังกฤษ)

4. สังคมนิยมประชาธิปไตยเชื่อในวิธีการชักจูงใจโดยสันติวิธีว่าเป็นวิธีการเดียวที่จะสนับสนุนให้มีความร่วมมือกันเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ และบางครั้งก็มีความจำเป็นที่จะต้องคอยอย่างอดทน เพื่อที่จะทำให้ประชาชนเห็นว่า ระบบทุนนิยมนั้นไม่มีประสิทธิภาพและไม่เป็นธรรมและจะต้องใช้วิธีใหม่ของสังคมนิยม เช่น พรรคเลเบอร์ของประเทศต่างๆ รอให้ประชาชนเลือกเข้าไปในสภานกว่าจะได้เสียงข้างมาก แต่คอมมิวนิสต์รอไม่ได้และไม่ต้องการจะรอคอย เพราะไม่เชื่อว่าบุคคลจะตัดสินใจเองหรือเห็นความชั่วร้ายของทุนนิยมเองเป็นไปไม่ได้ที่จะชักจูงใจ (เว้นแต่ในกรณีที่ยึดอำนาจรัฐได้แล้ว ก็พยายามจูงใจในภายหลัง) เพราะกลไกต่างๆ ในการสื่อสาร การศึกษา และการโฆษณาชวนเชื่อทั้งหลายล้วนแต่เป็นของฝ่ายนายทุน

ทั้งนั้น และมีไว้เพื่อคำนวณผลประโยชน์ของพวกนายทุนทั้งสิ้น เวลาจะทำอะไรก็มีอคติเข้าข้างพวกนายทุนเสียก่อนแล้ว

หลายประเทศในยุโรปตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศอังกฤษ ได้ให้ความสำคัญแก่ลัทธิสังคมนิยมเป็นอันมาก และได้นำลัทธินี้มาใช้ในประเทศ ในทางปฏิบัติลัทธิสังคมนิยมแบบประชาธิปไตยมีแนวทางและสาระสำคัญ คือ

1. ยอมรับอำนาจรัฐมากขึ้น โดยให้รัฐบาลได้มีบทบาทในทางเศรษฐกิจและสังคม ให้รัฐมีส่วนช่วยเหลือและให้หลักประกันแก่ชีวิตของบุคคล โดยนัยนี้รัฐบาลจึงมีอำนาจในการกำหนดนโยบาย ออกกฎหมายต่างๆ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว ลัทธิสังคมนิยมประชาธิปไตยจึงมีแนวโน้มไปในทางการเพิ่มอำนาจรัฐบาลในกิจการบางลักษณะ และพร้อมกันนั้นก็ลดเสรีภาพของบุคคลในเรื่องนั้นๆ ด้วย หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการเพิ่มอำนาจรัฐ และจำกัดเสรีภาพของบุคคลเพื่อประโยชน์ของประชาชนทั่วไป

2. ไม่ต้องการให้ใช้วิธีการปฏิวัติหรือวิธีการอันรุนแรงใดๆ ทั้งสิ้น แต่จะเข้าไปมีอำนาจด้วยวิธีการรัฐสภาเท่านั้น เช่น การเลือกตั้ง รวมตลอดจนกระทั่งพร้อมที่จะเข้าเป็นรัฐบาลผสมร่วมกับรัฐบาลอื่น ซึ่งไม่ใช่เป็นรัฐบาลสังคมนิยม

3. ต้องการให้มี พรรคการเมืองของประชาชน คือ พรรคที่มองในวงกว้างมิใช่พรรคของชนชั้นเพื่อชนชั้น (กรรมาชีพ) แต่พวกเดียวเท่านั้น

4. ต้องการผสมผสานหลักประชาธิปไตยเข้ากับอุดมคติทางสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งข้อนี้แตกต่างกับแนวความคิดของสังคมนิยมแบบมาร์กซิสต์ที่ไม่ยอมรับหลักประชาธิปไตย โดยอ้างว่าการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้นเป็นการปกครองของชนชั้น แต่สังคมนิยมประชาธิปไตยถือว่ารัฐบาลเป็นของประชาชนโดยทั่วไป และไม่มีอคติใดๆ ต่อรัฐบาลที่เลือกตั้งมาจากประชาชน

5. ใช้หลักการ ोनกิจการเป็นของรัฐ รวมตลอดถึงการควบคุมและวางแผนกิจการทางเศรษฐกิจ โดยรัฐ เพื่อการเพิ่มผลผลิตทางเศรษฐกิจและการจัดสรรรายได้ให้เป็นธรรม ซึ่งเท่ากับเป็นการยอมรับอำนาจทางการเมืองของรัฐบาลเพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ

6. ให้มีการใช้ระบบเศรษฐกิจแบบผสม คือ ผสมผสานกิจการทางเศรษฐกิจที่ดำเนินโดยรัฐและกิจการทางเศรษฐกิจที่ดำเนินโดยบุคคลเข้าด้วยกัน

7.ต่อต้านระบบเผด็จการทุกรูปแบบ (สมพงษ์ เกษมสิน และจรูญ สุภาพ 2520: 24-25)

ดังนั้นสังคมนิยมประชาธิปไตย จึงได้แก่ การรักษาไว้ซึ่งอิสรเสรีภาพของมนุษย์ การ ोनกิจการบางอย่างเป็นของรัฐนั้น อันเป็นเพียงวิธีการหรือเครื่องมืออย่างหนึ่ง

ที่ใช้เพื่อนำไปสู่จุดมุ่งหมายปลายทางของการปกครอง และหลักการของสังคมนิยมประชาธิปไตยก็คือ การยึดเสรีภาพของมนุษย์อยู่เหนือสิ่งอื่นใด นโยบายต่างๆ ของรัฐมีไว้เพื่อส่งเสริมอิสรเสรีภาพของประชาชนในสังคม ซึ่งยึดหลักการปกครองโดยประชาชน ให้ประชาชนปกครองตนเอง ตามวิถีทางประชาธิปไตย และยึดมั่นในแบบแผนทางรัฐธรรมนูญ และต้องการให้เกิดสวัสดิการทางสังคมให้มากที่สุด

(2) สังคมนิยมแบบคอมมิวนิสต์

ก. ลัทธิคอมมิวนิสต์

ก) ความหมาย

ลัทธิคอมมิวนิสต์ หมายถึง ลัทธิการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ซึ่งเชื่อว่ามนุษยชาติจะมีความสุขอย่างเต็มที่ด้วยการล้มเลิกสิ่งสำคัญดังต่อไปนี้

1. กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของบุคคล
2. ชนชั้น
3. ฐานะในทางสังคม
4. สถาบันทางสังคมเก่าแก่
5. ความเชื่อในทางศาสนา
6. รัฐและการปกครอง

เมื่อขจัดสิ่งเหล่านี้ไปแล้ว มนุษย์ก็จะได้รับบริการและวัตถุที่จำเป็นต่างๆ ในการยังชีพ โดยเท่าเทียมกันอันจะยังผลให้เกิดความสุขโดยทั่วหน้า ความเป็นคอมมิวนิสต์นั้นเป็นจุดมุ่งหมายปลายทาง ที่อาจบรรลุได้ด้วยการใช้เวลาประการหนึ่ง ด้วยการทำลายแนวความคิดและสถาบันของพวกชนชั้นมั่งมีหรือพวกกระฎุมพีประการหนึ่ง และด้วยการทำให้รัฐและการปกครองเค็มสิ้นสุดไปประการหนึ่ง

แนวความคิดคอมมิวนิสต์นี้ แม้จะมาจากความคิดของมาร์กซ์ แต่ปราชญ์สมัยโบราณหรือนักคิดสมัยกลาง และสมัยฟื้นฟู ก็ได้เคยเสนอแนวความคิดแบบคอมมิวนิสต์มาแล้ว และมาในตอนต้นศตวรรษที่ 19 ก็ได้มีนักปราชญ์เสนอแนวความคิดเชิง “สังคมนิยม” หรือ “แนวการใช้ชีวิตร่วมกัน” ที่มีความสำคัญ ปราชญ์เหล่านี้คัดค้านระบบนายทุนและวิถีทางการเมือง และการปกครองแบบที่เป็นอยู่ขณะนั้น

คาร์ล มาร์กซ์ ถือว่า แนวความคิดดังกล่าวเป็นแบบอุดมคติ และได้เสนอความคิดแบบคอมมิวนิสต์ในเอกสาร ชื่อ “คอมมิวนิสต์ แมนิเฟสโต” (ซึ่งพิมพ์ขึ้นในปี ค.ศ. 1848 เอกสารนี้ได้เขียนร่วมกับ ฟรีดริช เองเงิลส์) และในหนังสือเรื่อง “ทุน” (The Capitals)

ความสำคัญของวัตถุและสังคมที่ไม่มีชนชั้น ถือเป็นหัวใจของลัทธิคอมมิวนิสต์ (ในแบบของคาร์ล มาร์กซ์)

คำว่า “คอมมิวนิสต์” นั้น เป็นคำที่ใช้โดยทั่วไป ซึ่งหมายถึง ลัทธิคอมมิวนิสต์ แต่ในทางวิชาการลัทธินี้มีชื่อว่า “สังคมนิยมปฏิวัติ” หรือ ลัทธิมาร์กซิสต์” เพราะเหตุว่าตามแนวปรัชญาของคาร์ล มาร์กซ์ นั้นถือว่าระบบการเมืองการปกครองเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นจุดหมายปลายทางมี 2 ระดับ คือ ระดับต่ำ ซึ่งได้แก่ สังคมนิยม คือ การปกครองและการเป็นเจ้าของการผลิตโดยชนชั้นกรรมาชีพ ซึ่งมาร์กซ์เชื่อว่าจะไม่มีการกดขี่ใดๆ เหลืออยู่ แต่ก็ยังไม่ถือว่าเป็นจุดหมายปลายทางในขั้นสุดท้าย ระดับสูง นั้นได้แก่ คอมมิวนิสต์ซึ่งเป็นสภาวะที่สมบูรณ์แบบที่สุดคือ เป็นการดำรงชีวิตของบุคคล โดยเสรีปราศจากกฎเกณฑ์ข้อบังคับ กฎหมาย อำนาจรัฐ รัฐบาล หรืออำนาจบังคับใดๆ บุคคลจะประกอบการตามความสามารถและได้รับทุกสิ่งทุกอย่าง ตามที่ตนต้องการตามความจำเป็น มาร์กซ์ ถือว่า สังคมนิยม หรือการปกครอง โดยชนชั้นกรรมาชีพ นั้น เป็น “คอมมิวนิสต์ระดับต่ำ” ส่วนคอมมิวนิสต์แท้ๆ ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังระบบสังคมนิยมนั้นเป็น “คอมมิวนิสต์ระดับสูง”

กล่าวโดยสรุป ลัทธิคอมมิวนิสต์จึงมิใช่เป็นแต่เพียงลัทธิการเมืองแต่อย่างเดียว แต่หมายรวมถึงลัทธิเศรษฐกิจ สังคม ตามแบบที่มาร์กซ์เชื่อว่าเป็นประโยชน์มากที่สุดด้วยการขจัดข้อบกพร่องของระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในแบบที่เป็นอยู่ในอดีตและปัจจุบัน และแทนที่สิ่งที่ถูกขจัดไปด้วยการใช้ระบบใหม่ที่ดีกว่าคือ การดำรงชีวิตของมนุษย์ โดยปราศจากอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากชนชั้นที่กดขี่และในขั้นสุดท้ายบุคคลจะมีเสรีภาพสมบูรณ์ที่สุด เพราะไม่มีรัฐหรือการปกครองหรือกฎหมายใดๆ ทั้งนี้ เพราะว่ารรัฐหรือรัฐบาล ถ้ายังมีอยู่ก็ถือว่าเป็นอำนาจบังคับซึ่งเป็นการกดขี่แบบหนึ่ง ดังนั้น เมื่อบุคคลอยู่ในสภาพซึ่งไม่มีรัฐก็จัดได้ว่ามีชีวิตที่สมบูรณ์ยิ่ง

นอกจากนั้นคอมมิวนิสต์ ยังอาจมีความหมายถึง ขบวนการสถาบัน และความคิด ซึ่งอาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

1. พรรคคอมมิวนิสต์ซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากพรรคการเมืองแบบอื่น เช่น เป็นพรรคที่มีการรวมอำนาจ มีการจัดระเบียบภายในพรรคเข้มงวดกวดขัน มีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาผลประโยชน์ของชนชั้นกรรมาชีพ ขยายการดำเนินงานให้กว้างขวางเพื่อสร้างระบบการเมืองสากล

2. วิธีการทางการเมืองในประเทศที่ปกครองโดยพรรคคอมมิวนิสต์

3. แนวความคิดแบบอุดมคติที่ต้องการให้บรรลุถึงสังคมที่ไม่มีชนชั้น การเข้าถึงสังคมเช่นนี้ จะต้องใช้หลักการที่ให้ผู้ใช้แรงงานเป็นเจ้าของการผลิตร่วมกัน อันเป็นผลจากการปฏิวัติของชนชั้นกรรมาชีพ และการมีอำนาจปกครองรัฐโดยชนชั้นกรรมาชีพ ซึ่งในที่สุดจะนำไปสู่สถานะที่ไม่มีรัฐและบุคคลสามารถประกอบการต่างๆ โดยเสรีเต็มที่ ซึ่งเป็นความก้าวหน้าในทางการผลิตแบบใหม่

4. ความหมายของลัทธิคอมมิวนิสต์เต็มรูปนั้น หมายถึง ขั้นตอนของการพัฒนาทางสังคมซึ่งเกิดขึ้นหลังยุคสังคมนิยม ซึ่งในขั้นนั้นจะประกอบไปด้วยความมั่งคั่งและสมบูรณ์พูนสุขทางเศรษฐกิจทั้งโลก และรัฐซึ่งเป็นเสมือนอำนาจในการกดขี่เป็นสิ่งที่ไม่จำเป็น เพราะความขัดแย้งระหว่างชนชั้นได้สิ้นสุดไปและมนุษย์ในโลกก็จะสามารถมีชีวิตอยู่ตามหลักที่ว่า “ทุกคนทำงานตามความสามารถและแต่ละคนก็จะได้เท่าที่จำเป็นตามความต้องการ” หลักการข้อนี้เป็นสิ่งที่มาร์กซ์ได้เขียนขึ้นไว้ใน “โครงการ โกอ์ธา” ลัทธิคอมมิวนิสต์ตามแนวของมาร์กซ์นั้นถือว่า เมื่อใดที่มีพลังการผลิตซึ่งเกิดขึ้นจากการที่ทำให้สังคมหรือส่วนรวมเป็นเจ้าของการผลิตทั้งปวงแล้ว ก็จะทำให้เกิดความพอใจเพียงในเรื่องวัตถุต่างๆ ทางเศรษฐกิจและจะทำให้สามารถพัฒนาการศึกษาวัฒนธรรมแก่ทุกคน ผลที่จะบังเกิดขึ้นต่อไปก็คือ จะทำให้ทุกคนสามารถที่จะเรียนรู้การดำรงชีวิตอยู่โดยไม่มี การบังคับกดขี่ ดังนั้น อำนาจบังคับทุกประการ เช่น การใช้ อำนาจปกครองของรัฐบาลจึงเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็น

ข) ความเป็นมา

ลัทธิและปรัชญาแบบคอมมิวนิสต์นั้น มีผู้เชื่อกันว่าน่าจะปรากฏอยู่ในโลกดั้งเดิม ดังตัวอย่างเช่น ความคิดหรือลัทธิสังคมนิยมสมบูรณ์แบบ ซึ่งมีมานานแล้ว และอาจจะพบเห็นได้แม้ในคำสอนของศาสนาคริสต์ เช่น สอนให้มนุษย์มีความรักช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่เห็นแก่ตัว ไม่กดขี่เอาเปรียบกัน เพื่อแผ่ประโยชน์ที่พึงได้ด้วยการแบ่งปันกัน ส่วนนักปราชญ์ในระยะต่อมาก็ได้เสนอแนวความคิดสังคมนิยมที่เป็นแบบอุดมคติ เช่น การดำรงชีวิตในชุมชนที่เต็มไปด้วยความเสียสละ ตามแนวของ โทมัส มอร์ ในเรื่อง “ยูโทเปีย” เป็นต้น (สมพงษ์ เกษมสินและจรรยา สุภาพ 2520: 194-197)

ในสังคมคอมมิวนิสต์ จะไม่มีประเทศและสัญชาติอีกต่อไป เพราะความแตกต่างกันทางสัญชาติ กับการเป็นปรปักษ์กันระหว่างผู้คนกำลังหายไปมากขึ้นๆ ซึ่งสืบเนื่องมาจากการพัฒนาของชนชั้นนายทุน จากการค้าเสรี จากการมีตลาดโลก และจากวิธีการผลิตกับเงื่อนไขต่างๆ ของชีวิตที่เหมือนกัน แต่การมีอำนาจสูงสุดของชนชั้นกรรมาชีพจะทำให้สิ่งเหล่านั้นหายไปเร็วขึ้นอีก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากการร่วมมือกันของพวกที่อยู่ในประเทศชั้นนำที่เจริญแล้ว ดังนั้น เมื่อการเอาเปรียบบุคคลหนึ่งโดยอีกผู้หนึ่งหมดสิ้นไป การเอาเปรียบชาติหนึ่งโดย

อีกชาติหนึ่งก็จะหมดไปด้วย และเมื่อการต่อสู้ระหว่างชนชั้นในชาติหนึ่งสิ้นสุดลง ความเป็นศัตรูระหว่างประเทศก็จะยุติลงเช่นเดียวกัน ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงสำคัญที่ต้องกระทำภายหลังการปฏิวัติ ก็คือ การเปลี่ยนแปลงระบบนายทุน เป็นระบบสังคมนิยมเสียก่อน และเตรียมการสำหรับการเปลี่ยนแปลงไปสู่ขั้นสุดท้าย คือ สังคมนิยมวินิสต์ ต่อไป

งานชิ้นแรกของการปฏิวัติ โดยชนชั้นกรรมาชีพ ก็คือ การยกระดับชนชั้นกรรมาชีพให้เป็นชนชั้นปกครอง เพื่อชัชชนะแห่งการต่อสู้สำหรับพรรคประชาธิปไตยต่างๆ แล้วใช้อำนาจทางการเมืองยึดทุนทั้งหมดมาจากชนชั้นนายทุน รวมศูนย์เครื่องมือการผลิตต่างๆ มาอยู่ในกำมือของรัฐ หรือชนชั้นกรรมาชีพที่รวมตัวกันเป็นชนชั้นปกครองนั้น ตลอดจนเพิ่มพลังการผลิตทั้งหมดให้เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ ในตอนแรกๆ จำเป็นต้องใช้ความเด็ดขาดเข้าจัดการกับกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน และเงื่อนไขการผลิตของพวกนายทุน โดยใช้มาตรการต่างๆ ในการปฏิวัติวิธีการผลิต และระบบสังคม ซึ่งจะแตกต่างกันไปสำหรับแต่ละประเทศ มาตรการสำคัญๆ ของระบบสังคมนิยม (Socialism) ตามที่มาร์กซ์กำหนดไว้ใน The Communist Manifesto สำหรับประเทศที่พัฒนาแล้ว ควรดำเนินการต่างๆ ตามเค้าโครงดังต่อไปนี้

1. ยกเลิกทรัพย์สินในที่ดิน ค่าเช่าที่ดินทั้งหมดควรนำมาใช้
เพื่อส่วนรวม

2. ให้มีระบบภาษีรายได้แบบก้าวหน้า

3. ยกเลิกสิทธิทั้งหมดในมรดก

4. ยึดทรัพย์สินของผู้อพยพออกนอกประเทศ และพวกกบฏ

5. รวบรวมสินเชื้อให้เข้ามาอยู่ในกำมือของรัฐ โดยธนาคาร

ชาติที่มีทุนของรัฐ และโดยการผูกขาดของรัฐแต่ผู้เดียว

6. รัฐควบคุมและรวมการคมนาคมกับการขนส่งไว้ที่

ส่วนกลาง

7. ขยายโรงงานและเครื่องมือการผลิตที่รัฐเป็นเจ้าของ

เพาะปลูกในที่ดินร้าง ปรับปรุงพื้นดินทั่วไปตามแผนรวม

8. ทุกคนต้องใช้แรงงานเท่าเทียมกัน ตั้งกองทัพอุตสาหกรรม

ขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับงานเกษตรกรรม

9. รวมเกษตรกรรมเข้ากับอุตสาหกรรมหัตถกรรม และกำจัด

การแบ่งแยกระหว่างเมืองกับชนบท โดยกระจายประชากรออกไปทั่วประเทศอย่างเสมอภาคกันมากขึ้น

10. ให้การศึกษาโดยไม่คิดมูลค่าแก่เด็กๆ ในโรงเรียนของรัฐ
ยกเลิกการใช้แรงงานเด็กในรูปแบบปัจจุบัน รวมการศึกษาเข้ากับการผลิตในอุตสาหกรรม ฯลฯ
(ทินพันธุ์ นาคะตะ 2546: 110-111)

คาร์ล มาร์กซ์ ได้ดัดแปลงความคิดของเฮเกลในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเสียใหม่ โดยชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในกระบวนการไดอะเล็กติกนั้นมีวัตถุ (Material) เป็นองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ปัจจัยการผลิต คือ ที่ดิน หุ่น เครื่องจักร เหล่านี้เป็นของพลโลกทั้งหมดเป็นส่วนรวม การที่มีชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งยึดเอาปัจจัยการผลิตนี้เป็นของตนเองได้ ชนกลุ่มนั้นก็จะมีอำนาจการปกครองรัฐ ซึ่งจะก่อให้เกิดการต่อสู้ระหว่างชนชั้น ซึ่งมาร์กซ์ได้เสนอให้พิจารณาปรัชญาประวัติศาสตร์ (Philosophy History) โดยอธิบายว่า ในสมัยก่อนพวกเจ้าขุนมูลนายเป็นเจ้าของที่ดินซึ่งเป็นปัจจัยการผลิต ทำให้เจ้าของที่ดินมีอำนาจมาก แต่ต่อมาเนื่องจากผลงานของการปฏิวัติทางอุตสาหกรรม ทำให้เกิดชนชั้นกลาง พวกพ่อค้า เจ้าของโรงงาน อุตสาหกรรมขึ้น พวกเจ้าของโรงงานนี้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต คือ เครื่องจักร เครื่องยนต์ นั่นเอง ดังนั้นอำนาจการปกครองจึงเปลี่ยนไป เกิดลักษณะของสังคมใหม่ขึ้นมาจากสังคมเจ้าขุนมูลนาย คือ สังคมนายทุน อันมีพ่อค้าเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรมเป็น Thesis และใน Thesis นี้เองพวกกรรมกรก็เป็น Anti-Thesis ซึ่งจะต่อต้าน Thesis และในที่สุดพวกกรรมกรนี้เองก็จะได้รับชัยชนะ ได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต การต่อสู้จะสิ้นสุดลงเพราะ ไดอะเล็กติกได้อธิบายถึงการต่อสู้ระหว่างชนชั้น (Class Struggle) ในที่สุดเมื่อเหลือแต่พวกกรรมกรแล้วก็จะไม่มีการต่อสู้ระหว่างชนชั้นอีก

ในขั้นสุดท้ายของการวิวัฒนาการของมนุษยชาติ ตามหลักของมาร์กซิสม์นั้นก็คือ การที่ประชาชนจะอยู่ได้โดยปราศจากการปกครอง เมื่อมนุษย์ได้วิวัฒนาการถึงที่สุดแล้วรัฐก็จะสลายตัวไป ประชาชนต่างก็รัฐสิทธิและหน้าที่ของตนเองจึงไม่จำเป็นต้องมีรัฐบาลมาปกครอง นี่ก็คือลักษณะของสังคมคอมมิวนิสต์ได้เลย ประเทศสหภาพโซเวียต ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนและประเทศคอมมิวนิสต์อื่นๆ ก็ยอมรับประเทศของตนยังมีได้บรรลุถึงซึ่งจุดหมายปลายทางขณะนี้ก็เพียงอยู่ในระยะของเผด็จการสังคมนิยมเท่านั้นสรุปแล้วลัทธิมาร์กซิสม์ ซึ่งเป็นรากฐานของระบบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ในปัจจุบันก็ยังอยู่ในระยะการปกครองแบบเผด็จการสังคมนิยมเท่านั้น (โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ 2534: 56)

ดังนั้นสังคมนิยมแบบคอมมิวนิสต์จึงเป็นทั้งลัทธิการเมือง และลัทธิทางเศรษฐกิจเป็นระบบที่เชื่อกันว่า สามารถจัดข้อบกพร่องทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่มีอยู่แต่เดิมให้หมดไป สามารถนำระบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์มาปรับใช้ โดยจะทำให้สังคมนุชนุชย์ปราศจากการกดขี่ทางชนชั้น จะทำให้บุคคลมีอิสระเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ในที่สุด โดย

ปราศจากรัฐหรือการปกครองหรือกฎหมายใดๆมาบังคับ จุดหมายปลายทางของการปกครองของ
ลัทธินี้ จึงอยู่ที่ความสมบูรณ์ของชีวิต

(3) สังคมนิยมอุคมคติเฟเบียน (Fabian Socialism)

สังคมนิยมแบบเฟเบียนนี้ คือ สังคมนิยมแบบประชาธิปไตย ซึ่งมี
แหล่งกำเนิดที่ประเทศอังกฤษมีรากฐานมาจากปัญญาชนหลายท่าน เห็นภัยจากลัทธิคอมมิวนิสต์
แพร่หลายในเวลานั้น ซึ่งมุ่งในการใช้กำลังปฏิวัติล้มล้างรัฐบาลก่อตั้งการปกครองแบบสังคมนิยม
แบบวิทยาศาสตร์ (Scientific Socialism) ของ Karl Marx เพื่อจะนำไปใช้ในการปกครองแบบ
คอมมิวนิสต์ต่อไปซึ่งก็คือ กลุ่มนักสังคมนิยมเฟเบียน (Fabian Society)

กลุ่มนักเขียนและปัญญาชนชาวอังกฤษ ซึ่งรวมกันตั้งสมาคม
Fabian Society ในปี 1884 เพื่อเรียกร้องให้มีการปฏิรูปสังคมให้เป็นแบบสังคมนิยม โดยการให้
ความรู้และชักจูงใจ ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยวิถีทางประชาธิปไตย มีสมาชิก เช่น ยอร์ช เบอร์
นาร์ด ซอว์ (1856-1950) ซิดนีย์ (1859-1947) และเบียเทรส เวบ (1858-1943) เอช จี เวล (1886-
1946) นักเขียนและนักวิชาการ พวกเขาเสนอให้จัดโครงสร้างอุตสาหกรรมและที่ดินใหม่ โดยโอน
อุตสาหกรรมที่ดินส่วนที่สำคัญเป็นของรัฐท้องถิ่นและรัฐบาลกลาง ปฏิรูปกฎหมายการศึกษา
สาธารณสุขและการปฏิรูปด้านต่างๆ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมขึ้น พวกเขามีอิทธิพลต่อพรรค
กรรมกรและนักศึกษาชนหัวก้าวหน้าในอังกฤษ (วิทยากร เชียงกุล 2548: 184 -185)

ซึ่งคติเฟเบียน Fabianism ขบวนการทางสังคมที่สัมพันธ์กับ
สมาคมเฟเบียนที่สร้างขึ้นในอังกฤษในปี 1884 คติเฟเบียนเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการไปสู่สังคมนิยม
วิถีทางรัฐสภาอย่างค่อยเป็นค่อยไปและสันติวิธี ในกรอบของสังคมนิยม ชื่อของสมาคมตั้งตาม
นายพลโรมัน ชื่อ Quintus Fabius Cunctator ซึ่งเอาชนะกองทัพของคาร์เธจ ด้วยการใช้กลยุทธ์ถ่วง
เวลาอย่างระมัดระวัง ผู้ก่อตั้งและสมาชิกแรกๆ ของสมาคมเฟเบียนเป็นปัญญาชน พวกเฟเบียนไม่
ยอมรับคตินิยมมาร์กซิสม์ที่ต้องให้มีการปฏิวัติมาตั้งแต่ต้น แต่เสนอให้รัฐเข้าไปเป็นเจ้าของปัจจัยการ
ผลิตให้มากขึ้น สนับสนุนความร่วมมือกันระหว่างชนชั้น ดำเนินการไปสู่สังคมนิยมด้วยแนว
ทางการเปลี่ยนแปลงในระบบ โดยชนชั้นนำ ให้มีการวิจัยด้านเทคนิคและเผยแพร่ พวกเฟเบียนสร้าง
อิทธิพลต่อความคิดทางสังคมและนโยบายต่างๆ ในอังกฤษมากพอสมควร พวกเฟเบียนก่อตั้ง
London School of Economics (1895) และช่วยตั้งพรรคกรรมกร (1900) รวมทั้งร่างธรรมนูญของ
พรรคด้วย (1918) (วิทยากร เชียงกุล 2547: 95 – 96)

หลักการทดลองปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดวิวัฒนาการ ในทางที่ดีตาม
แนวของเฟเบียนๆ เป็นสมาคมที่มุ่งต้องการสร้างระบบสังคมนิยม ซึ่งมีหลักว่าจะต้องกระทำการ
ด้วยความรอบคอบ ค่อยเป็นไปและจะเร่งมือเมื่อถึงเวลาที่ควรจะดำเนินการได้ ตามแนวนี้ถือว่า

สังคมนิยมเป็นผลที่ออกมาจากประชาธิปไตย และสังคมนิยมเกิดขึ้นมาจากวิวัฒนาการที่เป็นขั้นตอน สังคมนิยมที่ดีจะต้องประกอบด้วยหลัก 5 ประการ คือ

1. จะต้องใช้หลักการประชาธิปไตย คือ ประชาชนยอมรับ
2. วิวัฒนาการ
3. จะต้องมียุติธรรม
4. จะต้องยึดหลักกฎหมาย การปกครอง และสันติ
5. ไม่ต้องการให้มีการใช้อารมณ์แบบปลุกกระดมความคิดหรือความรู้สึก

สังคมนิยมแบบเฟเบียนต้องการให้เกิดความเป็นระเบียบ ความยุติธรรมในสังคม แต่จะต้องกระทำทุกอย่างด้วยการใช้หลักชักจูง และความยินยอมของประชาชนที่จะเป็นผู้ได้รับผลกระทบกระเทือนจากการเปลี่ยนแปลงต่างๆ

การเปลี่ยนแปลงทั้งหลายจะต้องใช้วิธีการค่อยเป็นค่อยไป โดยการให้ความรู้สึกที่ถูกต้องชอบธรรมแก่ผู้ที่มีฐานะมียุติธรรม มีความรับผิดชอบ เป็นลำดับแรกและในลำดับต่อมาจะต้องสร้างความรู้สึกรักให้ประชาชนกลุ่มเล็กๆ ได้ทราบประชาชนเหล่านี้จะต้องอยู่ในระดับที่สามารถช่วยเหลือขยายความคิดเห็นที่ติงามให้กว้างออกไป และจะต้องเป็นกลุ่มผู้มีเหตุผล

เจตนารมณ์ของเฟเบียนก็เพื่อต้องการแสวงหาแนวทางที่สามารถปฏิบัติได้จริง เพื่อแก้ไขปัญหาคับแค้นทั้งปวง และสร้างความเป็นธรรมขึ้นมาแทนที่ ต้องการให้บุคคลมองทุกสิ่งทุกอย่างกว้างขวางเป็นธรรมด้วยการศึกษา และยอมรับพิจารณาว่าสิ่งใดผิดถูกด้วยเหตุผล และให้มีการปฏิรูปโดยที่ไม่ให้เกิดความแตกแยกอย่างร้ายแรง เช่น สงครามระหว่างชนชั้นหรือความรุนแรงของเลือดต่างๆ (สมพงษ์ เกษมสิน และจรรยา สุภาพ 2520: 176 -177)

ในอังกฤษเกิดสังคมนิยมแบบที่ไม่ใช้ความรุนแรง และเป็นมนุษยนิยม เช่นเดียวกับของเบิร์นสไตน์ขึ้นในระยะเวลาเดียวกัน เรียกว่าขบวนการเฟเบียน(Fabian Movement) สังคมนิยมพวกนี้ก็เช่นกัน ถือหลักการว่าให้รอจนกว่าสังคมพร้อมแล้วจึงเปลี่ยนเป็นสังคมนิยมไปเองโดยไม่ใช้กำลัง ต้องการให้ยอมรับสังคมนิยมตั้งแต่วินิจฉัย ไม่ใช่ยอมรับแต่เพียงผิวเผิน คนที่รักเสรีภาพจะชอบสังคมนิยมทั้งสิ้น เพราะสังคมนิยมเท่านั้นที่เข้ากับประชาธิปไตยได้ คนที่เป็นประชาธิปไตยอยู่แล้วไม่ช้าจะรับสังคมนิยม พวกนี้เผยแพร่ความคิดในบทความ นวนิยาย เรื่องสั้น ความคิดดังกล่าวนี้เป็นที่ยอมรับในพรรคกรรมกรอังกฤษปัจจุบัน (ปรีชา ช้างขวัญยืน 2538: 219)

ซึ่งการที่ลัทธิต่างกันจะบรรลุได้ก็โดยการพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไป เป็นความก้าวหน้าอย่างสันติ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากปฏิกริยาของสังคม ต่อการผูกขาด

ส่วนบุคคล และเป็นผลของความก้าวหน้าของระบอบประชาธิปไตย โดยนำหลักการของการปกครองระบอบประชาธิปไตยมาประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจ และเป็นผลของการที่เทศบาลและรัฐเข้ามาดำเนินการทางเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้น และการเปลี่ยนแปลงทางด้านทัศนคติของประชาชนต่อศีลธรรมทางสังคม และความรับผิดชอบต่อเอกชนแต่ละคน ต่อความสมบูรณ์พูนสุขของส่วนรวม (สนธิ เตชานันท์ 2548: 255) อันเป็นการสวนกระแสกับระบบเสรีนิยม

ซึ่งก็เป็นกระแสความคิดอีกกระแสหนึ่งที่เสนอลักษณะของ

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับปัจเจกชนค่อนข้างจะทวนกระแสกับเสรีนิยมสุดโต่ง คือ แนวความคิดสังคมนิยมแบบเฟเบียน ซึ่งซิดนีย์ เวบบี (Sydney Webb) บีทริซ เวบบี (Beatrice Webb) และ เบอรันาด ชอว์ (Bernard Shaw) เป็นผู้เผยแพร่ความคิดนี้ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 หลักการสำคัญที่นักคิดพวกนี้พยายามเผยแพร่ก็คือ ต้องการให้รัฐเข้าไปถือกรรมสิทธิ์จัดการในการผลิต จำหน่ายจ่ายแจกสิ่งทีถือว่าเป็นประโยชน์และจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของสาธารณชน มุ่งประสงค์ให้เกิดความยุติธรรมทางสังคมและการเมืองด้วยวิธีการเก็บภาษีตามรายได้และการให้บริการทางสังคม ให้หลักประกันความมั่นคงแก่บุคคลทั่วไปเมื่อเกิดอันตราย เช่น การเจ็บป่วยหรือการว่างงาน เป็นต้น กลุ่มนักปราชญ์สำนักเฟเบียนนี้ได้ปลูกฝังและขยายความคิดดังกล่าวข้างต้น จนกระทั่งในที่สุดความคิดนี้ได้เป็นพลังผลักดันให้มีการจัดตั้งพรรคเลเบอร์หรือพรรคแรงงานขึ้น

อิทธิพลความคิดทางการเมืองดังกล่าวเหล่านี้ได้สั่งสมและถ่ายทอดกันมาไม่ขาดสาย จนกระทั่งมีผลต่อลักษณะระบบการเมืองผสมทั้งแบบเสรีนิยมประชาธิปไตยแบบรัฐสวัสดิการและแบบทุนนิยม ในขณะที่เดียวกันกระแสความคิดสังคมนิยมก็มีบทบาทและอิทธิพลป้องกันมิให้ประชาชนที่ยากไร้ถูกเอารัดเอาเปรียบโดยทุนนิยมดังที่เป็นอยู่ในประเทศที่ใช้หลักการเสรีทุนนิยมอย่างเต็มที่ นอกจากนี้ ในอังกฤษนับตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นช่วงที่การเมืองระบบพรรคเริ่มได้รับการยอมรับว่าเป็นวิธีการที่เหมาะสม ในการจัดสรรอำนาจทางการเมืองให้แก่กลุ่มการเมืองที่เป็นตัวแทนของประชาชน และเป็นวิธีการที่ประชาชนจะได้มีส่วนร่วมทางการเมือง จากเหตุผลทางประวัติศาสตร์ อิทธิพลความคิดทางการเมืองในอดีต ทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนในอังกฤษ มีความเชื่อว่าอำนาจการเมืองและการปกครอง ซึ่งเป็นของปวงชนนั้นเมื่อได้มอบให้ “ผู้แทน” เป็นผู้ใช้แทนแล้ว ผู้ใช้อำนาจปกครอง โดยเฉพาะรัฐบาลย่อมมีสิทธิธรรมหรือความชอบธรรม (legitimacy) ที่ใช้ดุลพินิจในการริเริ่ม การตัดสินใจ และการปฏิบัติการทางการเมืองได้อย่างกว้างขวาง

ในประเทศที่ใช้ระบอบปกครองแบบประชาธิปไตย ส่วนมากจะเน้นหลักการสำคัญของประชาธิปไตยในเรื่อง “เจตนารมณ์ของปวงชน” ที่แสดงออกโดยกระบวนการเลือกตั้งผู้แทนเป็นขั้นแรก ขึ้นต่อไปก็คือรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งผูกพันที่จะต้อง

กำหนดนโยบายตามที่ได้สัญญาไว้กับประชาชนในการรณรงค์หาเสียง และการเป็นตัวแทนปกป้อง และรักษาประโยชน์ของเขตเลือกตั้ง ส่วนในอังกฤษนั้นแนวความคิด เรื่องอำนาจทางการเมืองมี ลักษณะละเอียดอ่อนและซับซ้อนไปกว่านั้น หลักการที่มาของอำนาจการเมือง คือ อำนาจอธิปไตย เป็นของปวงชนนั้นมีความสำคัญมาก ในขณะเดียวกันอำนาจทางการเมืองจะต้องมีความเป็นอิสระ ซึ่งหมายความว่าไม่มีอำนาจบังคับหรือปกครองโดยไม่คำนึงถึง “เจตนารมณ์ของปวงชน” ทั้งนี้ เพราะเมื่อประชาชนเลือกผู้แทนก็เท่ากับว่าได้เลือกผู้ปกครองให้ทำหน้าที่ปกครองตนเองชั่ว ระยะเวลาหนึ่งตามหลักการที่ได้ตกลงกันไว้ ผู้ปกครองจึงมีอำนาจชอบธรรมที่จะตัดสินใจทาง การเมืองในนามของประชาชนและผูกพันที่ประชาชนจะต้องปฏิบัติตาม (สมบูรณ สุขสำราญ 2531: 629) ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับลัทธิเฟเบียนนั้น มีเจตนารมณ์ก็เพื่อต้องการแสวงหาแนวทางที่สามารถ ปฏิบัติได้จริง เพื่อแก้ไขปัญหาคความคับแค้นทั้งปวง และสร้างความเป็นธรรมขึ้นมาแทนที่

ฮาล เดรเปอร์ (1960) ได้กล่าวถึงความคิดแบบเฟเบียนไม่ได้ให้ ความสำคัญกับการสร้างมวลชนขับเคลื่อน แต่ไปเน้นที่ชนชั้นกลางเสียมากกว่า นักสังคมนิยม เฟเบียนจะยกตัวเองในฐานะกลุ่มนำผู้มีความรู้ความสามารถที่จะเข้าไปเผยแพร่ความคิดผ่านสถาบัน รัฐที่มีอยู่ แล้วโน้มน้าวให้ผู้ที่มีอำนาจไม่ว่าจะเป็นฝ่ายอนุรักษนิยมหรือเสรีนิยมสร้างความ เปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในลักษณะของการพัฒนาไปสู่สังคมที่ดีกว่าอันเป็นจุดหมายร่วมกันและเพื่อ ป้องกันสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ทุนนิยมที่ “ค่อยๆ คืบคลานเข้ามาไม่หยุด” ด้วยการที่ความรู้สึก เกี่ยวกับสังคมนิยมในยุคนั้นมีความหมายเท่ากับการให้รัฐเข้าแทรกแซงกิจการต่างๆ เพื่อสู้กับศัตรู คือ ลัทธิทุนนิยมที่กำลังขยายตัวอย่างรวดเร็ว งานของพวกเฟเบียนจึงมุ่งที่จะเร่งรัดให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงไปสู่ทุนนิยมอย่างเร็วขึ้นเพื่อที่มันจะทำลายตัวเองลงในที่สุด สังคมอุดมคติในแบบ ของเฟเบียนจึงถูกออกแบบขึ้นในปี 1884 เปรียบเสมือน โครงการนำร่องที่สังคมนิยมเฟเบียนจะเป็น เชื้อล่อปลาลาม โดยฉลามตัวแรกคือพรรคเสรีนิยมฝ่ายทุน เมื่อใดที่เสรีนิยมฝ่ายทุนที่เป็นรัฐบาล เสื่อมสลายลงและเมื่อใดที่แรงงานได้รวมตัวกันจัดตั้งองค์กรพรรคการเมืองของชนชั้นตนขึ้น เมื่อ นั้นชนชั้นแรงงานก็จะกลายเป็นเจ้าของสังคมนิยมแบบเฟเบียนที่ตนสร้างนั่นเอง

(<http://www.marxists.org/thai/archive/draper/two-souls.htm>)

พวกเฟเบียนเห็นว่าถ้าปรับปรุงข้าราชการพลเรือนให้มีสมรรถภาพ อย่างแท้จริงเสียแล้ว อาจใช้ระบบราชการนั้น ที่คอยควบคุมดูแลกิจการด้านอุตสาหกรรมเพื่อ ให้ เกิดผลดีแก่สังคมเป็นส่วนรวม พวกนี้เสนอแนะต่อไปด้วยว่า ถ้าไม่โอนเอาอุตสาหกรรมหลักที่ สำคัญๆ เป็นของรัฐเสียแล้ว อำนาจทางเศรษฐกิจจะยังคงอยู่ในมือนายทุน ซึ่งจะคอยกีดกันรัฐบาล ไม่ให้ดำเนินการไปได้โดยวิถีทางประชาธิปไตยที่แท้จริง (สุลักษณ์ ศิวรักษ์ 2520: 110) จนกระทั่งได้

พัฒนาแนวคิดมาโดยลำดับและได้มีส่วนร่วมในการก่อตั้งเป็น พรรคแรงงาน หรือ พรรคเลเบอร์ในปัจจุบัน

อุดมการณ์และนโยบายหลักของพรรคเลเบอร์ คือ แนวทางสังคมนิยมที่มุ่งปรับปรุงยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชน โดยวิถีทางรัฐสภา พรรคเลเบอร์เป็นพรรคที่เกิดขึ้นภายนอกรัฐสภา สมาชิกของพรรคทุกประเภทมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและกำหนดนโยบายของพรรค ซึ่งเท่ากับว่าสมาชิกของพรรคได้มีส่วนกำหนดชะตาชีวิตของตนเองเมื่อพรรคได้เป็นรัฐบาล

ประวัติความเป็นมาของ พรรคแรงงาน (Labour Party) พรรคแรงงานตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1900 เกิดจากการรวมกลุ่มผลประโยชน์หลายกลุ่มในการประชุมร่วมกัน ได้แก่ พรรคแรงงานอิสระ (Independent Labour Party – ILP) สหพันธ์ประชาธิปไตยสังคมนิยมมาร์กซิสต์ (Marxist Social Democratic Federation – SDF) และสมาคมเฟเบียน (The Fabian Society) รวมทั้ง 65 สหภาพการค้าเพื่อก่อตั้งกลุ่มแรงงานในรัฐสภาสำหรับเป็นตัวแทนรักษาผลประโยชน์ของชนชั้นแรงงาน ตลอดจนการกำหนดนโยบายและกฎหมายเพื่อกลุ่มแรงงาน และต่อต้านฝ่ายตรงข้าม ในปี ค.ศ. 1906 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “พรรคแรงงาน” (Labour Party) อย่างเป็นทางการ

ในปี ค.ศ. 1918 พรรคแรงงานได้ริเริ่มโครงการ “พรรคแรงงานกับระเบียบสังคมใหม่” (Labour and the New Social Order) ซึ่งเป็นการเรียกร้องให้รัฐเป็นเจ้าของอุตสาหกรรมหลัก รวมถึงเรียกร้องให้รัฐเป็นผู้ดูแลให้มีการจ้างงานอย่างเต็มที่ รวมทั้งการกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจและการคลัง เพื่อกระจายความมั่งคั่งไปสู่ชนชั้นแรงงาน ซึ่งโครงการนี้เองทำให้พรรคแรงงานสามารถสร้างความโดดเด่นที่แตกต่างไปจากพรรคเสรีนิยมได้

จะเห็นได้ว่าความเติบโตของพรรคแรงงานมีความเชื่อมโยงกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองหลายประการ คือ

ประการแรก แนวความคิดเกี่ยวกับความเท่าเทียมทางเศรษฐกิจและสังคมได้รับการยอมรับมากขึ้น รวมถึงแนวความคิดในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชนยากจนด้วย

ประการที่สอง ความเชื่อเกี่ยวกับการแทรกแซงโดยรัฐทั้งในด้านการบัญญัติกฎหมายการควบคุม หรือการยกเลิกตลาดเสรีและให้รัฐเป็นผู้จัดสวัสดิการ แม้ว่าการวางแผนเศรษฐกิจและการให้รัฐเป็นเจ้าของอุตสาหกรรมหลักจะมีได้เป็นแนวความคิดใหม่ แต่พรรคแรงงานเป็นพรรคการเมืองเดียวที่ให้การสนับสนุนแนวความคิดเหล่านี้อย่างจริงจัง นอกจากนี้ความเติบโตของพรรคยังนับเป็นโอกาสให้ผู้ที่มีชาติกำเนิดจากสังคมระดับล่างเข้าสู่แวดวงการเมืองได้อีกด้วย

ก. อุดมการณ์ของพรรคแรงงาน

พรรคแรงงานได้รับการยอมรับว่าเป็นพรรคที่ยึดถือในหลักการมากกว่าพรรคอนุรักษนิยม พรรคแรงงานก่อตั้งจากกลุ่มผลประโยชน์หลายกลุ่มดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งแนวความคิดของกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ต่างมีอิทธิพลต่ออุดมการณ์ของพรรค ได้แก่

- 1) ความร่วมมือร่วมใจและถือประโยชน์ส่วนรวม
- 2) ความเท่าเทียมกันในสังคม
- 3) การปกป้องชนชั้นแรงงาน ชนกลุ่มน้อย และผู้ด้อยโอกาส
- 4) รัฐต้องเป็นผู้จัดสวัสดิการ ให้บริการด้านการแพทย์ ที่อยู่อาศัยและการศึกษาแก่ประชาชน
- 5) การใช้ภาษีเป็นเครื่องมือในการกระจายความมั่งคั่ง
- 6) รัฐเป็นเจ้าของอุตสาหกรรมหลัก

(สมบัติ ชำรงธัญวงศ์ 2544: 198)

สาระสำคัญของลัทธิเฟเบียน ก็คือ การเปลี่ยนแปลงการปกครองอย่างสันติภาพแบบประชาธิปไตย มิใช่โดยการปฏิวัติหรือรัฐประหาร จากวัตถุประสงค์นี้เองต่อมาก็จะมีการก่อตั้งพรรคกรรมกร (Labor Party) ขึ้นเพื่อสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เพื่อที่จะได้มีสิทธิในการจัดตั้งคณะรัฐบาลปกครองประเทศ ซึ่งได้ประสบผลสำเร็จเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2488 พรรคกรรมกรได้ใช้อุดมการณ์ของลัทธิสังคมนิยมแบบเฟเบียน คือ ได้ใช้ระบบการวางแผนเศรษฐกิจ โดยโอนกิจการอุตสาหกรรมที่สำคัญๆ เช่น เหมืองถ่านหิน การไฟฟ้า การธนาคาร เป็นต้น เข้าเป็นของรัฐดำเนินการเหล่านี้เอง มีหน้าซ้ำยังได้จัดการดำเนินนโยบายที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ โครงการสวัสดิการที่ให้กับเอกชนทั่วไป ได้แก่ สวัสดิการสำหรับคนชราที่จะได้รับเงินช่วยเหลือจากรัฐทุกเดือนและสวัสดิการสำหรับคนว่างงาน ซึ่งมีสิทธิที่จะได้รับเงินช่วยเหลือจากรัฐในระหว่างที่คนว่างงาน (โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ 2534: 55)

โดยสรุปแล้วลัทธิเฟเบียน ยึดถือหลักการในการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างสันติภาพแบบประชาธิปไตย ไม่ใช่กำลังแบบการปฏิวัติ หากแต่ถือหลักการว่า ให้รอจนกว่าสังคมพร้อมแล้วจะเปลี่ยนสังคมได้เองเป็นการเปลี่ยนแปลงชนิดค่อยเป็นค่อยไปตั้งแต่วากฐาน ไม่ใช่ยอมรับแบบผิวเผิน โดยการให้ความความรู้สึกที่ถูกต้องชอบธรรม แก่ผู้ที่มีฐานะมีอิทธิพล มีความรับผิดชอบเป็นอันดับแรก ต่อมาจึงสร้างความรู้สึกรังเกี้ยวให้ประชาชนกลุ่มเล็กๆ ให้ทราบ ซึ่งกลุ่มประชาชนเหล่านี้จะต้องอยู่ในระดับที่สามารถขยายแนวคิดให้กว้างขวางออกไปอย่างมีเหตุผล เป็นการยึดแนวทางการปฏิบัติได้จริง สามารถแก้ปัญหาความคับแค้นของสังคม และสร้างความเป็นธรรมขึ้นมา โดยการให้ความรู้ชักจูงใจต่อการเกิดการเปลี่ยนแปลงในแนวทาง

ประชาธิปไตย ที่มีวิวัฒนาการ ยึดหลักศีลธรรม ยึดหลักการกฎหมายการปกครองอย่างสันติ และไม่ต้องการใช้วิธีการปลุกระดมอารมณ์ให้ยอมรับ

(4) สังคมนิยมแบบอุดมคติ

นักสังคมนิยมตามแนวทางของลัทธินี้ มีแนวความคิดในเรื่องพลังของวิวัฒนาการและการปฏิวัติแต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น นักสังคมนิยมส่วนใหญ่ที่อยู่ในประเภทนี้มีความเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมใหม่นั้นไม่ได้เป็นผลเนื่องมาจากความขัดแย้งของผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ หากเป็นผลเนื่องมาจากการค้นพบสภาพการทำงานตามธรรมชาติหรือตามลัทธินิติธรรม หรือเป็นผลเนื่องมาจากความสำเร็จของการทดลองตั้งประชาคมขึ้นมาใหม่โดยแยกออกจากสังคมเดิม (สุพจน์ บุญวิเศษ 2549: 173)

ซึ่งนักคิดในแบบสังคมนิยมอุดมคตินี้ ก็มีด้วยกันหลายท่าน บางท่านก็มีลักษณะแนวคิดที่เป็นไปได้ บางท่านก็มีลักษณะเป็นการเพ้อฝัน แต่ที่ปฏิเสธไม่ได้ก็คือ แต่ละแนวคิดนั้นล้วนเกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อม ของแต่ละท่านในขณะนั้น ถึงแม้ว่าบางแนวคิดจะไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้ทั้งหมด แต่ก็ยังเป็นแนวทางในการพัฒนาแนวคิด ในช่วงเวลาต่อมาด้วยเช่นกัน แนวคิดของนักคิดคนสำคัญในทศวรรษนี้ คือ

ก. แนวคิดทางการเมืองของโรมัส มอร์

โรมัส มอร์ มีแนวคิดเรื่องของรัฐมหาชนยูโทเปียว่า ชีวิตความเป็นอยู่แตกต่างไปจากสภาพความเป็นอยู่ในเกาะอังกฤษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่สังคมมีรากฐานทางเศรษฐกิจ อยู่บนกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินส่วนบุคคล ซึ่งเป็นสภาพที่เขาเห็นว่าไม่พึงปรารถนา และเป็นสาเหตุที่ทำให้คนจำนวนมากไม่สามารถจะมีสิทธิ์ในปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต อันจัดว่าเป็นรากเหง้าของความชั่วร้ายทั้งปวง มอร์อ้างและสนับสนุนความเห็นของเพลโต เกี่ยวกับการให้ชุมชนมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินว่าเป็นวิธีเดียวที่จะทำให้คนมีความสุขได้ “ข้าพเจ้าจึงเชื่อว่า ถ้าไม่จำกัดทรัพย์สินส่วนตัวให้หมดไปก็จะมีทางแบ่งสันปันส่วนข้าวของได้อย่างเที่ยงธรรม และโลกก็ไม้อาจมีการปกครองที่มีสุขได้ตราบเท่าที่ทรัพย์สินส่วนตัวยังคงมีอยู่...” เรื่องยูโทเปียนั้น เน้นผลเมืองรวมผลิตผลที่เกิดจากแรงของคนมาไว้ร่วมกัน และนำมาใช้ตามความจำเป็น นอกจากรวมกันทำไร่ไถนาแล้ว แต่ละคนยังมีอาชีพประจำอย่างอื่นอีก เช่นการทำขนสัตว์หรือผ้า เป็นช่างโลหะ หรือช่างไม้ การแต่งกายเสื้อผ้าของคนเหมือนกันทั่วไป เว้นแต่ผู้ที่แต่งงานแล้วจะมีเครื่องหมายบอกไว้ ผู้หญิงทำงานเบากว่าผู้ชายเพราะเป็นผู้อ่อนแอกว่า เช่น ทอผ้า ซาวยูโทเปียทำงานวันละ 6 ชั่วโมง เวลาที่มีอยู่ใช้ไปในการศึกษา การเข้าฟังปาฐกถา และพักผ่อน ในยูโทเปียไม่มีคนที่ไม่ทำงาน ทุกๆ คนทำงานและนำผลิตผลที่ได้ไปไว้ที่โรงเก็บของส่วนกลาง และเอาของมาใช้ตามความจำเป็นของตน

ในทางการเมืองการเลือกผู้ปกครอง ยูโทเปียเป็นรัฐที่ปกครองโดยผู้ปกครองที่ได้รับเลือกตั้งจากประชาชน มีลำดับลดหลั่นกันคือ ทุกๆปี คราวเรือน 30 คราวเรือนจะเลือกเจ้าหน้าที่ปกครองคนหนึ่งขึ้น เรียกว่าไฟลาร์ค หัวหน้าไฟลาร์คเรียกว่า ทรานนิบอร์ มีการเลือกตั้งโดยลงคะแนนลับ ซึ่งราษฎรในเขตเป็นผู้เสนอขึ้นมา ประมุขจะอยู่ในตำแหน่งตลอดชีวิต เว้นแต่จะถูกถอดออกจากตำแหน่ง เพราะเป็นที่สงสัยกันว่าจะเป็นทรราชย์ ข้อจำกัดในการปกครองมีว่า ประมุขของรัฐและทรานนิบอร์จะต้องประชุมปรึกษา โดยนำเข้าพิจารณาในสภาสูงเสมอ ชาวยูโทเปียใฝ่สันติเกลียดสงคราม ถ้าจะมีสงครามจะใช้การว่าจ้างคนป่าเถื่อนที่มีสันดานดุร้าย เป็นทหารรับจ้างไปทำการรบแทน ชาวยูโทเปียไม่เห็นความสำคัญของเครื่องประดับ ทองและเงินมีค่าน้อยกว่าเหล็ก เขาใช้ทองและเงินมาทำภาชนะเครื่องใช้ประจำบ้าน หรือใช้เครื่องพันธนาการทาส ส่วนไข่มุกและเพชรพลอยต่างๆนั้น เป็นของเล่นสำหรับเด็กๆเท่านั้นเอง ชาวยูโทเปียมีความชื่นชมคุณค่าของการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาเรียนรู้ทางด้านปรัชญา จริยศาสตร์ หรือในทางวิชาชีพ เด็กที่มีสติปัญญาปราดเปรื่องเป็นพิเศษ จะได้รับการยกเว้นไม่ต้องทำงานหนัก แต่จะได้รับการฝึกฝนให้เป็นเจ้าหน้าที่บริหารบ้านเมืองต่อไปในอนาคต นอกจากนี้มอร์ยังได้บรรยายลักษณะของยูโทเปียในด้านอื่นๆอีกมาก เช่นคนยูโทเปียเป็นผู้รักกฎหมายดี เพราะมีกฎหมายไม่มากนัก ได้รับการรักษาพยาบาลอย่างดี มีระบบการลงโทษเพื่อป้องกันการกระทำผิด

สังคมยูโทเปียเป็นสังคมที่สนองเฉพาะความต้องการขั้นมูลฐาน ของมนุษย์โดยไม่คำนึงถึงความต้องการทางร่างกายที่นอกเหนือไปจากนี้เลย แต่มิได้หมายความว่าความสุขทางร่างกายขั้นมูลฐานเป็นสุดยอดปรารถนาของชาวยูโทเปีย ในทางตรงกันข้ามจุดประสงค์ของการใช้แรงงาน อยู่ที่การให้ได้มาซึ่งความสมบูรณ์ทางวัตถุ และเวลาว่างเป็นไปเพื่อชาวยูโทเปียแต่ละคน ได้ใช้ไปในการปรับปรุงตน โดยเฉพาะด้านจิตใจให้เป็นคนมีคุณธรรม อาจกล่าวได้ว่ายูโทเปียของมอร์ เป็นการฟื้นฟูสังคมอุดมคติ ตามที่เพลโตได้เคยวาดภาพไว้ในอุดมรัฐ แต่มอร์ได้ขยายรายละเอียดออกไปมาก และแทนที่จะจำกัดการมีสิทธิร่วมในทรัพย์สินของชุมชน ให้อยู่เฉพาะวงผู้ปกครองเท่านั้น มอร์ได้ขยายลักษณะสังคมนิยมให้ครอบคลุมไปถึงๆส่วนของสังคมอีกด้วย

เหตุที่มอร์สร้างผลงานเขียน เรื่องยูโทเปีย (Utopia) นั้น เพราะมาจากคำว่าอูโทเปีย (Outopia) หรืออโทเปีย (Atopia) ซึ่งหมายความว่าไม่มีที่ไหน หรือ Land of Nowhere ทั้งนี้มอร์น่าจะต้องการชี้ว่า สังคมแบบยูโทเปีย นั้นไม่มีที่ไหนในโลก แต่ไม่ได้หมายความว่า ยูโทเปียเป็นสังคมที่ปราศจากรัฐ ตรงกันข้ามสังคมยูโทเปียอาจจะเข้าไปใกล้ขีดสถานะดั้งเดิมตามธรรมชาติ ก็เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการผลิต และระบบกรรมสิทธิ์ ซึ่งในชุมชนบุพกาลกรรมสิทธิ์เป็นของร่วมกัน ทำหน้าที่ช่วยให้คนในรัฐสามารถบรรลุ

ถึงความสุขได้มากกว่าอย่างอื่น รัฐและอำนาจการปกครองที่มีอยู่ในยุโรป เป็นความจำเป็นที่จะช่วยรักษาสีทึบของคณิศร ป้องกันการกระทำผิด แม้ว่าชนชั้นต่างๆ ในยุโรปจะมีอยู่เช่น ผู้ปกครอง พระ ข่างฝีมือ เกษตรกร และทาส แต่เป็นการแบ่งอาชีพและมีความผสมกลมกลืนกัน นอกจากนี้พื้นฐานความสัมพันธ์ทางการผลิตก็ยังมีลักษณะ ที่เป็นการร่วมมือกัน แบ่งสรรผลประโยชน์โดยทั่วถึงและเท่าเทียมกันตามความจำเป็น แต่กระนั้นรัฐก็ยังคงมีอยู่ มิได้สูญสลายหายไป ดังเช่นความคิดของมาร์กและเอนเกลส์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ระบบสังคมนิยมที่มอร์เสนอไว้ นั้น มุ่งที่จะยับยั้งและจัดความไม่เท่าเทียมกัน ความไม่โลภความหยิ่ง ซึ่งเป็นรากเง้าของความชั่วร้ายทางสังคม ตามที่มอร์เห็นสภาพสังคมอังกฤษในยุคของเขานั่นเอง

จุดประสงค์ของมอร์จึงเน้นในชีวิตที่ติงามทางศีลธรรม มากกว่าที่จะย้ำความสำคัญของระบบและความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นเป้าหมายรองที่จะช่วยในการตอบสนองเป้าหมายหลัก คือ การเข้าสู่สังคมที่มีคุณความดีและศีลธรรม โดยไม่ได้มีความเห็นเช่นพวกมาร์กซิสต์ที่ระบุว่า การจัดทรัพย์สินกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลจะช่วยให้ สังคมปราศจากความขัดแย้งโดยสิ้นเชิงแต่ประการใด (กวี อิศริวรรณ ม.ป.ป.: 29-33)

ดังนั้นสังคมนิยมตามแนวคิดแบบอุดมคตินี้ จึงเป็นเรื่องของพลังวิวัฒนาการทางความคิดที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมใหม่ เพราะสภาพของการค้นพบความจริงทางธรรมชาติ โดยการทดลองตั้งประชากรขึ้นมาใหม่ โดยการปรับเปลี่ยนทดลองแนวคิดที่คาดว่าจะมีความสุขสมบูรณ์แบบที่สุดแก่ประชานั้น ซึ่งจะมีลักษณะบางประการที่แตกต่างไปจากสังคมเดิม เช่น เรื่องกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน สวัสดิการสังคม รูปแบบการปกครอง การทำงานในแต่ละวันของแต่ละคนจะแตกต่างกันไปจากสังคมเดิม และเป็นสังคมที่มุ่งเน้นเรื่องศีลธรรม คุณธรรมความดีเป็นหลัก

(5) แนวคิดเผด็จการอำนาจนิยม

เมื่อก้าวถึงระบบการเมืองแบบเผด็จการ จะหมายถึงระบบการเมืองการปกครองที่มีจุดเน้นอยู่ที่การยกย่องและให้ความสำคัญกับอำนาจรัฐและตัวผู้ปกครองมากกว่าประชาชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพของประชาชน หรือการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองของประชาชน ทั้งนี้โดยยึดหลักการที่ว่าประโยชน์ของรัฐย่อมมาก่อนประโยชน์ของบุคคล เกียรติภูมิของประเทศและอำนาจของชาติย่อมอยู่เหนือกว่าสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเสมอ ประชาชนเป็นเพียงส่วนประกอบของรัฐเท่านั้น ดังนั้นเจตน์จำนงของรัฐจึงเป็นสิ่งสูงสุดและถูกต้องเสมอ อย่างไรก็ตาม ระบบการเมืองการปกครองแบบเผด็จการดังที่กล่าวนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 รูปแบบด้วยกันคือ 1. ระบบอำนาจนิยมโดยทั่วไป หรือเผด็จการธรรมดา และ 2. ระบบอำนาจนิยมแบบเบ็ดเสร็จหรือเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จนิยม ซึ่งในระบบนี้ยังสามารถ

แบ่งย่อยออกได้เป็น เผด็จการเบ็ดเสร็จนิยมของพวกฟาสซิสต์ และเผด็จการเบ็ดเสร็จนิยมของพวกคอมมิวนิสต์

ระบบเผด็จการอำนาจนิยม โดยทั่วไปหรือเผด็จการธรรมดา

(Authoritarianism) เป็นรูปแบบของระบบการเมืองการปกครองที่ส่งเสริมการใช้อำนาจของผู้ปกครองเป็นสำคัญ ในขณะที่ประชาชนจะถูกปิดกั้นการมีส่วนร่วมรับรู้ความเป็นไปของประเทศ ประชาชนจะมีส่วนร่วมหรือรับรู้ความเป็นไปต่างๆ ของสังคมส่วนรวมได้ก็เฉพาะในกรณีที่ผู้นำหรือคณะผู้ปกครองมีความต้องการให้รับรู้เท่านั้น โดยทั่วไปแล้วระบบเผด็จการแบบนี้มักจะมุ่งควบคุมประชาชนในทางการเมืองเท่านั้น ทั้งนี้โดยถือว่าการเมืองเป็นเรื่องเฉพาะของผู้ปกครอง ประชาชนไม่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย เว้นแต่ในกรณีที่ผู้ปกครองต้องการสร้างความชอบธรรมในบางเรื่องบางสถานการณ์ก็จะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง แต่ถ้าเป็นเรื่องทางเศรษฐกิจและสังคมโดยทั่วไปแล้ว ผู้ปกครองก็มักจะเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างเต็มที่ที่ราบไคที่ไม่ไปกระทบกระเทือนอำนาจของผู้ปกครอง

ระบบเผด็จการอำนาจนิยมได้เกิดขึ้นมานานแล้วตั้งแต่อดีตและยังปรากฏให้เห็นในหลายประเทศในโลกปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่กำลังพัฒนาและด้อยพัฒนาทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นประเทศในทวีปเอเชีย แอฟริกา ลาตินอเมริกา หรือแม้แต่ในยุโรป อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าประเทศที่เพิ่งได้รับเอกราชใหม่ๆ มักจะอยู่ภายใต้ระบบเผด็จการเสมอ ทั้งนี้อาจจะเพราะประเทศเหล่านี้เพิ่งหลุดพ้นจากการถูกครอบงำของประเทศอื่นๆ จึงต้องการผู้นำที่เข้มแข็งเด็ดขาดและที่สำคัญต้องการความเป็นเอกภาพภายในชาติ จึงทำให้ประเทศเกิดใหม่ดังกล่าวต้องตกอยู่ภายใต้ระบบเผด็จการอำนาจนิยมในที่สุด

ก. ลักษณะสำคัญของระบบเผด็จการอำนาจนิยม

ชรินทร์ สันประเสริฐ (2543: 193-195) ได้อธิบายถึงความสำคัญของระบบเผด็จการอำนาจนิยมไว้ว่า ระบบเผด็จการอำนาจนิยมแบบธรรมดาจะมีลักษณะที่แตกต่างโดยสิ้นเชิงจากระบบประชาธิปไตย แต่ในขณะที่เดียวกันก็จะมี ความแตกต่างอย่างมากจากระบบเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จนิยม ถึงแม้ว่าในหลายๆ ประเทศจะพยายามจัดตั้งสถาบันทางการเมืองต่างๆ ให้มีรูปแบบคล้ายคลึงกับสถาบันทางการเมืองในระบบประชาธิปไตย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการมีรัฐธรรมนูญ มีรัฐสภา มีคณะรัฐมนตรี หรือมีศาลยุติธรรม ฯลฯ แต่โดยเนื้อหาสาระแล้วก็ยังเป็นเผด็จการอำนาจนิยมอยู่ดี ทั้งนี้สามารถพิจารณาจากลักษณะสำคัญของระบบดังกล่าวคือ

1. แหล่งอำนาจทางการเมือง ในระบบเผด็จการอำนาจนิยมนั้น เจ้าของอำนาจทางการเมืองที่แท้จริงคือตัวผู้นำ หรือผู้ปกครองสูงสุด โดยอาจจะเป็นบุคคลคนเดียวหรือคณะบุคคลก็ได้แล้วแต่กรณี ซึ่งมักจะเรียกว่าชนชั้นผู้ปกครอง และส่วนใหญ่มักจะเป็นคณะ

ทหาร โดยที่ประชาชนจะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในอำนาจดังกล่าวแต่อย่างใด อาจกล่าวได้ว่าฐานอำนาจที่แท้จริงนั้นอยู่ที่ปากกระบอกปืน ทั้งนี้คณะผู้ปกครองจะเป็นผู้ใช้อำนาจโดยอิสระและอาจใช้ตามความพอใจโดยปราศจากการควบคุมจากองค์กรใดๆ ถึงแม้ว่าจะมีรัฐธรรมนูญเป็นหลักในการปกครองประเทศหรือมีกฎหมายอื่นๆ มากำหนดกฎเกณฑ์การใช้อำนาจเอาไว้ แต่ทั้งรัฐธรรมนูญและกฎหมายดังกล่าวก็มักจะมีบทบัญญัติที่เอื้อประโยชน์ต่อคณะผู้ปกครองทั้งสิ้น นอกจากนี้ การมีรัฐสภาหรือศาลยุติธรรมก็ไม่ได้ทำให้ประชาชนเกิดความมั่นใจในความเป็นอยู่เท่าที่ควร ทั้งนี้องค์กรทั้งสองมักจะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของคณะผู้ปกครองประเทศเสมอ นอกจากนี้การใช้อำนาจทางการเมืองในระบบเผด็จการอำนาจนิยมมักจะเกิดจากการปฏิวัติหรือรัฐประหาร ดังนั้น เมื่อกลุ่มใดคณะใดมีอำนาจขึ้นมาจึงมีแนวโน้มที่จะต้องทำทุกอย่างเพื่อป้องกันการแย่งชิงอำนาจจากกลุ่มอื่นคณะอื่น ซึ่งก็คือการใช้อำนาจปกครองแบบเผด็จการนั่นเอง

2. อุดมการณ์ชาตินิยม ประเทศที่ปกครองแบบเผด็จการอำนาจนิยมนั้น ไม่ว่าจะเป็นประเทศที่จัดตั้งขึ้นมานานแล้วหรือเป็นประเทศที่เพิ่งได้รับเอกราชใหม่ๆ ส่วนแต่มีสิ่งที่เหมือนกัน นั่นก็คือการให้ความสำคัญแก่อุดมการณ์ชาตินิยมหรือลัทธิชาตินิยม (Nationalism) เนื่องจากลัทธิชาตินิยมนั้นเน้นการส่งเสริมให้คนเสียสละเพื่อชาติ สนับสนุนการรักชาติอย่างรุนแรง ต้องการเห็นชาติตนเองมีความก้าวหน้าทัดเทียมกับชาติอื่น แต่ในความเป็นชาตินิยมบางครั้งได้กลายเป็นความหลงชาติ ต้องการให้ชาติตนเองเป็นใหญ่จนกระทั่งมีอคติและกีดกันคนต่างชาติในที่สุด ประเทศเผด็จการอำนาจนิยมทั้งหลายมักจะแสดงออกซึ่งความเป็นชาตินิยมในหลายรูปแบบด้วยกัน เช่น การไม่ยอมแต่งกายแบบสากลนิยมแต่จะเน้นชุดประจำชาติเป็นหลัก การสกัดกั้นวัฒนธรรมจากต่างชาติเข้าสู่ประเทศของตน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องภาษา ดนตรี ตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิต การพยายามฟื้นฟูสิ่งเก่าๆ ในอดีตให้กลับมาตรงตาตรงใจประชาชนอีกครั้งหนึ่ง เป็นต้น ซึ่งความเป็นชาตินิยมนี้เองที่ผู้ปกครองประเทศมักจะสร้างขึ้นมาสืบสนับสนุนการอยู่ในอำนาจของตนเองและพวกพ้อง เพราะเป็นเสมือนกับการรวมพลังของคนในชาติเพื่อการต่อสู้และธำรงความเป็นชาติของตนเองไว้ ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ท่ามกลางชาติต่างๆ ในสังคมโลก อันจะส่งผลให้ประชาชนเลิกคิดที่จะต่อต้านผู้ปกครองนั่นเอง

3. การเชิดชูผู้นำ ผู้นำหรือผู้ปกครองประเทศในระบบเผด็จการอำนาจนิยมนี้อาจจะเป็นกษัตริย์ ประธานาธิบดี หรือนายกรัฐมนตรีก็ได้ แต่ไม่ว่าจะเป็นบุคคลใดก็ตาม ผู้นำเหล่านี้มักจะเน้นแสดงบทบาทที่เหมือนกัน นั่นก็คือการพยายามทำตนเองให้เป็นสัญลักษณ์ของประเทศโดยภาพรวม และโดยนัยนี้ก็จะถือได้ว่ามีความชอบธรรมในการที่จะใช้อำนาจปกครองประเทศ ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากผู้นำในระบบการเมืองแบบเผด็จการอำนาจนิยมมักจะเป็นผู้ที่ขึ้นสู่อำนาจด้วยการปฏิวัติหรือรัฐประหาร หรือด้วยการสืบเชื้อสายวงศ์สกุลกันต่อๆ มา หรือ

อาจจะเป็นผู้ดำเนินการต่อสู้เพื่อเรียกร้องเอกราชจากการเป็นอาณานิคมของต่างชาติก็ได้ ซึ่งโดยทั่วไปผู้นำเหล่านี้ก็มักจะแสดงบทบาทของตนเองในฐานะผู้สร้างชาติด้วยกันทั้งสิ้น แต่ไม่ว่าจะเป็นกรณีใดก็ตามบุคลิกภาพส่วนตัวของผู้นำตลอดจนสถานการณ์ทางการเมืองจะเป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมการมีและการใช้อำนาจของผู้นำ และถ้าผู้นำคนใดมีบารมีมากก็มีแนวโน้มจะอยู่ในอำนาจได้นานจนกลายเป็นสัญลักษณ์ของการปกครองในที่สุด ดังนั้น ไม่ว่าผู้นำจะกระทำการใดๆ ขึ้นมาก็มักจะเป็นเรื่องของความเหมาะสมและถูกต้องทั้งสิ้น ทั้งนี้จะเห็นได้จากผู้นำในอดีตของบางประเทศถึงกับกล่าวว่า “เชื่อผู้นำชาติพ้นภัย” หรือ “ข้าพเจ้ารับผิชอบแต่ผู้เดียว” เป็นต้น

4. การสร้างความเข้มแข็งทางทหาร ประเทศที่ปกครองในระบบเผด็จการอำนาจนิยมมักจะมีจุดเน้นสำคัญในเรื่องการสร้างความมั่นคงแห่งชาติ แต่ความมั่นคงแห่งชาติในที่นี้กลับเป็นเรื่องของการมีกองทัพมีกองกำลังทหารที่เข้มแข็งเท่านั้น แทนที่จะมองปัจจัยด้านอื่นๆ ด้วย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทางเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนการศึกษา ที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องจากกองทัพเป็นกลไกสำคัญในการปกครองและพัฒนาประเทศ และนอกจากนี้ ผู้นำประเทศในระบบเผด็จการอำนาจนิยมก็มักจะเป็นบุคคลที่มาจากกองทัพนั่นเอง ดังนั้นฐานทางการเมืองที่สนับสนุนความอยู่รอดของผู้นำจึงเป็นพลังอำนาจของกองทัพมากกว่าที่จะเป็นพลังอำนาจของประชาชน เมื่อเป็นเช่นนี้ความมั่นคงและแข็งแกร่งทางทหารจึงต้องมาก่อนสิ่งอื่นใดทั้งสิ้น

5. ประชาธิปไตยจำแลง ในปัจจุบันประเทศที่มีระบบการเมืองการปกครองแบบเผด็จการอำนาจนิยมหลายประเทศได้หันมาจัดตั้งสถาบันและกระบวนการทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ไม่ว่าจะเป็นการมีรัฐธรรมนูญ รัฐสภา คณะรัฐมนตรี พรรคการเมือง ตลอดจนการจัดให้มีการเลือกตั้งในระดับชาติหรือระดับท้องถิ่นก็ตาม ทั้งนี้โดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองให้แก่ระบบการปกครองที่เป็นอยู่ อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงนั้นทั้งสถาบันและกระบวนการทางการเมืองตามแบบอย่างประชาธิปไตยดังกล่าวล้วนแต่เป็นภาวะจำแลงที่ผู้ปกครองหรือกลุ่มผู้ปกครองสร้างขึ้นมามาทั้งสิ้น โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะลดความกดดันทางการเมืองในประเทศหรือเพื่อสร้างความเชื่อถือในระดับการเมืองระหว่างประเทศเท่านั้น ทั้งนี้ เพราะสถาบันและกระบวนการทางการเมืองที่เกิดขึ้นยังอยู่ภายใต้การครอบงำของกลุ่มผู้มีอำนาจอย่างสิ้นเชิงประชาชนยังเป็นเพียงผู้ที่ถูกชี้นำทางการเมืองจากอำนาจรัฐ โดยผ่านระบบราชการหรือองค์กรต่างๆ ที่ถูกจัดตั้งขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าว

ดังนั้นลักษณะที่สำคัญของระบบเผด็จการอำนาจนิยมก็คือ ผู้นำหรือผู้ปกครองสูงสุดเป็นเจ้าของอำนาจทางการเมือง ซึ่งผู้ปกครองจะมีการกระทำที่เป็นการโน้มน้าวทุกประการเพื่อรักษาอำนาจ ป้องกันการแย่งอำนาจ จึงมักมีลักษณะในเชิงอุดมการณ์ชาตินิยมเป็นการปลุกเร้าประชาชน สร้างความเข้มแข็งทางทหาร และมีการจัดตั้งกระบวนการทางการเมือง

แบบประชาธิปไตย แต่เป็นลักษณะบังหน้าหรือประชาธิปไตยจำแลง อันเนื่องมาจากยังอยู่ภายใต้การครอบงำของผู้มีอำนาจอย่างสิ้นเชิง

ข. แนวความคิดของนักคิดคนสำคัญในทฤษฎีนี้

1. โรมัส ฮอบส์เห็นว่าสิ่งที่สำคัญที่สุดที่มนุษย์คำนึงถึงคือ การแสวงหาความสุข ด้วยการรักษาชีวิตของตนเองให้อยู่รอด หลีกหนีต่อความตายอันเกิดจากการพิพาทต่อสู้กัน คนยินดีที่จะฆาตกรรมผู้อื่นเพื่อให้ตนอยู่รอด ฮอบส์เชื่อว่าถ้ามนุษย์ทุกคนยังมีพฤติกรรมแสวงหาความสุขด้วยการดิ้นรนเพื่อให้ชีวิตรอด และหลีกหนีความทุกข์เฉพาะตัวแล้ว

การสมัครใจและสละสิทธิตามธรรมชาติบางอย่าง เช่น สิทธิในการป้องกันตนเอง สร้างอำนาจร่วม คือ การจัดตั้งสังคมการเมือง ที่ฮอบส์เรียกว่า “จักรภพ” จักรภพจึงเป็นสิ่งที่เกิดจากเจตน์จำนงร่วมของผู้ที่เข้ามาอยู่รวมกันในสังคม และเป็นไปในลักษณะ “สัญญาประชาคม” โดยตั้งอยู่บนรากฐานทางศีลธรรม และสมมติฐานที่ว่า ถ้าบุคคลหนึ่งสัญญาว่าจะกระทำการหรืองดเว้นไม่กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดแล้ว บุคคลอื่นที่ร่วมเป็นคู่สัญญาจะต้องถือปฏิบัติเป็นอย่างเดียวกันด้วย เช่น สัญญาประชาคมตั้งกฎไว้ว่า เราจำเป็นต้องมี “องค์อธิปัตย์” คือ องค์การที่ใช้อำนาจร่วมกัน อันเป็นอำนาจสูงสุดในการปกครองจักรภพ โดยความยินยอมของผู้ที่ร่วมทำสัญญาประชาคมหรือประชาชนในสังคมทั้งหมด แต่องค์อธิปัตย์ไม่ใช่คู่สัญญา เป็นบุคคลที่สาม มีหน้าที่พิทักษ์สัญญา ตรวจสอบและลงโทษผู้ที่ให้สัญญาแล้วไม่ปฏิบัติตามต่อองค์อธิปัตย์ อำนาจนี้ถือว่าเด็ดขาด ไม่มีใครทัดทานได้ องค์อธิปัตย์เป็นผู้ใช้อำนาจที่ได้รับจากประชาชน พิทักษ์สังคมไม่ให้เกิดภาวะสงครามระหว่างคนในสังคม สังคมจะมีระเบียบและสันติภาพ เพราะมีข้อบังคับกฎหมายและผู้รักษากฎหมาย เพราะฉะนั้นสังคมมิได้หมายความว่า องค์อธิปัตย์เป็นคู่สัญญากับประชาชน แต่ประชาชนเป็นคู่สัญญาต่อกัน และองค์อธิปัตย์เป็นผู้รับอำนาจที่ปวงชนมอบให้ เป็นหน้าที่เป็นผู้พิทักษ์สัญญา

องค์อธิปัตย์ ตามทัศนะของฮอบส์เป็นที่มาแห่งอำนาจ ประชาชนไม่มีสิทธิจะขัดขืนหรือต่อต้านอำนาจองค์อธิปัตย์ ประชาชนทำสัญญามอบอำนาจร่วมกับองค์อธิปัตย์ เพราะต้องการสันติสุขและความปลอดภัยจากศัตรู สัญญานี้จะผูกพันตลอดไป ไม่อาจเพิกถอนหรือทำลายได้ ในบางครั้งองค์อธิปัตย์อาจปฏิบัติ ต่อประชาชนโดยไม่เสมอภาคกัน แต่ประชาชนไม่มีสิทธิจะเปลี่ยนแปลงหรือปฏิบัติต่อความยุติธรรมที่เกิดขึ้นโดยพฤติกรรมขององค์อธิปัตย์ เพราะฮอบส์ถือว่าการ โคนล้มองค์อธิปัตย์ซึ่งเป็นตัวแทนประชาชนในสังคม เท่ากับเป็นการสิ้นศรัทธาในตัวของประชาชนเอง และทำให้คนต้องกลับไปอยู่ในสภาพธรรมชาติ อันเป็นภาวะสงคราม “กฎหมายรัฐคือกฎแห่งจักรภพ ใช้บังคับแก่ผู้อยู่ใต้ปกครอง บัญญัติเป็นถ้อยคำ ลีขิตเป็นลายลักษณ์อักษร หรือเป็นเครื่องหมายอื่นที่แสดงให้เห็น เพื่อประ โยชน์ จ้าให้เห็นความแตกต่าง

ระหว่างถูกกับผิด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง อะไรเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามหรือไม่ตรงกันข้ามกับกฎข้อบังคับ (กวี อิศริวรรณ ม.ป.ป: 54-57)

2. แมคเคียวเวลลี มีสมมติฐานว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ชั่วร้าย เห็นแก่ตัว อกตัญญูเปลี่ยนแปลงง่าย โทกหกหลอกลวงและโลภ อยากได้สิ่งต่างๆ เป็นของตัวเอง มนุษย์แข่งขันและแย่งชิงกันตลอดเวลา ถ้าไม่มีกฎข้อบังคับและอำนาจบังคับแล้วจะเกิดสภาพอนาธิปไตย สังคมจะอยู่ได้ก็เมื่อมีอำนาจบังคับผูกพันเอาไว้ปกป้องคุ้มครองกรรมสิทธิ์และชีวิต ซึ่งเป็นความปรารถนาสูงสุดของมนุษย์ ความมั่นคงจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อรัฐบาลที่เข้มแข็งมอบอำนาจเด็ดขาด

ผู้ปกครองจะต้องรักษาอำนาจเด็ดขาดไว้ให้ได้ ผู้ปกครองจะสามารถหรือไม่วัดกันด้วยมาตรฐานนี้เท่านั้น ไม่ใช่วัดด้วยศีลธรรม อำนาจเป็นคนละเรื่องกับศีลธรรม การทำสิ่งที่ถูกต้องของผู้ปกครองคือ การรักษาอำนาจไว้ได้ แมคเคียวเวลลีแยกการเมืองออกจากจริยธรรม การเมืองไม่มีศีลธรรมในตัวเอง และแสดงให้เห็นว่าเพื่อจุดหมายทางการเมืองแล้ว อำนาจมาก่อนจริยธรรม

แมคเคียวเวลลีชอบความเปิดเผย ไม่ยอมรับเรื่องราวของความฝัน ความคิดที่เป็นไปได้ เขาเชื่อในเรื่องของการดำรงชีวิตในลักษณะที่มีเหตุผลและพิสูจน์ได้ เขากล่าวว่ามนุษย์ควรจะสนใจเรื่องความจริงมากกว่าความคิดที่เพ้อฝัน เขาคิดว่าความจำเป็นอย่างเดียวเท่านั้นที่บังคับให้มนุษย์เป็นคนดีหรือเลว มนุษย์อาจเป็นอะไรก็ได้ ชอบเขตแห่งความสามารถของมนุษย์เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การกระทำของมนุษย์จึงถูกกำหนดโดยผู้ปกครอง ได้แก่ รัฐบาล แมคเคียวเวลลีเห็นความสำคัญของจิตใจมาก และเชื่อในสิ่งที่พิสูจน์ได้เท่านั้น เช่น เชื่อในกฎหมาย เชื่อในระเบียบข้อบังคับ จะเห็นได้ว่าความคิดของแมคเคียวเวลลีเป็นเรื่องวัตถุนิยมมากกว่าจิตนิยม (กวี อิศริวรรณ ม.ป.ป: 35-37)

6) ข้อสรุปของแนวคิดอำนาจนิยม

จุดประสงค์สำคัญของลัทธิสังคมนิยมก็คือ ความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมโดยระบบสังคมนิยม ซึ่งถือผลประโยชน์ของส่วนรวมอยู่เหนือผลกำไรของเอกชน นโยบายเร่งด่วนทางเศรษฐกิจของนักสังคมนิยมก็คือ การที่คนทุกคนมีงานทำ การเพิ่มผลผลิตให้สูงขึ้น การยกมาตรฐานการครองชีพให้สูงขึ้น ความมั่นคงทางสังคม และการจัดสรรรายได้และทรัพย์สินอย่างเป็นธรรม เพื่อจะให้บริการจุดประสงค์ดังกล่าว นักสังคมนิยมมีความเห็นว่า ปัจจัยในการผลิตซึ่งได้แก่ ที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ เครื่องมือในการผลิต การค้าและการธนาคาร ฯลฯ ตลอดจนการจำหน่ายแจกจ่ายต้องเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมกันของชุมชน ต้องมีการจัดการอย่างยุติธรรม เพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม ความแตกต่างของลัทธิสังคมนิยมแบบต่างๆ อยู่ที่การกำหนดว่า ปัจจัยการผลิตประเภทใดควรให้รัฐเข้ามามีอำนาจดำเนินการ ปัจจัยการผลิตประเภทใดควรให้

กรรมสิทธิ์แก่เอกชนให้เอกชนดำเนินการเอง ปริมาณ (Degree) ที่รัฐจะเข้ามาดำเนินการทางเศรษฐกิจ ข้อแตกต่างที่สำคัญของลัทธิสังคมนิยมแบบต่างๆ อีกประการหนึ่งก็คือ วิธีการที่จะเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมไปเป็นระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม บางพวกเน้นถึงการใช้กำลังปฏิวัติ (Revolution) บางพวกมีความเห็นว่าต้องใช้วิธีการพัฒนาการ (Evolution) เป็นต้น ในปัจจุบันประเทศที่มีระบบการเมืองการปกครองแบบเผด็จการอำนาจนิยมหลายประเทศได้หันมาจัดตั้งสถาบันและกระบวนการทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ไม่ว่าจะเป็นการมีรัฐธรรมนูญ รัฐสภา คณะรัฐมนตรี พรรคการเมือง ตลอดจนการจัดให้มีการเลือกตั้งในระดับชาติหรือระดับท้องถิ่นก็ตาม ทั้งนี้โดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองให้แก่ระบบการปกครองที่เป็นอยู่

1.3.2 แนวคิดเสรีนิยม

สมพงศ์ เกษมสิน และจรูญ สุภาพ (2520: 93-119) ได้อธิบายในเรื่องของแนวคิดเสรีนิยม ทั้งในด้านความหมาย ความเป็นมา หลักการของเสรีนิยม เสรีนิยมในปัจจุบันอีกทั้งด้านหลักการเสรีนิยมที่พอสรุปได้คือ

1) ความหมาย

ความเชื่อและการยอมรับ ในหลักการแนวนโยบาย และวิธีการใดๆ ที่มุ่งไปสู่จุดหมายปลายทางที่สำคัญที่สุด คือการรักษาและเพิ่มพูน เสรีภาพของบุคคลให้กว้างขวางมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเสรีภาพ ในการแสดงความคิดเห็น และการแสวงหาความสุข

2) ความเป็นมา

สมัยที่ลัทธิเสรีนิยมเริ่มก่อตัวขึ้นนั้น หลักการของพรรคการเมืองหรือกลุ่มการเมือง หรือชนชั้นทางสังคม มีแนวความคิด ความตั้งใจและการกระทำที่มุ่งไปสู่การเพิ่มพูนเสรีภาพ โดยเฉพาะ หรือหมายถึง แนวความคิดและการปฏิบัติของบุคคลใดๆ ที่ยึดถือเสรีภาพเป็นปรัชญาสำคัญ ลัทธิเสรีนิยมที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้ เป็นผลจากวิวัฒนาการในด้านความคิด และทัศนคติที่มนุษย์ได้เริ่มเกิดความรู้สึกและให้ความสำคัญในเรื่องเสรีภาพ และมีทัศนคติ พฤติกรรมเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้มาเป็นเวลานานสามารถกำหนดหลักการเกี่ยวกับลัทธิเสรีนิยมนี้ขึ้น นอกจากนั้นความเจริญของมนุษยชาติและปัจจัยต่างๆ ในทางประวัติศาสตร์ ก็ได้มีส่วนผลักดันให้ลัทธิเสรีนิยมได้ขยายตัวขึ้น ลัทธิเสรีนิยมในฐานะที่เป็นระบบการเมืองที่ประกอบด้วยอุดมคติ และวัตถุประสงค์ที่แน่ชัดสามารถจะนำไปปฏิบัติได้ เกิดในประเทศอังกฤษราวศตวรรษที่ 17-18 อันเป็นผลทำให้เกิดพรรคเสรีนิยม และแนวความคิดแบบที่นิยมเสรีภาพขึ้นในหลายประเทศในทวีปยุโรป

รวมทั้งอาณานิคมบางแห่งของอังกฤษและบางส่วนของโลก ซึ่งแนวความคิดแบบเสรีนิยมนี้บางประเทศก็เกิดขึ้นเองโดยมิได้รับอิทธิพลจากประเทศอังกฤษก็มี

คำว่า “เสรี” ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Liberal” นี้มีผู้ให้ข้อสันนิษฐานว่า น่าจะมาจากชื่อของพรรคการเมืองในประเทศสเปนราวศตวรรษที่ 18 ซึ่งเป็นพรรคที่นิยมแนวรัฐธรรมนูญของฝรั่งเศสภายหลังการปฏิวัติแล้ว และคำว่า “เสรี” หรือ Liberal ที่ได้มาจากสเปนนี้อาจมีความหมายทางการเมืองในสมัยปัจจุบันไม่เหมือนกับลัทธิเสรีนิยมดั้งเดิมทีเดียวนัก ได้มีการค้นพบทางวิทยาศาสตร์ใหม่ๆ มีการประดิษฐ์คิดค้นจนกระทั่งทำให้เกิดสิ่งประดิษฐ์หลายแบบหลายอย่าง ได้มีการใช้วิถีทางแบบทุนนิยมคือ เสรีภาพในการประกอบการทางเศรษฐกิจ มีการปรับปรุงแนวความคิดในทางกฎหมายและหลักของการยึดถือกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในระหว่างช่วงศตวรรษที่ 16-18 เพราะช่วยเปิดโอกาสให้ช่องทางและเป็นสิ่งกระตุ้นให้บุคคลและกลุ่มเกิดกำลังใจที่จะใช้ความคิดริเริ่มนานาประการ ผลก็คือ ได้ทำให้ชนชั้นที่ประกอบการค้าขนาดเล็กก็ดี และชนชั้นกลางที่ประกอบอาชีพทางอุตสาหกรรมขนาดย่อมก็ดี ได้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น แต่ที่สำคัญที่สุดก็คือ ได้เกิดทัศนคติใหม่ที่เป็นไปในทางส่งเสริมให้นิยมการประกอบการเศรษฐกิจโดยบุคคล และให้บุคคลมีโอกาสในการประกอบการและรับผิดชอบด้วยตนเอง

3) หลักการของเสรีนิยม

1. ให้คุณค่าในการแสดงความคิดเห็นโดยเสรี
2. ถือว่าเสรีภาพในการที่บุคคลจะแสดงออกซึ่งบุคลิกภาพของตนนั้น เป็นสิ่งที่มีความหมายและสำคัญเป็นอย่างยิ่ง
3. มีความเชื่อว่าการที่บุคคลมีเสรีภาพในการแสดงออกซึ่งความคิดสติปัญญา และการกระทำต่างๆ นั้น จะเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม
4. รักษาสถาบันและนโยบายต่างๆ ที่ช่วยให้สามารถปกป้องคุ้มครองและเพิ่มพูนการแสดงออกโดยเสรีได้
5. มีความเชื่อถือและยึดมั่นในเสรีภาพว่าเป็นสิ่งสำคัญ และสามารถที่จะนำไปใช้ได้
6. ไม่ยอมให้มีการใช้อำนาจโดยปราศจากการควบคุมและประสงคจะใช้วิธีการอื่นทางสังคมเข้ามาแทนที่การใช้อำนาจนั้น
7. ถือว่าการแสดงออกแห่งบุคลิกภาพของบุคคลนั้น เป็นสิ่งที่มีคุณค่าประโยชน์ และพึงรักษาไว้

8. ไม่พึงใจในการใช้อำนาจที่มีขอบ แต่ต้องการให้บุคคลหลุดพ้นจากการใช้อำนาจตามอำเภอใจของผู้ที่มีอำนาจ หลักการข้อนี้ถือเป็นสาระสำคัญของเสรีนิยมยุคต้น ซึ่งต้องการให้บุคคลสามารถมีความสำนึกเป็นของตนเอง มีเสรีภาพในการนับถือศาสนา เพราะในสมัยก่อนนั้นแนวทางการเมืองมักจะเป็นไปในทางที่ว่าบังคับบุคคลให้อยู่ใต้อำนาจการปกครอง และต้องการให้บุคคลเชื่อถือในศาสนาใดศาสนาหนึ่งของสังคม โดยเฉพาะ ดังนั้น พวกเสรีนิยมในยุคนี้จึงต้องการจะต่อต้าน เพราะผู้ที่ยึดถือความคิดแบบเสรีนิยม มักจะเป็นผู้ที่ไม่ค่อยเคร่งศาสนาหรือนอกศาสนา เป็นตัวของตัวเอง มีความสงสัยเป็นที่ตั้ง และบางครั้งก็ต่อต้านคำสอนของศาสนา บุคคลเหล่านี้ไม่ต้องการอำนาจที่เกิดขึ้นจากประเพณี แต่ต้องการอำนาจซึ่งเกิดจากเหตุผล ต้องการเชื่อถือในสิ่งที่อาจพิสูจน์ได้และไม่เชื่อในสิ่งที่มาจากการอ้าง

9. ลัทธิเสรีนิยมปรารถนาที่จะให้มีการควบคุมสังคมทางการเมืองในลักษณะที่มีใช้เป็นเรื่องของบุคคล คือ ไม่ใช่เป็นอำนาจของบุคคลใดหรือกลุ่มใด โดยเฉพาะ แต่เป็นอำนาจที่เกิดขึ้นจากหลักการที่ถูกต้อง เช่น การยึดถือหลักแห่งกฎหมายและหลักการตลาดโดยเสรี

10. ลัทธิเสรีนิยมให้ความสำคัญแก่บุคคลเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น พวกเสรีนิยมจึงมักเป็นปัจเจกชนนิยมด้วย และโดยทั่วไปแล้ว คำว่า “เสรีนิยม” อาจใช้แทนคำว่า “ปัจเจกชนนิยม” ได้ นอกจากนั้น เสรีนิยมยังสนับสนุนความเห็นพหุนิยมนั่นคือ ไม่ต้องการให้กลุ่มใดมีอำนาจ แต่เพียงกลุ่มเดียวหรือมีการรวมอำนาจโดยหน่วยงานหน่วยเดียวเป็นพิเศษ ต้องการให้มีหลายกลุ่มหรือให้ประชาชนสามารถรวมกลุ่มได้โดยเสรี ต้องการให้มีการปกครองท้องถิ่น ยกย่องวิธีการแสวงหาความยินยอมและการชักจูง เพื่อให้เกิดการยอมตาม โดยเสรี

11. เสรีนิยมเป็นลัทธิที่ต้องการให้บุคคลมีเสรีภาพในการหาความสุขและความคิดเห็น ยึดหลักกฎธรรมชาติเป็นรากฐาน (ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งซึ่งอาจรู้ได้โดยใช้เหตุผล) ลัทธินี้เป็นพลังสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางการปกครองในศตวรรษที่ 19

หลักการเสรีนิยมทางการเมือง ได้ปรากฏชัดในศตวรรษที่ 19

เช่นเดียวกัน ผู้สนับสนุนลัทธินี้ได้แก่ เจเรมี เบนธัม (Jeremy Bentham) (1785-1832) ถือหลักว่า

1. บุคคลพึงมีเสรีภาพ
2. มีสิทธิทางการเมืองและกฎหมาย
3. รัฐบาลต้องยึดหลักกฎหมาย และจะต้องอยู่ภายใต้การควบคุมและยินยอมของประชาชน
4. รัฐบาลที่ดีจะต้องให้ความสุขอย่างยิ่งแก่บุคคลจำนวนมากที่สุด
5. แต่ละคนมีสิทธิที่จะหาความสุข
6. ให้บุคคลมีเสรีภาพในการริเริ่ม

7. เสรีภาพในการแข่งขัน

8. เสรีภาพในการออกเสียงเลือกตั้ง

ลัทธินี้เป็นรากฐานของพรรคเสรีนิยมของอังกฤษลัทธิเสรีนิยมนั้นได้มีการวิวัฒนาการในยุคต่อมา โดยเฉพาะจากแนวความคิดของ ที เอช กรีน (1836-1883) ซึ่งถือหลักว่า

1. บุคคลพึงมีเสรีภาพ แต่ทั้งนี้จะต้องคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมด้วย

2. บุคคลควรจะมีพันธะทางการเมืองต่อชุมชน

3. ควรจะต้องมีกฎหมายที่กำหนดเกี่ยวกับสวัสดิภาพ อนามัย และ

การศึกษาที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

ในศตวรรษที่ 20 เสรีนิยมได้เปลี่ยนไปเพื่อให้สอดคล้องกับความเจริญก้าวหน้า เพราะมีบริษัทขนาดใหญ่ มีผู้ที่มั่งคั่งเป็นผู้ถือหุ้นส่วน ผู้ที่มีฐานะสูงเหล่านี้มีอำนาจที่อาจละเมิดผลประโยชน์ของสาธารณชนได้ นอกจากนั้นยังมีกลุ่มชนใหม่เกิดขึ้น คือ กรรมกร จึงมีความขัดแย้งกันเป็นรูปสามเส้า คือ เจ้าของอุตสาหกรรม กรรมกร และสาธารณชน ฉะนั้น จึงได้ยอมให้รัฐบาลเข้ามาแทรกแซงออกกฎหมาย เช่น มีการควบคุมค่าโดยสารรถไฟ เพื่อประโยชน์ของประชาชน มีกฎหมายควบคุมชั่วโมงทำงาน ควบคุมตลาดหลักทรัพย์ ควบคุมกิจการทางการเงิน ควบคุมราคาเหล็กกล้า ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ของปวงชน โดยเฉพาะรัฐได้ออกกฎหมายให้มีการประกันการว่างงาน คนชราและผู้ที่จะช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ปรัชญาการเหล่านี้เป็นระบบเสรีนิยมรูปแบบใหม่ ซึ่งเรียกว่า รัฐสวัสดิการ (Welfare State) บางประเทศได้มีระบบการปกครองที่ใช้อำนาจเผด็จการเข้าควบคุมกิจการทั้งปวงของสังคม แต่อ้างว่าทำประโยชน์เพื่อสาธารณชน (สมพงษ์ เกษมสิน และ จริญญา สุภาพ 2520: 98-101)

ดังนั้นความเชื่อและการยอมรับ ในหลักการแนวนโยบาย และวิธีการใดๆที่มุ่งไปสู่จุดหมายปลายทางที่สำคัญที่สุด คือการรักษาและเพิ่มพูน เสรีภาพของบุคคลให้กว้างขวางมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเสรีภาพ ในการแสดงความคิดเห็น และการแสวงหาความสุข ในด้านการควบคุมสังคมการเมือง ในลักษณะที่มีใช่เป็นเรื่องของบุคคลคือ ไม่ใช่เป็นอำนาจของบุคคลใดหรือกลุ่มใดโดยเฉพาะ แต่เป็นอำนาจที่เกิดขึ้นจากหลักการที่ถูกต้อง เช่น การยึดหลักแห่งกฎหมายและหลักการตลาดโดยเสรี

4) เสรีนิยมแบบปัจจุบัน

ในตอนปลายศตวรรษที่ 19 และตอนต้นศตวรรษที่ 20 นั้น เสรีนิยมแบบคลาสสิกไม่สามารถคงรูปเดิมไว้อย่างเต็มที่ แต่ได้มีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงอย่างมากมาจนกระทั่งกล่าวได้ว่าแม้ในประเทศอังกฤษเองซึ่งเคยนิยมและเป็นแม่บทของเสรีนิยมแบบคลาสสิก

ก็ต้องยอมรับการเปลี่ยนแปลงด้วย ส่วนในประเทศอื่นๆ นั้นเป็นที่แน่ชัดว่าจะต้องนำเอาเสรีนิยมในรูปใหม่มาใช้ให้สอดคล้องกับยุคสมัย (ใหม่) ที่เกิดขึ้นในประเทศตน

5) หลักการของเสรีนิยมแบบปัจจุบัน พอสรุปได้ดังนี้

1. ส่งเสริมเสรีภาพที่สามารถนำไปปฏิบัติได้ หรืออีกนัยหนึ่ง มองเสรีภาพไปในทางบวกมากกว่าทางลบ ตัวอย่างเช่น ส่งเสริมให้บุคคลมีโอกาที่จะจัดตั้งองค์กรใดๆ และดำเนินการต่างๆ เพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายปลายทางที่ตนปรารถนา ลักษณะเช่นนี้เรียกว่าเสรีภาพทางบวก (ส่วนเสรีภาพทางลบ ได้แก่ แนวความคิดของลัทธิเสรีนิยมแบบเก่าที่ถือว่าเสรีภาพจะเกิดขึ้น เมื่อรัฐไม่แทรกแซงในกิจการต่างๆ ของบุคคล

2. ยังคงรักษาหลักเดิมแห่งลัทธิเสรีนิยม ที่ว่า คุณค่าสำคัญ ได้แก่ บุคคล ซึ่งจะต้องมีอำนาจสูงสุด หรือมีความเป็นตัวของตัวเองให้มากที่สุด แต่สิ่งที่เปลี่ยนไปก็คือ วิธีการเพื่อให้เข้าถึงคุณค่านั้น

3. ต้องการให้เกิดเสรีภาพทางการเมืองและเศรษฐกิจ และเสรีภาพนั้นจะต้องไม่อยู่ในวงแคบเพียงเท่าที่มีให้รัฐเข้ามาแทรกแซงเท่านั้น แต่จะต้องหมายถึง โอกาสที่บุคคลจะสามารถจัดให้มีองค์กรในทางการเมือง เศรษฐกิจและการกระทำที่เป็นขั้นตอนได้ผลจริงจังต่อเนื่องกันไป รวมตลอดถึงความปรารถนาที่จะให้เสรีภาพแก่บุคคลทั่วไปด้วย

ความสำคัญของหลักเสรีนิยมแบบใหม่ก็คือ มุ่งให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนบางพวกที่มีจำนวนมากและยังด้อยสิทธิอยู่ ได้แก่ ชาวนาและกรรมกร ทั้งนี้เพราะเหตุว่าในสังคมยุโรปตะวันตกนั้นชนบางกลุ่ม เช่น ชุมนาง ข้าราชการ และผู้มีทรัพย์สินนั้นสามารถมีสิทธิต่างๆ ที่ต้องการ แต่ต่อมาเมื่อมีการขยายสิทธิเลือกตั้งให้กับประชาชน โดยทั่วไปแล้วก็ตาม บุคคลที่มีสถานภาพสูงเหล่านี้ก็ยังได้ประโยชน์อยู่ การกระจายเสรีภาพไปยังประชาชนทั่วไปยังไม่ครบถ้วนบริบูรณ์ เพื่อให้ประชาชนจำนวนมาก โดยเฉพาะผู้ที่ใช้แรงงานมีเสรีภาพอย่างแท้จริง ลัทธิเสรีนิยมในแบบปัจจุบันจึงได้สนับสนุนให้รัฐดำเนินการต่างๆ เพื่อเข้าช่วยเหลือบุคคลเหล่านี้

ความปรารถนาที่จะให้รัฐเข้ามาช่วยเหลือประชาชนทั่วไปที่ยังมีความยากลำบากเหล่านี้เป็นความประสงค์ของบุคคลหลายกลุ่ม (เช่น กลุ่มอนุรักษนิยม กลุ่มสังคมแนวศาสนาคาทอลิก สังคมนิยมปฏิวัติหรือมาร์กซิสต์ และกลุ่มสังคมนิยมแบบอื่นๆ ที่ได้เรียกร้องและดำเนินการเพื่อให้คนจำนวนมากที่ใช้แรงงานได้ประโยชน์มากขึ้น

4. ต้องการให้มีหลักเสรีนิยมที่สามารถผสมผสานเข้ากับหลักประชาธิปไตยอื่นๆ รวมทั้งหลักชาตินิยมและหลักบางประการทางสังคม ที่เป็นเช่นนี้เพราะเหตุว่าลัทธิเสรีนิยมนั้น โดยเนื้อแท้แล้วเป็นหลักปรัชญาและเป็นลัทธิที่มีเหตุผล มิได้มุ่งยึดอารมณ์หรือคตินิยมแบบฝังหัว ดังนั้น จึงมีการปรับตัวเองให้เป็นไปตามการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาต่างๆ

ของสังคมและมนุษย์ เมื่อปรากฏว่านักวิทยาศาสตร์ในศตวรรษที่ 19 ได้ค้นพบทฤษฎีใหม่ๆ เกี่ยวกับมนุษยชาติที่ดี ผลจากการค้นคว้าเสาะหาข้อเท็จจริงโดยระบบรัฐสภาที่ดี และข้อเสนอแนะของสื่อมวลชนที่ดี รวมทั้งผลจากการเมืองที่เกิดขึ้นก็ดี สิ่งเหล่านี้ได้เป็นปัจจัยให้มีการนำเอาข้อเสนอและความรู้ใหม่ๆ มาปรับปรุงลัทธิเสรีนิยมให้ทันสมัยยิ่งขึ้น ทำให้ลัทธิเสรีนิยมนี้ซึ่งแต่เดิมอาจจะเป็นประโยชน์เฉพาะแก่ชนชั้นที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง (เช่น ในประเทศฝรั่งเศสยุคสาธารณรัฐที่สอง หรือนักอุตสาหกรรมทอผ้าของอังกฤษในแถบเมืองแมนเชสเตอร์) กลับกลายมาเป็นลัทธิที่มุ่งให้เกิดประโยชน์แก่บุคคลทั่วไปไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใด ที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นนี้ก็อาจจะเนื่องมาจากความเจริญทางวิทยาการ ความสำนึกในทางสังคมของบุคคล และการขยายตัวในเรื่องสิทธิออกเสียงเลือกตั้งที่ได้กระจายไปสู่ประชาชนทั่วไป

5. ลัทธิเสรีนิยมแบบใหม่มุ่งแก้ไขข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ เช่น การเบียดเบียนระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง หรือแก้ไขข้อบกพร่องที่อาจจะเกิดขึ้นจากการปฏิบัติภารกิจของรัฐ ที่มาของแนวความคิดเสรีนิยมแบบใหม่ในข้อนี้เกิดขึ้นจากการเติบโตของเมือง ระบบอุตสาหกรรม การค้าขายในประเทศและระหว่างประเทศ ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างยิ่งจากลัทธิเสรีนิยมเดิม (ที่นิยมปัจเจกชน ยกย่องบุคคล มุ่งรักษาสถาบันของบุคคล มองข้ามอำนาจที่เกิดขึ้นจากองค์การและมองข้ามผลประโยชน์ส่วนรวม) มาเป็นเสรีนิยมใหม่

ผลจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการอุตสาหกรรม และการเศรษฐกิจที่ขยายตัวระหว่างรัฐนี้ ทำให้แนวความคิดเดิมดังกล่าวผิดพลาดไปมาก องค์การค่าแบบใหม่ อุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่มีขอบเขตกว้างขวาง ได้ก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันระหว่างอำนาจเศรษฐกิจของบุคคล ผู้ที่มีอำนาจเศรษฐกิจสูงก็มีเสรีภาพมาก ผู้ที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจต่ำก็มีเสรีภาพน้อย จนกล่าวกันว่าเสรีภาพทางเศรษฐกิจของคนหนึ่ง คือ การกดขี่ที่บุคคลหนึ่งได้รับ นอกจากนั้นก็ยังมีข้อบกพร่องอื่นๆ เกิดขึ้น เช่น มีการใช้แรงงานเด็ก แหล่งเสื่อมโทรม อาหารบูดเน่าที่เป็นอันตรายต่อผู้ที่มีฐานะต่ำ เหล่านี้เองได้ก่อให้เกิดการปรับปรุงลัทธิเสรีนิยม นั่นคือ เสรีนิยมแบบใหม่ ได้มีแนวโน้มไปในทางที่ต้องการให้รัฐกำหนดกฎเกณฑ์ที่เป็นประโยชน์ร่วมกันของบุคคลจำนวนมากที่ยังไม่ได้รับประโยชน์ต่างๆ อย่างยุติธรรม โดยเฉพาะผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำด้อย เช่น ชาวบ้านชาวเมืองทั่วไป อย่างไรก็ตาม ลัทธิเสรีนิยมแบบใหม่ตามแนวนี้ได้แยกออกเป็น 2 สาขาย่อยๆ กลุ่มแรกต้องการให้มีการขจัดข้อบกพร่องต่างๆ ที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นหรือเป็นการกดขี่ระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง โดยเฉพาะยังไม่พิจารณาถึงจุดอ่อนต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นจากการกระทำของรัฐ เสรีนิยมกลุ่มย่อยกลุ่มที่สองยังยึดมั่นในหลักการที่มีให้รัฐเข้ามาแทรกแซงและต้องการให้มีการค้าโดยเสรี กลุ่มนี้เองได้มีส่วนทำให้ลัทธิเสรีนิยมกลายเป็นอุดมการณ์อนุรักษนิยม นักคิดในกลุ่มที่สองนี้

ได้แก่ จอห์น สจ๊วต มิลล์ และเซอร์เบิร์ต สเปนเซอร์ ซึ่งได้นิยามแนวความคิดของเบนซ์ และ อדם สมิท อย่างยิ่ง

6. ลัทธิเสรีนิยมแบบใหม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมต่างๆ จึงมุ่งปรับปรุงวิธีการสำคัญๆ เพื่อให้เสรีภาพบังเกิดขึ้นได้ เหตุผลก็คือ

ก. นักเสรีนิยมในยุคหลังๆ ได้เข้าใจถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อเสรีภาพ สิ่งแวดล้อมเหล่านี้ได้แก่ การบังคับและอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากสังคม

ข. สังคมสมัยใหม่ได้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างใกล้ชิดยิ่งขึ้น ความสัมพันธ์เช่นว่านี้ ทำให้มนุษย์เกิดความจำเป็นที่จะต้องเข้าร่วมกลุ่ม เพื่อที่จะทำให้อุบัติการณ์สามารถมีส่วนร่วมในกิจการต่างๆ รวมทั้งการแสวงหาและรักษาเสรีภาพ เพราะการรวมกลุ่มเป็นพลังเกื้อกูลให้กับบุคคลที่จะบรรลุถึงสิ่งที่ตนปรารถนา เสรีภาพในการรวมกลุ่มจึงเป็นเรื่องสำคัญ บุคคลในสังคมปัจจุบันนี้ไม่สามารถจะกระทำการต่างๆ ได้ด้วยตนเอง กลุ่มจึงเป็นทั้งวิถีทางและเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้บุคคลเข้าถึงสิ่งที่ตนปรารถนาได้ เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะมนุษย์อยู่ในสังคม มีการผูกพันระหว่างกันทางวัฒนธรรม ต้องอยู่ภายใต้สถาบันต่างๆ บุคคลไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงสิ่งเหล่านี้ได้ กลุ่มก็คือ สถาบันก็คือ วัฒนธรรมก็คือ ส่วนแต่มีอิทธิพลต่อปัจเจกชนทั้งสิ้น เมื่อบุคคลไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงอิทธิพลดังกล่าวนี้ได้ ดังนั้น การที่จะรักษาเสรีภาพไว้ก็ดี การที่จะแสวงหาเสรีภาพที่ดีจึงเกิดขึ้นจากการที่บุคคลสามารถร่วมกันก่อตั้งเป็นกลุ่มเพื่อให้เกิดอำนาจในการประกอบการต่างๆ และทำให้บุคคลอยู่ในฐานะที่จะมีส่วนแสดงออกหรือเข้าร่วมในกิจการต่างๆ ได้ และสามารถมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนั้นการมีส่วนร่วมที่ดีก็ต่อเมื่อบุคคลมีการศึกษา มีสิ่งที่กระตุ้นหรือเร่งเร้าความสนใจ มีโอกาสและมีระบบการเมืองและสังคมที่สนับสนุนให้บุคคลได้มีโอกาสดังกล่าวนี้ด้วย ดังนั้น สังคมนิยมแบบใหม่เมื่อเน้นถึงวิธีการหรือวิถีทางสำคัญที่ถือเป็นหลักในยุคใหม่ก็คือ การปฏิรูปทางสังคม หลักการประชาธิปไตย และการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองของประชาชน

7. เสรีนิยมแบบใหม่ให้ความสำคัญกับความรู้สึก (ว่ามีเสรีภาพ) ของบุคคลและสิ่งแวดล้อมที่ช่วยให้เกิดความรู้สึกเช่นว่านั้น ถ้าเมื่อใดก็ตามบุคคลรู้สึกว่าตนเองไม่มีเสรีภาพ เมื่อนั้นก็แสดงว่าบุคคลนั้นไม่มีเสรีภาพ ตามหลักข้อนี้จะเห็นได้ว่า เสรีนิยมแบบใหม่มีความคิดเกี่ยวกับ “บุคคล” แตกต่างจากลัทธิเสรีนิยมดั้งเดิม ซึ่งในสมัยนั้นเสรีนิยมคลาสสิกมีความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของบุคคล โดยใช้หลักการคาดคะเนที่มีเหตุผล แต่ปราศจากหลักฐานที่เกิดขึ้นจากการค้นคว้า จึงมีความเชื่อในคุณลักษณะของมนุษย์ที่เป็นไปในทางส่วนดีจนเกินไป หลักทฤษฎีของเสรีนิยมยุคเดิมวางอยู่บนรากฐานของความเชื่อเกี่ยวกับตัวมนุษย์ในแง่ นั้น เมื่อความเชื่อ

ดังกล่าวไม่ถูกต้องบริบูรณ์จึงพลอยทำให้ทฤษฎีขาดความสมบูรณ์ไปด้วย ในศตวรรษที่ 19 ได้เกิดวิชาสังคมวิทยาและจิตวิทยา ซึ่งได้ค้นคว้าเกี่ยวกับบุคคล ผลจากการค้นคว้านี้ได้มีส่วนปรับปรุงหลักการเสรีนิยมในส่วนที่ว่าด้วย “บุคคล” เสียใหม่ นั่นคือ เชื่อว่าบุคคลนั้นนอกจากจะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมแล้ว ยังเป็นผู้ที่มีความปรารถนาที่จะขยายตนเองอย่างไม่รู้จบ (ได้แก่ การเพิ่มพูน “ความอยาก” ในเรื่องต่างๆ เช่น อำนาจ เงินทอง ชื่อเสียง อิทธิพล บารมีของตน) และมีความปรารถนาที่จะเพิ่มความเป็นปึกแผ่นหรือ “บูรณภาพ” ให้กับตนเองอยู่ครั้งแล้วครั้งเล่า ดังนั้น เสรีนิยมแบบใหม่จึงไม่ค่อยให้ความสำคัญกับอุปสรรคที่ขัดขวางความเคลื่อนไหวของบุคคล แต่มุ่งไปที่ความรู้สึกของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมดังกล่าวแล้วข้างต้น

8. ตามหลักการนี้ทำให้เสรีนิยมแบบใหม่ได้เปลี่ยนแปลงก้าวหน้าไปเป็นอันมาก แต่ก็ดูเหมือนจะเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางดี ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะต้องการให้มีการช่วยเหลือผู้ที่ด้อยสิทธิและประโยชน์ต่างๆ นั่นคือถือว่า เสรีภาพเป็นสิ่งที่ดีงาม การให้เสรีภาพควรจะเป็นไปโดยทั่วถึงและกว้างขวาง แต่ยังมีบุคคลหรือกลุ่มคนที่ยังไม่ได้รับประโยชน์หรือเสรีภาพเท่าที่ควร

ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องให้รัฐเข้ามาช่วยบุคคลและกลุ่มคนเหล่านี้ เพื่อให้เสรีภาพได้ขยายตัวออกไปเป็นประโยชน์แก่ประชาชนอย่างกว้างขวาง ด้วยเหตุนี้เสรีนิยมแบบใหม่จึงได้รับเอาโครงการและแนวทางหลายประการทั้งของลัทธิประชาธิปไตยและลัทธิสังคมนิยม แม้ว่าเสรีนิยมจะใช้แนวทางของสังคมนิยมบ้างก็ตาม ก็ยังถือว่าลัทธิเสรีนิยมนี้ยังคงความ “เป็นเสรีนิยมอยู่” ด้วยเหตุผลหลายประการ กล่าวคือ

1. เสรีนิยมแบบใหม่ยังคงมุ่งมั่นที่จะรักษาจุดมุ่งหมายสำคัญคือ ต้องการให้บุคคลในฐานะที่เป็นปัจเจกชนมีเสรีภาพอย่างแท้จริง
2. ที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นเป็นแต่เพียงวิธีการเพื่อไปสู่จุดหมายปลายทางเช่นว่านั้น และอาจจะมีวัตถุประสงค์ย่อยๆ อย่างอื่นเพิ่มขึ้น
3. การเปลี่ยนแปลงวิธีการและนโยบายของเสรีนิยมแบบใหม่ มีความปรารถนาสำคัญที่จะป้องกันมิให้มนุษย์ใช้อำนาจบังคับกันตามอำเภอใจ และต้องการแบ่งปันเสรีภาพไปยังบุคคลต่างๆ ให้ทั่วถึงและเท่าเทียมกันมากขึ้น
4. เสรีนิยมแบบใหม่ยังคงมุ่งมั่นที่จะรักษาสหิตตามรัฐธรรมนูญและหลักแห่งกฎหมาย รวมทั้งการเพิ่มพูนสิ่งดังกล่าวให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น (สมพงษ์ เกษมสิน และจรรยา สุภาพ 2520: 113-119)

ดังนั้นรูปแบบเสรีนิยมที่ใช้ในประเทศ ยังคงรักษาหลักเดิมแห่งลัทธิเสรีนิยม ที่ว่า คุณค่าสำคัญ ได้แก่ บุคคลซึ่งจะต้องมีอำนาจสูงสุด หรือมีความเป็นตัวของตัวเองให้มาก

ที่สุด แต่สิ่งที่เปลี่ยนไปก็คือ วิธีการเพื่อให้เข้าถึงคุณค่านั้น และวิธีการนั้นก็อยู่ภายใต้ระบอบประชาธิปไตยที่มีการปกครองแบบผู้แทน และมีการบริหารตามระบบราชการ ก็ยังคงสามารถรักษาสีทธิต่างๆ ที่เป็นจุดหมายปลายทางของลัทธิเสรีนิยมไว้ได้ การปกครองแบบประชาธิปไตยนั้นสนับสนุนลัทธิเสรีนิยมเป็นอย่างมาก เพราะเมื่อประชาชนทั่วไปมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศก็จะทำให้ประเทศหรือรัฐมิได้เป็นเครื่องมือของบุคคลกลุ่มใดหรือชั้นใด โดยเฉพาะ แต่จะต้องรับผิดชอบ และรักษาประโยชน์ของบุคคลทั้งหมด ซึ่งก็เป็นการสนับสนุนให้เกิดสิทธิแก่บุคคลทั้งหลาย

(1) แนวคิดเสรีนิยมประชาธิปไตย

อุกฤษฏ์ แพทย์น้อย (2544: 290) ได้อธิบายแนวคิดเสรีนิยมประชาธิปไตยในทัศนะของ ล็อกไว้ว่า ถ้าเราจะใช้วิธีวัดความสำคัญของทฤษฎีการเมืองทฤษฎีหนึ่งโดยพิจารณาจากอิทธิพลที่ทฤษฎีนั้นมีต่อความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์แล้ว ต้องนับว่าทฤษฎีการเมืองของจอห์น ล็อก (John Locke) มีความสำคัญอย่างมาก เพราะนอกจากจะมีอิทธิพลต่อทฤษฎีการเมืองในอังกฤษแล้ว ยังมีอิทธิพลทั้งโดยตรงและทางอ้อมต่อการปฏิวัติอเมริกันและการปฏิวัติฝรั่งเศสอันเป็นการปฏิวัติที่สำคัญอย่างยิ่งในประวัติศาสตร์โลกอีกด้วย อิทธิพลนี้กว้างไกลทั้งในด้านสถานที่และเวลาเมื่อนึกถึงว่า การปฏิวัติทั้งสองเกิดขึ้นในศตวรรษที่ 18 และล็อกเขียนหนังสือแถลงทฤษฎีของตนในศตวรรษที่ 17 ปัจจัยที่ทำให้ทฤษฎีของล็อกมีอิทธิพลมากเช่นนี้ก็ คือ การที่ล็อกนำเอากระแสความคิดทางการเมืองทั้งในอดีตและในสมัยของเขาเอง มาผสมผสานกันสร้างเป็นทฤษฎีที่เป็นต้นกำเนิดของลัทธิเสรีนิยมประชาธิปไตย จริงอยู่ว่าตัวเนื้อหาของความคิดของล็อกเป็นเพียงแค่เค้าโครงของลัทธิเท่านั้น แต่เป็นเค้าโครงที่ประกอบไปด้วยแนวความคิดที่สามารถนำไปตีความและพัฒนาให้กลายเป็นทฤษฎีเสรีนิยมประชาธิปไตยอย่างเต็มตัวได้ นักปฏิวัติอเมริกันนำเอาความคิดของล็อกไปตีความในลักษณะดังกล่าว และมีส่วนทำให้ทฤษฎีเสรีนิยมประชาธิปไตยวิวัฒนาการรุดหน้าไปอีก

เสรีนิยมประชาธิปไตยประกอบด้วยทฤษฎีสองทฤษฎี ทฤษฎีหนึ่งคือทฤษฎีประชาธิปไตย อีกทฤษฎีหนึ่งคือทฤษฎีเสรีนิยม ทฤษฎีแรกมีลักษณะกว้างๆ ก็คือ เป็นทฤษฎีที่อำนาจอธิปไตยอยู่ที่ประชาชน หมายความว่าประชาชนเป็นผู้มีอำนาจอันนี้ แต่มอบหมายให้ผู้อื่นใช้อำนาจแทน เช่น อาจจะมอบอำนาจอธิปไตยให้สภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้ใช้ การมอบอำนาจทำได้โดยประชาชนทุกคนที่มีอายุถึงวัยหนึ่งลงคะแนนเสียงเลือกตั้งผู้แทนของตนเข้าไปนั่งในสภาผู้ใช้อำนาจบริหารก็อาจจะมาจากสมาชิกของพรรคที่ได้คะแนนเสียงส่วนใหญ่หรือมาจากการเลือกตั้งโดยตรง อำนาจตุลาการอาจจะมาจากการแต่งตั้งโดยฝ่ายบริหารหรือบางส่วนอาจจะมาจากการเลือกตั้งโดยตรง แต่ประเด็นสำคัญก็คือ อำนาจที่แต่ละฝ่ายได้มาต้องมาจากการเลือกของ

ประชาชนอาจจะโดยตรงหรือทางอ้อมและอำนาจนี้ถูกควบคุมโดยประชาชนในลักษณะที่ว่า ผู้ใช้อำนาจมีวาระ เมื่อครบวาระแล้วและประชาชนไม่พอใจการทำงานที่เป็นมาก็อาจจะลงคะแนนเสียงเปลี่ยนตัวผู้ใช้อำนาจได้ หรือในบางกรณี ถ้าผู้ใช้อำนาจอยู่ยังไม่ครบวาระแต่ประชาชนไม่พอใจอย่างมาก ก็อาจจะมีกระบวนการที่จะเปลี่ยนตัวผู้ใช้อำนาจในระหว่างนั้นได้ วิธีการที่ประชาชนมอบอำนาจให้ผู้อื่นใช้แทนมักจะเป็นการใช้มติของเสียงส่วนใหญ่

ทฤษฎีเสรีนิยม คือ ทฤษฎีที่ยึดหลักการว่ารัฐบาลไม่มีหน้าที่ที่จะนำมนุษย์ไปสู่ความหลุดพ้นตามความเชื่อของศาสนาใดศาสนาหนึ่งหรือลัทธิใดลัทธิหนึ่ง รัฐบาลมีหน้าที่หลักอยู่อย่างเดียวคือเป็นกรรมการตัดสินกรณีพิพาทระหว่างมนุษย์ ป้องกันไม่ให้มนุษย์แต่ละคนถูกคามชีวิต ทรัพย์สิน และเสรีภาพของผู้อื่น คอยดูแลให้ทุกคนประพฤติปฏิบัติตามกติกากี่วางไว้และคอยป้องกันประเทศจากศัตรูภายนอก ประชาชนแต่ละคนอยากจะทำชีวิตอย่างไร จะหาความสุขหรือแสวงหาความหลุดพ้นด้วยวิธีใด เป็นเรื่องของปัจเจกชน ตราบใดที่การทำเช่นนั้นไม่เป็นผลเสียกับส่วนรวมรัฐบาลไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยว ความเชื่อที่แฝงอยู่เบื้องหลังก็คือ ถ้ารัฐบาลเข้าไปยุ่งเกี่ยวในเรื่องเช่นนี้ จะเกิดผลร้ายกับปัจเจกชนและสังคมไทยโดยส่วนรวมมากกว่าผลดี ความคิดเช่นนี้นำไปสู่ทฤษฎีที่ว่ารัฐบาลควรจะให้สิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลแก่ประชาชน เช่น สิทธิที่นับถือศาสนาใดก็ได้ สิทธิในการแสดงความคิดเห็น ฯลฯ เป็นต้น

ชยอนันต์ สมุทวณิช (2519 : 25-27) ได้อธิบายถึง เสรีนิยม ประชาธิปไตยหรือประชาธิปไตยเสรีนิยมได้ คือ ประชาธิปไตยเสรีนิยมย้ำแนวความคิดที่ว่า มนุษย์เป็นผู้รู้จักเหตุผลและรู้ว่าอะไรเป็นผลประโยชน์ของตน เมื่อเป็นเช่นนี้การปล่อยให้คนแต่ละคนประกอบกิจการต่างๆ และใช้ชีวิตอย่างเสรีปราศจากการแทรกแซง จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะช่วยให้คนเราสามารถพัฒนาตัวเองได้ดีที่สุด ปัจเจกบุคคล (individual) จึงมีความสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด มีความสำคัญมากกว่ากลุ่มหรือสถาบันองค์กรต่างๆ การค้นพบกฎแห่งวิวัฒนาการของชาร์ล ดาร์วิน (Darwin) ทำให้เกิดแนวความคิดทางการเมืองในทำนองเดียวกันว่า กฎแห่งสังคมมนุษย์ก็คือการที่ผู้ที่แข็งแรงที่สุดเป็นผู้รอดตามธรรมชาติได้ (Survival of the fittest) กฎแห่งวิวัฒนาการทางธรรมชาติได้แสดงให้เห็นว่า ธรรมชาติได้เลือกสรรสิ่งมีชีวิตที่สามารถเอาตัวรอดได้มากที่สุด ผู้ที่อยู่รอดมาเป็นเวลานานเป็นผลของการเลือกสรรตามธรรมชาติ ไม่มีการควบคุมวิวัฒนาการเป็นไปเองต่างสิ่งต่างต่อสู้ด้วยตัวเองทั้งนั้น

แนวความคิดทั้งหลายมักเป็นผลจากสภาพแวดล้อมของแต่ละสมัย ความคิดเสรีนิยมแบบปล่อยให้ต่างคนต่างทำ และการไม่เชื่อมั่นในบทบาทและอำนาจของรัฐ เกรงกลัวการแทรกแซงของรัฐนี้ก็เช่นกัน ก่อนที่จะเข้าสู่การปฏิวัติอุตสาหกรรม รัฐไม่ค่อยจะมีบทบาทในการสร้างความเจริญให้กับสังคมเท่าใด อำนาจรัฐในยุคกลางเป็นที่หวั่นเกรงของคนโดยทั่วไป

ความเจริญทางวิทยาศาสตร์ การค้นคิดประดิษฐ์สรรค์ล้วนแล้วแต่เกิดจากความพยายามส่วนบุคคลทั้งสิ้น โดยที่รัฐไม่ได้มีบทบาทที่จะก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าเหล่านี้ ดังนั้นความเชื่อในความสามารถของมนุษย์จึงมีมาก จากสมัยกลางที่เรียกกันว่ายุคมืดนั้น คุณจะไม่มีความหวังสำหรับมนุษยชาติเสียเลย แต่เมื่อเข้าสู่ยุคฟื้นฟูศิลปวิทยา สังคมได้พัฒนาขึ้นและยังคงเจริญรุดหน้าไปได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ศรัทธาในเหตุผลของคนในความสามารถของคนหรือจะรวมเรียกว่าการมองโลกในแง่ดี (Optimism) มีความหวังอยู่เสมอจึงมีอยู่แพร่หลายทั่วไป ดังที่เห็นได้จากข้อเขียนของคนต่างๆ ในศตวรรษที่ 18 และ 19 เช่น ล็อง รุสโซ มิลล์ และต่อมาก็คือ สเปนเซอร์ เป็นต้น

ความคิดเสรีนิยมมีสมมติฐานว่า สังคมมีความผสมกลมกลืนกัน (Harmony) และมีความสมดุลกันอยู่ในตัว เมื่อใดที่มีปัญหาเกิดขึ้นก็จะเป็นอยู่เพียงชั่วคราว และจะมีการปรับตัวแก้ไขเองให้กลับคืนสู่สภาวะสมดุล (Equilibrium) อยู่เสมอ นอกจากนี้ แนวความคิดเสรีนิยมยังมีสมมติฐานอีกว่า แม้ว่าการแจกแจงความมั่งคั่งและรายได้ระหว่างบุคคลจะมีไม่เท่ากัน แต่ก็ไม่ถึงขนาดที่จะก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมอย่างมากได้ ส่วนระบบเศรษฐกิจนั้นก็จะเจริญก้าวหน้าอยู่ตลอดเวลาโดยไม่ประสบวิกฤตการณ์หรือมีภาวะตกต่ำ ทั้งนี้ก็เนื่องจากการเริ่มต้นจากความด้อยพัฒนา ก่อนสมัยปฏิวัติอุตสาหกรรมมา มีความมั่งคั่งในสมัยปฏิวัติอุตสาหกรรม ทำให้มีความเชื่อจนเกินไปในความเจริญของระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม

กล่าวโดยสรุปแล้ว ความคิดเสรีนิยมมีความเห็นว่าสังคมนั้นจัดระเบียบตัวของมันเองได้โดยอัตโนมัติ การที่คนแต่ละคนต่างก็หาประโยชน์ใส่ตัวแม้จะด้วยมูลเหตุจูงใจที่เห็นแก่ตัวไม่เกี่ยวกับสาธารณชนก็ตาม แต่ “มือที่มองไม่เห็น” (Invisible hand) ก็จะช่วยให้เกิดผลลัพธ์เป็นความเจริญของสังคมโดยรวม (ซึ่งเป็นความเห็นของอาดัม สมิท) และเห็นว่า รัฐไม่ควรเข้ามาแทรกแซงในกิจการของเอกชนเสรีนิยมกลัวและต่อต้านอำนาจรัฐมากกว่าความคิดโดยสรุปแล้ว ระบบประชาธิปไตยเสรีนิยมมีอยู่ควบคู่กันไปกับ

ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรี นำเอาแนวความคิดมาจากทฤษฎีเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม ระบบการเมืองประชาธิปไตยเสรีนิยมเกิดจากการปรับตัวของระบบการเมืองให้สอดคล้องเป็นไปตามการพัฒนาทางเศรษฐกิจ โดยมีพื้นฐานสำคัญที่หล่อเลี้ยงระบบการเมืองประชาธิปไตยเสรีนิยมนั้นอยู่ก่อนแล้ว ก่อนที่จะมีการขยายสิทธิทางการเมืองให้กว้างขวางขึ้นกว่าที่เคยเป็นอยู่มา พื้นฐานสำคัญดังกล่าวได้แก่ ลักษณะของสังคมที่การแข่งขันในระบบเศรษฐกิจดำเนินไปตามแนวทางปัจเจกชนนิยม (Individualism) มีกลไกตลาดที่มีระดับการแข่งขันสูง มีวิวัฒนาการของกลุ่มผลประโยชน์ มีพรรคการเมืองซึ่งเป็นผลจากการพัฒนาการของการรวมกลุ่มของบุคคล เพื่อช่วยให้ข้อเรียกร้องและผลประโยชน์ของแต่ละคนเป็นไปอย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพมากขึ้น การขยายสิทธิทาง

การเมืองทางประชาธิปไตย ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างกะทันหัน แต่เกิดขึ้นภายหลังการเรียกร้อง ต่อสู้อันยาวนาน

ประชาธิปไตยเสรีนิยมเป็นการขยายขอบเขตของระบบการแข่งขันเสรีทางเศรษฐกิจ จะเห็นได้ว่าข้อเรียกร้องของผู้สนับสนุนให้มีการเรียกสิทธิทางการเมือง การที่ประชาชนควรมีส่วนร่วมการปกครองมักใช้หลักการของการแข่งขันเสรีทางเศรษฐกิจเป็นข้อให้เหตุผล มิลล์ (Mill) กล่าวว่า เสรีภาพจำเป็น เพราะเป็นการสนับสนุนให้มีตลาดเสรีทางความคิด (Free market place of ideas) ซึ่งเป็นข้อเปรียบเทียบ การแข่งขันอย่างเสรีในระดับการเมืองโดยใช้การแข่งขันอย่างเสรีในระดับเศรษฐกิจเป็นพื้นฐาน

การขยายแนวเช่นนี้ ในขณะที่สังคมเป็นรัฐเสรีนิยม (liberal state) แล้ว ชนชั้นล่างสุดไม่ได้ต้องการล้มรัฐบาลแบบเสรีนิยม แต่ต้องการเข้าร่วมแข่งขันในระดับการเมืองมากขึ้นกว่าเดิม ดังนั้น ประชาธิปไตยเสรีนิยม จึงเป็นผลเกิดจากการแปรรูปเสรีนิยมทางเศรษฐกิจ เมื่อผู้ด้อยประโยชน์เสียเปรียบทางสังคมและเศรษฐกิจประสบความสำเร็จในการเรียกร้องสิทธิทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิในการออกเสียงลงคะแนนแล้ว ก็ได้พยายามที่จะใช้สิทธิทางการเมืองที่ได้รับมานี้ เรียกร้องความต้องการและผลประโยชน์จากรัฐเสรีนิยมในด้านต่างๆ เช่น การศึกษา สวัสดิการสังคม สาธารณสุข และเรียกร้องในรูปแบบต่างๆ รวมทั้งการที่ขอให้รัฐพยายามป้องกันการขยายอำนาจของกลุ่มชนที่ได้เปรียบทางเศรษฐกิจมากกว่าด้วยมาตรการทางการออกกฎหมายต่างๆ ซึ่งแต่เดิมมาเมื่อผู้ใช้ประโยชน์ยังไม่ได้สิทธิทางการเมือง การแข่งขันทางเศรษฐกิจในระบบทุนนิยม เสรีนิยม (laissez-faire) เป็นไปโดยการต่อรองระหว่างอำนาจเศรษฐกิจที่ไม่เท่าเทียมกัน (Competition between bargainess of unequal economic power) ในกรณีนี้รัฐเสรีประชาธิปไตย (liberal-democratic state) ได้กลายเป็นรัฐสวัสดิการ (Welfare state) สาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดรัฐสวัสดิการนี้ก็คือ การขยายสิทธิการเลือกตั้งและสิทธิทางการเมืองให้แก่ผู้เสียเปรียบทางสังคม

(2) แนวคิดประชาธิปไตย

ชนินทร์ รุ่งแสง (2543: 24) ได้ให้ความหมายของประชาธิปไตย เป็น 3 สถานะ ที่เรียกว่า องค์สามของประชาธิปไตย คือ

1. ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมคติ หมายถึง การมีศรัทธาและความเชื่อมั่นในสติปัญญา เหตุผล และความสามารถของมนุษย์ เทิดทูนอิสรภาพและเสรีภาพของมนุษย์

2. ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นระบบการเมืองและวิธีการจัดระเบียบการปกครอง หมายถึง การปกครองของประชาชนโดยประชาชนและเพื่อประชาชน

3. ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตหรือการดำรงชีวิตประจำวัน หมายถึง การอยู่ร่วมกัน ทำประโยชน์เพื่อความผาสุกของส่วนรวม ตลอดจนการใช้สติปัญญาและความเฉลียวฉลาดในการแก้ปัญหาทั้งมวล

อริสโตเติลให้ความเห็นว่า “ประชาธิปไตยคือการปกครองที่พลเมืองของรัฐสามารถหมุนเวียนกันเป็นทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง” (ชรินทร์ สันประเสริฐ 2543: 171)

ประชาธิปไตย (Democracy) หากจะกล่าวโดยความหมายตามตัวหนังสือแล้ว หมายถึง อำนาจหรือการปกครองโดยประชาชน เป็นระบบทางการเมืองที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองโดยผ่านผู้แทนของตนทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม คำว่าประชาธิปไตยเป็นคำที่มีความหมายในแง่ดี และถูกใช้โดยกลุ่มหรือเอกชนในลักษณะที่แตกต่างกันหรือแม้แต่ขัดแย้งกัน ทั้งหมดนี้ขึ้นอยู่กับว่า มีการให้คำนิยามคำว่า “ประชาชน” และ “ผู้แทน” ของตนอย่างไร ประชาธิปไตยมีมาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ (ทั้งๆ มีระบบทาสครอบงำ) สมัยศักดินาสวามิภักดิ์ ราชาธิปไตยสมัยใหม่ (เช่น ในประเทศเนเธอร์แลนด์) และในสังคมนิยมประชาธิปไตยมีอยู่ด้วยกัน 3 รูปแบบ

1. ประชาธิปไตยแบบมีรัฐสภา มีการเลือกตั้งทั่วไป การเลือกตั้งเสรี การลงประชามติ และระบบพรรคการเมืองหลายพรรค

2. ประชาธิปไตยในทางเศรษฐกิจ ไม่มีความไม่เป็นธรรมในเรื่องกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินส่วนบุคคล (ด้วยการโอนปัจจัยการผลิตมาเป็นของสังคม การมีโอกาสในการทำงานอย่างเสมอภาครวมทั้งการกระจายรายได้ส่วนบุคคลอย่างเป็นธรรม)

3. ประชาธิปไตยในทางสังคม ความเสมอภาคทางชนชั้น เช่น ไม่มีการครอบงำและขูดรีดของชนชั้นหนึ่งที่มีต่ออีกชนชั้นหนึ่งในทัศนะของฝ่ายสังคมนิยม นั้นประเทศทุนนิยมเป็นได้เพียงประชาธิปไตยของนายทุน อย่างดีที่สุดก็เป็นประชาธิปไตยแบบรัฐสภา (ซึ่งมีแนวโน้มว่า จะเสื่อมลงไปเป็นทุนนิยมผูกขาดโดยรัฐหรือเผด็จการฟาสซิสต์) แต่จะไม่เป็นประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ หรือทางสังคม (วิทยากร เชียงกูล และพรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม 2547: 66)

ประชาธิปไตยสมัยโบราณกับสมัยใหม่มีทั้งความเหมือนและความแตกต่างตามยุคตามสมัย เป็นวิวัฒนาการของระบบการเมืองเอง และอิทธิพลของนักคิดทางการเมืองในยุคสมัยนั้นๆ ด้วย

ช्योंนันต์ สมุทวณิช (2519: 2-7) ได้อธิบายถึงพื้นฐานความคิดของประชาธิปไตยทั้งสองสมัยดังนี้

ประชาธิปไตยสมัยโบราณ ในความหมายของนักปราชญ์สมัยกรีกโบราณ เช่น อริสโตเติล (Aristotle) เป็นรูปของการปกครองแบบหนึ่งที่ประชาชนทั้งหมดเป็นผู้ใช้อำนาจในการปกครองโดยตรงด้วยการประชุมร่วมกันพิจารณาตัดสินปัญหาาร่วมกันในที่ชุมนุมใหญ่โดยตรง และทำการเลือกเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานของรัฐโดยตรง บางคนมีความเห็นว่าประชาธิปไตยแบบที่นครรัฐ (city state) ต่างๆ ในสมัยกรีกโบราณใช้นั้น เป็นประชาธิปไตยบริสุทธิ์ ทั้งนี้เพราะประชาชนเป็นผู้ใช้อำนาจในการปกครองด้วยตนเองในทุกกรณีที่มีปัญหาขัดแย้งสำคัญ ไม่ต้องผ่านตัวแทน การที่ประชาชนทำการตัดสินปัญหาด้วยตัวของเขาเอง โดยตรงนี้เป็นลักษณะที่แท้จริงของประชาธิปไตย

หลักเกณฑ์ที่อริสโตเติลใช้ตัดสินว่าการปกครองแบบใดเป็นการปกครองที่ดีที่สุดนั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับว่าการปกครองนั้นให้สิทธิทางการเมืองแก่ประชาชนกว้างขวางเพียงใด และก็ได้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับจำนวนของผู้ที่มีอำนาจในการปกครอง หากขึ้นอยู่กับหลักเกณฑ์ที่ว่าผู้ปกครองนั้น (อาจเป็นคนเดียว กลุ่มบุคคล หรือคนจำนวนมาก) ใช้อำนาจในทางที่เป็นประโยชน์ต่อคนส่วนรวม หรือเพื่อผลประโยชน์เฉพาะของตัวเอง ของกลุ่ม หรือชนชั้นใดชั้นหนึ่ง ดังนั้น อริสโตเติลจึงแบ่งรูปการปกครองออกเป็น 6 อย่างด้วยกันคือ ระบบกษัตริย์ (Monarchy) ระบบทรราช (Tyranny) ระบบคณาธิปไตย (Oligarchy) ระบบอภิชนาธิปไตย (Aristocracy) ระบบประชาธิปไตย (Democracy) และระบบโพลิตี (Polity)

รูปการปกครองที่ไม่ดี รูปการปกครองที่ดี

ทรราช (Tyranny) กษัตริย์ (Monarchy)

คณาธิปไตย (Oligarchy) อภิชนาธิปไตย (Aristocracy)

ประชาธิปไตย (Democracy) โพลิตี (Polity)

ดังนั้นแนวคิดประชาธิปไตยในสมัยโบราณนั้น เป็นประชาธิปไตยที่มุ่งเน้นถึงความหมายที่กล่าวถึงฐานะด้านอุดมคติของประชาธิปไตย ในฐานะเป็นระบบการเมืองและในฐานะเป็นวิถีชีวิตประจำวัน ซึ่งมีทั้งความเหมือนและความแตกต่างตามยุคสมัย อันเป็นวิวัฒนาการของระบบการเมืองเอง ตลอดจนอิทธิพลของนักคิดสมัยนั้นๆ ด้วย แต่อย่างไรก็ตามก็เป็น การกล่าวถึงลักษณะของการปกครองที่ดีที่สุด ที่การใช้อำนาจนั้นจะเป็นไปในทางที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

(3) แนวคิดประชาธิปไตยสมัยใหม่

แนวความคิดประชาธิปไตยสมัยใหม่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 17 เมื่อฟื้นสมัยกลาง (Middle Ages) และเข้าสู่สมัยเรอเนซอง (Renaissance) และยุคฟื้นฟูปฏิรูป (Reformation) ความคิดเกี่ยวกับมนุษย์ได้เปลี่ยนแปลงไปมาก ความเชื่อและศรัทธาในความสามารถของมนุษย์ที่จะ

ใช้เหตุผล การมองโลกในแง่ดี และการสนับสนุนเสรีภาพทางการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นเป็นลักษณะเด่นของกระแสความคิดในยุคใหม่นี้ พื้นฐานสำคัญของแนวคิดประชาธิปไตยสมัยใหม่มีลักษณะดังต่อไปนี้คือ

1. การมีศรัทธาในความสามารถของมนุษย์ ในสติปัญญา การรู้จักใช้หลักเหตุผลการยึดหลักเหตุผลด้วยวิธีการทดสอบค้นหาตามแบบวิทยาศาสตร์ ตลอดจนการมองมนุษย์ในแง่ดีว่าสามารถร่วมมือกันทำงานเพื่อความสุขส่วนรวมได้ ความคิดในเรื่องเหตุผลนี้มาจากข้อคิดเห็นของ จอห์น ล็อก (John Locke) ที่เรียกว่า ความรู้ทั้งหลายทั้งปวงของคนเราได้มาจากประสบการณ์ในโลกนี้ไม่มี ความจริง อันเดียวที่เป็นสัจธรรมสมบูรณ์แบบ (Absolute Truth) แต่สิ่งที่เราเรียกว่า “ความจริง” นั้นสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ มีลักษณะ ชั่วคราวและขึ้นอยู่กับการตรวจสอบดูว่าเป็นจริงหรือไม่ มิใช่ยึดมั่นอยู่ว่าเป็นความจริงตลอดกาลโดยไม่ตั้งข้อสงสัย ตามแนวคิดนี้ ความจริงที่ต้องการค้นหาในการศึกษาระรชชาติและมนุษย์ในสังคมนั้นเป็นการกระทำที่ไม่มีที่สิ้นสุด ความรู้หรือสิ่งที่เรียกขานกันว่า “ความจริง” ในปัจจุบันเป็นเพียงสิ่งที่เป็นไปได้ (Probable) ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงไปได้เมื่อมีการค้นคว้าหาข้อมูลมากขึ้น

2. ความเชื่อในความเป็นอิสระและเสรีภาพของมนุษย์ จากความคิดที่ว่ามนุษย์รู้จักใช้เหตุผลและการค้นหาสิ่งที่พึงปรารถนาในการใช้ชีวิตร่วมกัน โดยเปิดโอกาสให้ทุกคนอาศัยการพิจารณาตามหลักเหตุผลนี้ ทำให้เกิดความเชื่อในความเป็นอิสระและเสรีภาพของมนุษย์ ความเป็นอิสระหมายถึงความสามารถที่จะเลือกใช้ชีวิต กระทำการหรือไม่กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดได้ด้วยตนเอง โดยไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจบงการของบุคคลอื่น เนื่องจากมนุษย์มีความสามารถที่จะใช้เหตุผลในการเลือกตัดสินใจตกลงใจนี้ ย่อมหมายถึงการที่ทำให้คนเราต้องผูกพันรับผิดชอบในสิ่งที่ได้กระทำลงไปแล้วด้วย

วิธีการหาข้อเท็จจริงโดยถือหลักการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ทำให้เกิดการสนับสนุนที่จะยอมให้คนทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่กำลังพิจารณาอยู่ เสนอข้อเท็จจริง เหตุผล และความเห็นส่วนตัวอย่างเต็มที่ก่อนที่จะมีการร่วมกันตัดสินใจในปัญญานั้นๆ จากหลักข้อนี้จึงเกิดความคิดที่สนับสนุนเสรีภาพทางด้านต่างๆ เช่น เสรีภาพในการเลือกใช้ชีวิต เสรีภาพทางการแสดงความคิดเห็น ทางารพูดความการพิมพ์โฆษณาเผยแพร่ การประชุม การรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นสมาคม ฯลฯ

หากจะแบ่งประชาธิปไตยซึ่งมีอยู่หลากหลายรูปแบบนั้น ซึ่งกล่าวโดยหลักการแล้วมีอยู่ 2 ลักษณะ กล่าวคือ ประชาธิปไตยโดยตรงและประชาธิปไตยโดยอ้อม ซึ่งมีผู้ให้ทัศนะไว้ดังนี้

ก. ประชาธิปไตยโดยตรง

ประชาธิปไตยโดยตรง (Direct Democracy) คือ ระบบการปกครองซึ่งการตัดสินใจทั้งหมดทำโดยการตัดสินใจร่วมกันของประชาชน ไม่ใช่โดยผ่านระบบผู้แทน (representative democracy) เป็นที่เข้าใจว่าระบบนี้จะทำได้ก็ต่อเมื่อประชากรที่อยู่ใต้การปกครองมีขนาดเล็ก สามารถเข้าร่วมประชุมและลงคะแนนเสียงได้บ่อยๆ มีนักคิดบางคนเห็นว่าแม้ระบบประชาธิปไตยทางตรงเท่านั้นที่จะเป็นหลักประกันว่า ประชาชนมีอธิปไตย (sovereign) อย่างแท้จริง (วิทยากร เชียงกูล และพรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม 2547: 80)

ประชาธิปไตยโดยตรง (Direct Democracy) ประชาธิปไตยแบบโดยตรง หรือที่เรียกว่าประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) คือ ราษฎรมีบทบาทในการตัดสินใจในกิจการของบ้านเมืองโดยไม่ต้องผ่านกระบวนการหลายขั้นตอน ราษฎรมีส่วนร่วมในการออกกฎหมายและการบังคับให้เป็นไปตามกฎหมาย ฌอง ฌาคส์ รูสโซ สนับสนุนการมีประชาธิปไตยโดยตรง แต่ก็ต้องคำนึงถึงเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคม 4 ประการ คือ ควรจะมีจำนวนประชากรไม่มากนัก ฐานะความเป็นอยู่ของประชากรไม่เหลื่อมล้ำกันมาก สังคมไม่มีลักษณะทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมาก และผู้ใช้กฎหมายจะต้องปฏิบัติตนภายในขอบเขตของกฎหมาย รูสโซสรุปว่า หากจะมีประชาธิปไตยแบบโดยตรงได้ก็ต้องมีขึ้นในชุมชนเล็กๆ ที่มีอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ (สุพจน์ บุญวิเศษ 2549: 158)

สนธิ เตชานันท์ (2548: 115-122) ได้อธิบายถึงประชาธิปไตยโดยตรงและโดยอ้อมเพิ่มเติมไว้ทั้งในด้านทฤษฎี และนักคิดบางท่านไว้ดังนี้

ประชาธิปไตยโดยตรง ทฤษฎีการปกครองระบอบประชาธิปไตยถือว่า เสียงของประชาชน หรือ Vox Populi นั้น เป็นที่มาของตัวบทกฎหมาย แต่เนื่องจากผู้ร่างรัฐธรรมนูญในประเทศประชาธิปไตยมักจะกำหนดให้กระบวนการนิติบัญญัติเป็นกระบวนการที่มีความสลับซับซ้อน ซึ่งเท่ากับจำกัดทั้งระยะเวลาและน้ำหนักเสียงของประชาชนลงไป นอกจากนั้นยังได้ผสมผสานเสียงของประชาชนกับเสียงอื่นๆ ที่ไม่ได้เกี่ยวข้องและไม่ได้มีแหล่งที่มาที่เป็นประชาธิปไตย ด้วยเหตุนี้ในบางประเทศจึงกำหนดให้มีวิธีการต่างๆ อันเป็นแบบประชาธิปไตยโดยตรงเพื่อให้เสียงของประชาชนได้รับการสนองตอบมากขึ้น วิธีการต่างๆ ที่จะกล่าวถึงต่อจากนี้ไปยังเป็นผลเนื่องมาจากความไม่ไว้วางใจในรัฐสภา ซึ่งบังเกิดขึ้นจากความกลัวในลักษณะที่รูสโซ (Rousseau) กลัว คือกลัวสภาผู้แทนราษฎรจะไม่เป็นตัวแทนของเจตจำนงทั่วไป (General will)

สำหรับผู้ที่มิประสบการณ์กับระบอบประชาธิปไตยโดยตรงต่างก็ประจักษ์ถึงด้านที่ไม่เป็นประชาธิปไตยของระบอบดังกล่าว แม้ว่าจะเป็นกรณีที่มีขนาดจำกัดและมีความสามารถที่จะพิจารณาประเด็นปัญหาโดยการถกเถียงซึ่งทำให้ระบอบประชาธิปไตยโดยตรงมี

ความเป็นไปได้ แต่ก็ยังคงมีช่องว่างที่กว้างระหว่างสิทธิ (ตามทฤษฎี) ในการพูดกับโอกาสที่จะได้รับการรับฟัง (ตามความเป็นจริง) ทั้งนี้เพราะประธานของที่ประชุมจะเป็นผู้กำหนดว่า ใครจะเป็นผู้พูด พูดเมื่อใด และพูดได้นานเท่าไร

การที่ประชาธิปไตยโดยตรงยังคงดำเนินอยู่ในพื้นที่บางแห่งนั้น เป็นเพราะประเพณีการปกครองของระบอบดังกล่าวยังคงมีพลังอยู่ และเป็นเพราะความรู้สึคิดว่า ประชาธิปไตยเป็นระบอบที่ไม่อาจปฏิเสธได้ รวมทั้งมีคุณค่าในทางสัญลักษณ์ ความคิดที่ว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกันมาร่วมประชุมกันเพื่อกำหนดสวัสดิการต่างๆ ของตนนั้น ก่อให้เกิดความตื่นใจอยู่บ้าง การต่อต้านการกระทำดังกล่าวก็เหมือนกับการไม่เห็นด้วยกับความเห็นของแม่หรือของเด็ก แต่นอกจากคุณค่าในทางพิธีกรรมของประชาธิปไตยแล้ว ก็ยากที่จะหาเหตุผลที่มีน้ำหนักมาสนับสนุนการประชมดังกล่าว

ไม่เฉพาะแต่บุคคลอื่นๆ เท่านั้น แม้แต่รัฐโงเองก็เห็นว่าไม่มีทางที่จะจัดประชุมแบบ Landsgemeinde ในชุมชนที่มีขนาดใหญ่กว่าเจนีวา (Geneva) ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 18 เลย ด้วยเหตุนี้เองจึงมิได้มีความพยายามที่จะนำระบบนี้ไปใช้กับพื้นที่ที่มีพลเมืองอยู่อย่างหนาแน่น นอกจากรูปแบบการควบคุมรัฐสภามิให้ลุแก่อำนาจดังกล่าวมาแล้วในข้างต้น ยังมีรูปแบบการควบคุมรัฐสภาอีกหลายรูป ที่สำคัญก็คือ

1. การออกเสียงประชามติ (Referendum)
2. การให้ประชาชนมีสิทธิเสนอร่างกฎหมาย (Initiative)
3. การให้ประชาชนลงมติเพื่อตัดสินปัญหาของชาติ (Plebiscite)
4. การถอดถอน (Recall)

โดยสรุปประชาธิปไตยโดยตรงนั้น เป็นการตัดสินใจร่วมกันของประชาชน โดยไม่ผ่านระบบผู้แทนไม่ต้องมีขบวนการหลายขั้นตอน เพื่อให้เสียงของประชาชนได้รับการตอบสนองมากขึ้น หากแต่ก็มีกรณีจำกัด เพราะยังคงมีช่องว่างที่กว้างระหว่างสิทธิ ในการพูดและโอกาสที่จะได้รับฟัง ในที่ประชุม หากว่าที่ประชมนั้นใหญ่มาก แต่ก็เป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรง

ข. ประชาธิปไตยโดยทางอ้อม

ประชาธิปไตยโดยอ้อม ที่มีชื่อเรียกเช่นนี้เพราะประชาชนผู้มีความสามารถเลือกผู้แทนเพื่อทำหน้าที่ปกครองในนามของตน ระบอบนี้เป็นระบอบการปกครองที่มีความสลับซับซ้อนและละเอียดอ่อน อาจจะมีผิดพลาดได้ง่าย ถ้าหากไม่ดำเนินการอย่างเหมาะสม การปกครองในระบอบผู้แทนก็คือ

การปกครองโดยวิธีการแต่งตั้งบุคคลให้รับใช้เพื่อยังประโยชน์แก่บุคคลอื่นๆ ในสภาซึ่งเรียกชื่อต่างๆ เช่น Council, parliament หรือ assembly เป็นแนวความคิดที่เก่าแก่มากรู้จักกันมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาล ในระหว่างยุคกลางของยุโรป ความคิดเรื่องผู้แทนในการปกครองของรัฐกลายเป็นสิ่งที่สำคัญมากและได้มีความคิดที่จะนำแบบอย่างนี้ไปใช้กับการปกครองทั่วทั้งทวีปยุโรป ประชาธิปไตยทางอ้อมได้พัฒนาขึ้นมาพร้อมๆ กับการพัฒนาชาติผู้ปกครองและเจ้านายในศตวรรษที่ 17, 18 และ 19 ต่างยอมรับคำเรียกร้องของประชาชนและกลุ่มต่างๆ ในชุมชนโดยการให้มีสภาซึ่งประกอบด้วยผู้แทนของประชาชน

การปกครองแบบประชาธิปไตยโดยอ้อมในรัฐชาติสมัยใหม่ในปัจจุบันมีองค์ประกอบ 3 ประการ ดังต่อไปนี้

1. ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง (The electorate) คำว่าผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งหมายถึงพลเมืองกลุ่มหนึ่งที่มีคุณสมบัติที่จะเลือกตั้งผู้แทนของตน กฎหมายจะกำหนดคุณสมบัติของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งไว้
2. รัฐสภา (Parliament or Assembly) เมื่อผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งทำการเลือกตั้ง ซึ่งหมายถึงว่า ได้เลือกพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งให้มาดำเนินการตามนโยบาย และมอบให้บุคคลกลุ่มเล็กกลุ่มหนึ่งมาทำหน้าที่บัญญัติกฎหมายในนามของตนในทางทฤษฎีนั้นผู้แทนจะต้องรับใช้เขตเลือกตั้งของตน หรือโดยพยายามที่จะรักษาอาณาเขตหรือนโยบายโดยทั่วไปซึ่งทำให้ตนได้รับเลือกตั้งอย่างซื่อสัตย์
3. ฝ่ายบริหาร เป็นบุคคลกลุ่มเล็กประกอบด้วยบุคคลสำคัญเพียงไม่กี่คน มีหน้าที่รับผิดชอบในการนำการตัดสินใจของประชาชนทั้งหมดไปปฏิบัติ รูสโซ (Rousseau) มีความเห็นว่า ประชาธิปไตยเป็นระบบซึ่งพลเมืองเป็นผู้บริหารและบัญญัติกฎหมาย ด้วยเหตุนี้จึงไม่มีการให้อำนาจแก่หน่วยงานอื่นบัญญัติกฎหมาย ซึ่งประชาชนในฐานะที่เป็นองค์อธิปัตย์ต้องเคารพเชื่อฟัง ในทัศนะของรูสโซ ประชาธิปไตยตามความเป็นจริงเป็นระบบที่ยาก ที่พระเจ้าเท่านั้นสามารถจะใช้อย่างได้ผล

ประชาธิปไตยโดยอ้อมหรือแบบมีผู้แทน (Representative Democracy) ประชาธิปไตยแบบมีผู้แทน เป็นระบบที่แพร่หลายอยู่ทั่วโลกทุกวันนี้เป็นการปกครองของประชาชน โดยผู้แทนของประชาชนและเพื่อประชาชน ประชาธิปไตยโดยอ้อมแบ่งออกเป็นสองระบบใหญ่ๆ คือระบบประธานาธิบดี (Presidential System) และระบบรัฐสภา (Parliamentary System) ประเทศที่ใช้ระบบประธานาธิบดี เช่น สหรัฐอเมริกาและฟิลิปปินส์ ส่วนประเทศที่ใช้ระบบรัฐสภาได้แก่ ประเทศอังกฤษ อินเดีย และไทย เป็นต้น (สุพจน์ บุญวิเศษ 2549: 158)

ในรูปแบบของการปกครองแบบประชาธิปไตยทั้งสมัยโบราณสมัยใหม่ และในส่วนที่เป็นประชาธิปไตยโดยตรงและโดยอ้อมแล้ว แนวคิดประชาธิปไตยยังแบ่งแยกย่อยลงไปอีกหลายแนว ซึ่งก็มีรูปแบบทฤษฎีและความคิดต่างๆ กันไป ส่วนใหญ่มักขึ้นอยู่กับอิทธิพลของนักคิดในยุคต่างๆ และกระแสของโลกที่กำลังเปลี่ยนไปในทุกขณะ

โดยสรุปประชาธิปไตยโดยอ้อมนั้น เป็นระบอบการปกครองที่สลับซับซ้อนและละเอียดอ่อนมาก ซึ่งเป็นวิธีการปกครองโดยการเลือกตั้ง เมื่อได้บุคคลที่คัดเลือกมาแล้ว บุคคลนั้นจะเป็นผู้รับใช้เพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่นๆ ในสภา ซึ่งในสมัยปัจจุบันนี้มีองค์ประกอบ 3 ประการที่สำคัญคือ มีผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งตามที่กฎหมายกำหนด มีรัฐสภาที่ทำหน้าที่บัญญัติกฎหมาย และมีฝ่ายบริหาร อันเป็นบุคคลกลุ่มหนึ่ง ที่ได้รับคัดเลือกเข้ามาทำหน้าที่รับผิดชอบในการตัดสินใจ ของประชาชนทั้งหมดในทางปฏิบัติ และยังคงยึดหลักการมีส่วนร่วมต่อการปกครองของประชาชนโดยประชาชน และเพื่อประชาชนอยู่

6) แนวคิดของนักคิดคนสำคัญในทรรศนะนี้

(1) แนวคิดทางการเมืองของ จอห์น ล็อก

ล็อกเห็นว่าในภาวะธรรมชาติ มนุษย์ทุกคนเกิดมาบริสุทธิไม่รู้อะไรเลย มนุษย์สามารถรู้และเข้าใจโลกภายนอกกรอบตัวได้ ก็โดยการเรียนรู้จากการสังเกตและประสบการณ์ ความรู้ที่ตนมีอยู่จะสามารถเพิ่มพูนความเข้าใจต่อโลกภายนอกมากขึ้น ก็ด้วยการศึกษา โดยได้จากการสังเกต หรือจากการได้เห็นแน่ชัดแล้วเท่านั้น คนเราเกิดมามีความเท่าเทียมกันในอิสรภาพและสิทธิแต่กำเนิด อัน ได้แก่ เสรีภาพอันสมบูรณ์ภายใต้กฎธรรมชาติ ล็อกมีแนวความคิดว่า ภาวะธรรมชาติมีสองลักษณะ ประการแรกคือ ภาวะแห่งเสรีภาพอันสมบูรณ์ ซึ่งทำให้มนุษย์สามารถกระทำในสิ่งที่ปรารถนาภายใต้ขอบเขตจำกัดแห่งกฎธรรมชาติ ประการที่สองคือ ภาวะแห่งการเท่าเทียมกันของทุกชีวิตที่อาศัยอยู่ ไม่มีใครมีสิทธิ อำนาจ หรือขอบเขตของอำนาจมากกว่ากัน มนุษย์จึงกำเนิดมาเท่าเทียมกันด้วยเหตุดังกล่าว มิใช่เท่าเทียมกันในด้านความสามารถ แต่เท่ากันในด้านของสิทธิ

เพราะในสังคมการเมืองซึ่งเกิดขึ้นจากการทำสัญญาประชาคมต่อกัน หมายถึงการมีองค์การรับผิดชอบ ใช้อำนาจบังคับให้คนประพฤติชอบและมีศีลธรรมอันดี ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วในภาวะธรรมชาติ แต่ขาดผู้ที่จะคอยบังคับให้เป็นไปตามนั้น สังคมการเมืองจะใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือพิทักษ์สันติสุขให้ปวงชน กฎหมายที่ดีไม่ใช่สิ่งที่จำกัดหรือริบเสรีภาพ แต่เป็นสิ่งที่ปกป้องเสรีภาพ ล็อกกล่าวว่า ที่ใดปราศจากกฎหมาย อิสระจากการถูกข่มขู่หรือทำอันตรายโดยผู้อื่น ซึ่งการนี้ไม่สามารถจะพบได้ในที่ๆ ปราศจากกฎหมาย กฎหมายไม่อยู่ภายใต้การบังคับตามอำเภอใจของบุคคลหนึ่งใด

ด้วยแนวคิดแบบเสรีนิยม ลีอคมิตรรสนะว่าเสรีภาพเป็นสิ่งที่ติดกับมนุษย์มาแต่กำเนิด มนุษย์มีเสรีภาพตามที่กฎธรรมชาติบัญญัติไว้ การเข้าอยู่ในสังคมการเมืองก็เพื่อที่จะมีหลักประกันในการที่จะแสวงหาความสุขจากเสรีภาพที่มีอยู่ เพราะฉะนั้นกฎหมายแห่งรัฐจึงมิใช่สิ่งลิดรอนสิทธิเสรีภาพของมนุษย์ แต่ทำให้เสรีภาพสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ในการเข้าสู่สังคมการเมือง คนยินยอมยกสิทธิในการป้องกันตนเองให้กับรัฐ รัฐบาลในฐานะคู่สัญญาจะทำหน้าที่พิทักษ์คุ้มครองป้องกันภัยให้กับทุกคนที่อยู่ในสังคมการเมือง สิทธิตามกฎธรรมชาติที่ทุกคนมีอยู่ 3 ประการ คือ สิทธิต่อการใช้ชีวิต สิทธิในเสรีภาพในความคิด และกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน สิทธิตามธรรมชาติทั้ง 3 ประการนี้ ลีอคมิตรรสนะเรียกว่าสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ ทรัพย์สินของคนเป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่จะให้ความคุ้มครอง คนทุกคนย่อมมีเสรีภาพในการใช้ หรือทำประโยชน์จาก “ทรัพย์สิน” ที่ตนมีอยู่อย่างเต็มที่ หากไม่ขัดต่อระเบียบของสังคม ผลประโยชน์ของบุคคลอื่น และความสงบเรียบร้อยของสังคม รัฐหรือองค์การเมืองจะเข้าแทรกแซงในทรัพย์สินของบุคคลไม่ได้ ลีอคมิตรรสนะเห็นตอนหนึ่งว่า ผู้ปกครองจะครองอำนาจอยู่ได้ไม่ใช่เพราะการใช้กำลัง แต่อยู่ในอำนาจได้โดยการที่ประชาชนให้ความยินยอมด้วยความเต็มใจ และประชาชนเท่านั้นที่จะเป็นผู้ตัดสินใจตัดสินรัฐบาล

รูปการปกครองที่ดีที่สุดในทรรศนะของลีอคมิตรรสนะคือ รูปการปกครองระบบประชาธิปไตย เพราะอำนาจสูงสุดเป็นของประชาชน การใช้อำนาจของประชาชนเป็นไปตามทฤษฎีแห่งการยินยอม นั่นคือประชาชนเป็นผู้มอบอำนาจหน้าที่ต่างๆ ในขบวนการปกครองประเทศให้องค์กรต่างๆ ดำเนินไปภายใต้ความรับผิดชอบต่อประชาชน เจตน์จำนงของประชาชนหาได้จากเสียงส่วนใหญ่ เมื่อคนตกลงใจมาร่วมกันสร้างสังคมการเมืองขึ้นนั้น คนจำเป็นต้องยอมรับ “หลักการปกครองด้วยเสียงข้างมาก” เพราะมิฉะนั้นย่อมไม่อาจดำเนินการสิ่งใดได้ เนื่องจากเป็นไปไม่ได้ที่ทุกคนจะมีความคิดในเรื่องต่างๆ เป็นแบบเดียวกันหรือเอกฉันท์ จึงจำเป็นต้องยึดเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ องค์กรที่ถือเป็นสถาบันสูงสุดในการปกครอง คือ องค์กรบัญญัติกฎหมาย (Legislative body) หรือสภานิติบัญญัติ สมาชิกขององค์กรสำคัญแห่งนี้จะมาจาก การตัดสินใจของเสียงข้างมากของคนในสังคม คือ การเลือกตั้ง แม้ลีโอจะยกย่องอำนาจอธิปไตยไว้สูงสุด แต่เขาก็ได้วางข้อจำกัดไว้ 4 ประการด้วยกัน คือ

1. จักต้องบัญญัติกฎหมายเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม และเคารพในทรัพย์สิน ชีวิต เสรีภาพ และกรรมสิทธิ์ของเอกชน
2. จักต้องบัญญัติกฎหมายให้ได้มาตรฐาน ยุติธรรม กฎหมายจักต้องประกาศแสดงให้ปวงชนทราบโดยแจ้งชัด จะบัญญัติกฎหมายโดยพลการมิได้

3. จักใช้อำนาจบริหารทรัพย์สินของเอกชนหรือขึ้นภาษี โดยปราศจากความยินยอมของเจ้าของหรือปวงชนไม่ได้

4. จักโอนหรือส่งอำนาจสูงสุดที่องค์กรมีอยู่ให้แก่องค์กรหน่วยอื่น ไร้ โดยปราศจากการรับรู้และยินยอมของปวงชนไม่ได้

สำหรับรัฐบาลหรือองค์กรที่ใช้อำนาจบริหารอยู่ในฐานะเป็นสาขาของฝ่ายนิติบัญญัติ มีขอบเขตอำนาจการดำเนินงานในหน้าที่ ภายใต้การควบคุมขององค์กรนิติบัญญัติ รัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่รัฐมิใช่องค์กรของผู้ใดผู้หนึ่ง หรือชนกลุ่มหนึ่งกลุ่มใด แต่เป็นองค์กรกลางที่มีไว้สำหรับบรรจุนำอำนาจอธิปไตยที่ปวงชนทั้งหมดมอบให้ และมอบให้กับผู้ที่สมควรจะได้รับ เพื่อใช้อำนาจนั้นปกครองและรักษาความเป็นธรรมในสังคมในนามของปวงชนทั้งหมด

(2) แนวคิดทางการเมืองของรูสโซ

รูสโซเชื่อว่าก่อนหน้าที่จะมีสังคมมีรัฐนั้นอยู่ในภาวะธรรมชาติ คนยังแยกย้ายกระจัดกระจายและโดดเดี่ยว มนุษย์เป็นผู้วิสุทธ์และมีสัญชาติญาณแห่งความดี คนตามธรรมชาติมิได้มีอุปนิสัยที่โหดร้ายเหมือนอย่างบางคนเข้าใจ ความจริงกลับมีนิสัยขลาดกลัวและหลีกเลี่ยงการต่อสู้เสียด้วยซ้ำไป คนต้องการที่จะรักษาตัวเองและไม่ปรารถนาที่จะรุกรานใคร เมื่ออยู่ในภาวะธรรมชาตินั้น คนมีคุณสมบัติ 2 ประการ คือ ต้องการที่จะรักษาความปลอดภัยของตนเองหรือรักตนเอง และมีความกรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

สัญญาสังคมของรูสโซ หมายถึง สัญญาระหว่างบุคคลซึ่งเป็นคนอย่างกับสัญญาที่ทำขึ้นระหว่างพลเมืองกับผู้ทำการบริหารประเทศ รูสโซไม่ยอมรับสัญญาของผู้ปกครองบริหารทุกประเทศ ไม่ว่าจะเป็สัญญาที่ก่อให้เกิดระบบของการใช้อำนาจแบบเผด็จขาดหรือระบบที่ก่อให้เกิดเสรีภาพ ตามทฤษฎีของรูสโซ ข้อตกลงทางสังคมนี้หมายถึงการที่แต่ละคนมารวมกัน สัญญาจะถูกทำขึ้น โดยที่แต่ละคนยอมให้ตัวและพลังของตัวเองไปรวมกันอยู่ภายใต้อำนาจสูงสุด และภายใต้การนำของความต้องการ รูสโซเชื่อว่าก่อนสัญญาสังคมของรูสโซ หมายถึงส่วนรวม แต่ละคนมีสภาพเป็นสมาชิกที่ไม่อาจถูกแยกออกจากส่วนรวม โดยสัญญาสังคมยอมยกสิทธิทั้งหมดที่มีอยู่ของตนให้กับประชาคมโดยไม่มีเงื่อนไขใดๆ ผู้ที่เข้าไปร่วมสังคมจะเข้าไปร่วมกับส่วนรวม กล่าวคือ จะไม่เป็นการเข้าไปร่วมกับผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ และจะมีความเป็นอิสระเหมือนก่อนที่จะเข้าร่วมสังคม เพราะเท่ากับว่าจะไม่ต้องเชื่อฟังผู้ใดนอกจากเจตน์จํานงทั่วไปของประชาชน ซึ่งเขามีส่วนเป็นเจ้าของ

การดำเนินการต่างๆ ภายในรัฐหรือของสังคมจะดำเนินไปตามเจตน์จํานงทั่วไปของประชาชน เจตน์จํานงทั่วไปคือ การแสดงออกของความ ต้องการของส่วนรวม และมุ่งต่อประโยชน์ของคนทุกคน เจตน์จํานงทั่วไปนี้จะไม่เป็นอันตรายต่อใครเลย เพราะเป็นของ

คนทุกคน รัฐบาลจะมีฐานะเป็นองค์กรที่รับรองเจตน์จํานงทั่วไปของประชาชนไปปฏิบัติเท่านั้น ใน
 ทรศนะเช่นนี้ เจตน์จํานงทั่วไปก็คืออำนาจอธิปไตยนั่นเอง เพราะเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในสังคม และ
 เป็นอำนาจที่อยู่เหนืออำนาจอื่นๆ ในรัฐ อำนาจอธิปไตยหรือเจตน์จํานงทั่วไปต้องไม่มีผลประโยชน์
 ใดๆ ที่มีลักษณะตรงกันข้ามหรือขัดแย้งกับผลประโยชน์ของผู้ที่ยอมรับสัญญาสังคม และยกสิทธิ
 ทั้งหมดที่เคยมีอยู่เดิมของเขาให้กับประชาชน

ก. อำนาจอธิปไตย

รูสโซอธิบายว่าอำนาจการเมืองเกิดจากกติกาสัญญาสังคม ซึ่งเป็น
 เป็นสิ่งที่สร้างอำนาจอธิปไตยของรัฐหรือประชาคม อธิปไตยของรัฐคือเจตน์จํานงทั่วไปของ
 ส่วนรวมที่แสดงออกโดยกฎหมาย เจตน์จํานงทั่วไปเกิดขึ้นจากการที่ราษฎรทุกคนแสดงออกซึ่ง
 อำนาจอธิปไตยที่แต่ละคนเป็นเจ้าของ เพราะฉะนั้นอำนาจอธิปไตยจึงจะต้องแสดงออกเพื่อ
 ประโยชน์ของส่วนรวมเท่านั้น รูสโซยืนยันว่าอำนาจอธิปไตยนี้ไม่สามารถที่จะมอบให้ผู้ใดกระทำ
 การแทนได้ รูสโซไม่เชื่อและตำหนิการปกครองในระบอบผู้แทน รวมทั้งระบบการปกครองแบบ
 กษัตริย์ ที่ให้กษัตริย์เป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยโดยมิต้องรับฟังเจตน์จํานงทั่วไป เขากล่าวว่า
 “ผู้แทนราษฎรมิได้เป็นและไม่สามารถที่จะเป็นตัวแทนราษฎรได้ บุคคลเหล่านั้นเป็นเพียงเจ้าหน้าที่
 ชั่วคราวเท่านั้น” รูสโซต้องการให้สมาชิกของประชาคมทั้งหมดใช้อำนาจอธิปไตยด้วยตนเองตาม
 ระบอบประชาธิปไตยโดยตรงแบบอย่างกรีกโบราณ

อำนาจอธิปไตยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะแบ่งออกจากกัน
 มิได้ การแบ่งแยกคือการทำลาย รูสโซไม่ชอบการแบ่งแยกอำนาจ เพราะเขาเห็นว่ากลุ่มหรือสถาบัน
 ใดๆ ก็ย่อมจะต้องเป็นตัวแทนผลประโยชน์ของกลุ่มหรือคณะหนึ่งใดโดยเฉพาะ ดังนั้น จึงไม่
 อาจหวังพึ่งกลุ่มหรือสถาบันดังกล่าวในเรื่องผลประโยชน์ส่วนรวมได้

องค์กรที่นำเอาเจตน์จํานงทั่วไปไปปฏิบัติคือ ฝ่ายบริหาร ฝ่าย
 บริหารนี้เองคือรัฐบาล ในขณะที่ฝ่ายนิติบัญญัติคือองคค์อริปไตย ในทรศนะของรูสโซ รัฐบาลนั้นถูก
 สร้างขึ้นด้วยกฎหมาย มิใช่สัญญาสังคม เพราะฉะนั้นบทบาทของรัฐบาลจึงมีความสำคัญในอันดับ
 รองเท่านั้น เป็นเพียงองค์กรที่ทำหน้าที่ให้มีการปฏิบัติตามตัวบทกฎหมายเท่านั้น ไม่มีอำนาจของ
 ตัวเอง นอกจากอำนาจที่ได้รับมอบหมายมาจากฝ่ายนิติบัญญัติ เพราะฉะนั้นองคค์อริปไตยหรือฝ่ายนิติ
 บัญญัติ ประชาชนสามารถถอดถอนรัฐบาลได้บทบาทที่สำคัญของอำนาจอธิปไตยก็คือ การบัญญัติ
 กฎหมายต่างๆ ที่มีคุณค่า กฎหมายเหล่านี้จะต้องให้มีแต่จํานวนน้อยและมีจุดมุ่งหมายทั่วไป รัฐบาล
 เป็นเพียงแต่ผู้ที่นำกฎหมายนี้ไปใช้ให้มีการปฏิบัติตาม และมีสภาพเป็นแต่เพียงผู้ช่วยของอำนาจ
 อธิปไตย ในฐานะเป็นเจ้าหน้าที่ชั่วคราวที่ได้รับมอบหมายอำนาจส่วนหนึ่งจากอำนาจอธิปไตย
 ปฏิบัติหน้าที่ในนามของอำนาจอธิปไตย

รูปของรัฐบาลนั้นดูได้จากการมอบอำนาจอธิปไตยให้นำไปปฏิบัตินี้เอง ถ้าเป็นการมอบให้กับพลเมืองทั้งหมดหรือมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ รูปการปกครองที่เกิดขึ้นคือ รูปการปกครองในระบบประชาธิปไตย ถ้าเป็นการมอบให้บุคคลกลุ่มน้อยก็จะเป็นการปกครองในระบบอภิชนาธิปไตย และถ้าเป็นการมอบให้กับบุคคลเพียงคนเดียว การปกครองนั้นก็จะเป็นในรูปของระบบกษัตริย์หรือระบบราชาธิปไตย (กวี อิศริวรรณ ม.ป.ป.: 87-92)

สรุปว่าแนวคิดทางการเมืองของรูสโซ ก็คือตามธรรมชาติของรูสโซ ข้อตกลงทางสังคมนี้หมายถึงการที่แต่ละคนมารวมกัน สัญญานี้จะถูกทำขึ้น โดยที่แต่ละคนยอมให้ตัวและพลังของตัวเองไปรวมกันอยู่ภายใต้อำนาจสูงสุด และภายใต้การนำของความต้องการของส่วนรวม แต่ละคนมีสภาพเป็นสมาชิกที่ไม่อาจถูกแยกออกจากส่วนรวม โดยสัญญาสังคมยอมยกสิทธิทั้งหมดที่มีอยู่ของตนให้กับประชาคมโดยไม่มีเงื่อนไขใดๆ การดำเนินการต่างๆ ภายในรัฐหรือของสังคมจะดำเนินไปตามเจตน์จำนงทั่วไปของประชาชน เจตน์จำนงทั่วไปคือ การแสดงออกของความต้องการของส่วนรวมและมุ่งต่อประโยชน์ของคนทุกคน อำนาจอธิปไตยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะแบ่งออกจากกันมิได้ การแบ่งแยกคือการทำลาย องค์การที่นำเอาเจตน์จำนงทั่วไปไปปฏิบัติคือ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายบริหารนี้เองคือรัฐบาล รูปของรัฐบาลนั้นดูได้จากการมอบอำนาจอธิปไตยให้นำไปปฏิบัตินี้เอง ถ้าเป็นการมอบให้กับพลเมืองทั้งหมดหรือมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ รูปการปกครองที่เกิดขึ้นคือ รูปการปกครองในระบบประชาธิปไตย

7) ข้อสรุปแนวคิดเสรีนิยม

ลัทธิเสรีนิยมปรารถนาที่จะให้มีการควบคุมสังคมทางการเมืองในลักษณะที่มีไม่ใช่เป็นเรื่องของบุคคล คือ ไม่ใช่เป็นอำนาจของบุคคลใดหรือกลุ่มใดโดยเฉพาะ แต่เป็นอำนาจที่เกิดขึ้นจากหลักการที่ถูกต้อง เช่น การยึดถือหลักแห่งกฎหมายและหลักการตลาดโดยเสรี ลัทธิเสรีนิยมให้ความสำคัญแก่บุคคลเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น พวกเสรีนิยมจึงมักเป็นปัจเจกชนนิยมด้วย และโดยทั่วไปแล้ว คำว่า “เสรีนิยม” อาจใช้แทนคำว่า “ปัจเจกชนนิยม” ได้ นอกจากนั้น เสรีนิยมยังสนับสนุนความเห็นพหุนิยมนั่นคือ ไม่ต้องการให้กลุ่มใดมีอำนาจแต่เพียงกลุ่มเดียวหรือมีการรวมอำนาจโดยหน่วยงานหน่วยเดียวเป็นพิเศษ ต้องการให้มีหลายกลุ่ม หรือให้ประชาชนสามารถรวมกลุ่มได้โดยเสรี ต้องการให้มีการปกครองท้องถิ่น ยกย่องวิธีการแสวงหาความยินยอมและการชักจูง เพื่อให้เกิดการยอมตามโดยเสรี ในยุคใหม่ก็คือ การปฏิรูปทางสังคม หลักการประชาธิปไตย และการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองของประชาชน เสรีนิยมแบบใหม่ให้ความสำคัญกับความรู้สึก (ว่ามีเสรีภาพ) ของบุคคลและสิ่งแวดล้อมที่ช่วยให้เกิดความรู้สึกเช่นนั้น ถ้าเมื่อใดก็ตามบุคคลรู้สึกว่าคุณเองไม่มีเสรีภาพ เมื่อนั้นก็แสดงว่าคุณคนนั้นไม่มีเสรีภาพ

1.3.3 แนวคิดชาตินิยม

1) ความหมาย

ชาตินิยมหมายถึง สภาพความรู้สึกรักชาติอันได้แก่ความรักภักดี ที่มีต่อความเป็นเลิศของรัฐชาติของตน หรือต่อสภาพที่เป็นจริงของชาติตน ความจงรักภักดีอันนี้อยู่เหนือความจงรักภักดีทั้งปวง และสิ่งที่แยกไม่ได้คือความภูมิใจในเชื้อชาติของตน ความเชื่อในความดีเลิศที่แฝงอยู่ภายใน และความเชื่อในเรื่องภาระหน้าที่ของตน

คาร์ลอส พี. โรมิวโล ได้ให้ความหมายชาตินิยมคือ ลัทธิที่สร้างความรักของบุคคลต่อบ้านเกิดเมืองนอนของตน รวมทั้งบุคคลที่มีเชื้อชาติภาษา และประวัติศาสตร์ร่วมกัน ที่ปรารถนาความเป็นอิสระทางการเมือง ความมั่นคง ความปลอดภัยและเกียรติของชาติ (ณรงค์ พ่วงพิศ 2544: 797)

2) ความเป็นมา

ในบางที่บางแห่ง ใช้ทั้งศัพท์ ลัทธิชาตินิยม ลัทธิหลงชาติ รัฐนิยม หรือ รัฐชาติปไตยเป็นต้น แต่โดยความหมายแล้ว ลัทธิหลงชาติ ลัทธิชาตินิยมซึ่งประกอบไปด้วยการกล่าวเกินความจริงเกี่ยวกับคุณสมบัติ ผลประโยชน์และความสำเร็จของชาติตนเอง โดยไม่คำนึงถึงความผิดพลาดหรือความล้มเหลวใดๆ รวมทั้งมักกล่าวลดความสำคัญ ให้อำนาจ หรือแม้แต่แสดง ความเกลียดชังชาติอื่น ในทัศนะของพวกมาร์กซิสต์ ลัทธิหลงชาติเป็นส่วนหนึ่งของคติทุนนิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคจักรวรรดินิยม ซึ่งลัทธิหลงชาติถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อให้ประชาชนต่อต้านประชาชนในประเทศเพื่อนบ้าน และเพื่อหาความชอบธรรมในการผลิตอาวุธทำสงครามรุกราน หรือการครอบงำเอาประเทศอื่นเป็นอาณานิคม เพื่อผลประโยชน์ของนายทุนในชาติ

รัฐนิยม รัฐชาติปไตย การที่รัฐเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องในกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมในระบบทุนนิยมเพื่อจัดซื้ออุปกรณ์และจุดอ่อนประการสำคัญๆ ในระบบทุนนิยม ในขณะเดียวกันสนับสนุนการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสวัสดิการทางสังคมให้มั่นคงและสูงขึ้น รัฐนิยมอาจประกอบด้วยรูปแบบต่างๆ ดังนี้ 1. มีการออกกฎระเบียบทางเศรษฐกิจและสังคม ด้วยมาตรการทางการบริหารและนิติบัญญัติ 2. การโอนกิจการอุตสาหกรรมสำคัญๆ เป็นของรัฐ (โดยเฉพาะเหมืองแร่ เหล็ก และเหล็กกล้า อุตสาหกรรมรถยนต์ รถไฟ สายการบิน ธนาคาร บริษัทประกันภัย) ในหลายๆ กรณีรัฐจะเข้าไปควบคุมผูกขาดในธุรกิจแทนเอกชน 3. การก่อตั้งสหกรณ์ที่รัฐเป็นเจ้าของเพื่อแข่งขันกับธุรกิจเอกชน และ 4. จัดการเกี่ยวกับโครงการสวัสดิการสังคมด้วยการกระจายรายได้ประชาชนใหม่ด้วย คือการเก็บภาษีแบบก้าวหน้า (Progressive taxation) และขยายบริการทางสังคมให้ทั่วถึง

อย่างไรก็ดี ระบบนี้ยังคงรักษาส่วนประกอบพื้นฐานของระบบทุนนิยม ประกอบด้วยกรรมสิทธิ์ส่วนตัวในปัจจัยการผลิต กลไกตลาด และเสรีภาพประชาธิปไตยไว้ รัฐนิยมเป็นคำที่มาจากภาษาฝรั่งเศสและเริ่มใช้อย่างแพร่หลายในทศวรรษ 1920 ผู้ที่ได้แย้งแนวคิดนี้ มองว่ารัฐนิยมเป็น “การให้ทุกอย่างขึ้นอยู่กับรัฐจนคนแทบไม่ได้หายใจ” กรณีสุดขั้วของรัฐนิยม ได้แก่ ลัทธิฟาสซิสต์ในอิตาลี (1921-43) ลัทธินาซีในเยอรมนี (1939-1945) และสภาพเศรษฐกิจในภาวะสงครามในประเทศตะวันตก วิธีการรัฐนิยมถูกนำไปใช้อย่างกว้างขวางในประเทศพัฒนาน้อยกว่า เพื่อเร่งความทันสมัยและการพัฒนาทางเศรษฐกิจและเพื่อยกระดับความยุติธรรมทางสังคม (วิทยากร เชียงกูล และ พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม 2547: 45)

3) ความสำคัญของลัทธิชาตินิยม

ชาตินิยมมีความแตกต่างไปตามสภาพแวดล้อม และยุคสมัย หากแต่โดยรวมนั้นมีลักษณะสำคัญอยู่เป็นหลักๆคือ ความเป็นตัวของตัวเองทางวัฒนธรรม ความบริสุทธิ์ทางเชื้อชาติ และความนับถือว่าชาติของตนสูงสุด ความเป็นชาตินิยมนั้น ทำให้เกิดการแบ่งแยกชาติชัดเจน แต่ก็เกิดปัญหาต่างๆ ดังกล่าวมาแล้ว ข้อที่เป็นผลสำคัญอย่างเห็นได้ชัดของลัทธิชาตินิยมก็คือ ลัทธินี้ทำให้ชาติที่เป็นเมืองขึ้นดินร่นที่จะเป็นอิสระ และช่วยให้เกิดการรวมพลังกันภายในชาติ เพื่อต่อต้านการรุกรานจากภายนอก และด้วยเหตุนี้เราจึงเห็นได้ว่าชาติใหม่ๆ ซึ่งได้แก่ ชาติส่วนใหญ่ในประเทศโลกที่สามไม่ว่าเป็นประเทศที่โน้มเอียงไปทางสังคมนิยมหรือเสรีประชาธิปไตยก็ตาม มักมีอุดมคติชาตินิยมอยู่ด้วยเสมอ (ปริชา ช้างขวัญยืน 2538: 303-307)

ดังนั้นชาตินิยมจึงมีลักษณะสำคัญอยู่เป็นหลักๆคือ ความเป็นตัวของตัวเองทางวัฒนธรรม ความบริสุทธิ์ทางเชื้อชาติ และความนับถือว่าชาติของตนสูงสุดสภาพความรู้สึคนึกคิดอันได้แก่ความจงรักภักดี ที่มีต่อความเป็นเลิศของรัฐชาติของตน หรือต่อสภาพที่เป็นจริงของชาติตน ความจงรักภักดีอันนี้อยู่เหนือความจงรักภักดีทั้งปวง เป็นการสร้างความรักของบุคคลต่อบ้านเกิดเมืองนอนของตน รวมทั้งบุคคลที่มีเชื้อชาติภาษา และประวัติศาสตร์ร่วมกัน ที่ปรารถนาความเป็นอิสระทางการเมือง ความมั่นคง ความปลอดภัยและเกียรติของชาติ โดยการที่รัฐเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องในกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมในระบบทุนนิยมเพื่อจัดซื้ออุปกรณ์และจุดอ่อนประการสำคัญๆ ในระบบทุนนิยม ในขณะที่เดียวกันสนับสนุนการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสวัสดิการทางสังคมให้มั่นคง

(1) ลัทธิฟาสซิสต์

ก. ความเป็นมา

ฟาสซิสต์เป็นระบบเผด็จการที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 20 ชื่อของระบบนี้มาจากคำในภาษา อิตาลีเยนว่า “ฟาสซิโอ” ซึ่งแปลว่า “กลุ่ม” หรือ “ขบวนการ” พรรคฟาสซิสต์ได้ตั้งขึ้นโดย เบนิตโต มุสโสลินี ในปี ค.ศ. 1919 เพื่อต่อต้านระบอบคอมมิวนิสต์และได้ยึดอำนาจในประเทศอิตาลีใน ค.ศ. 1922

ตามแนวลัทธิฟาสซิสต์นั้นคือว่า ประชาชนไม่มีความสามารถขาดความรู้ และมีอารมณ์ที่แปรปรวนไม่สามารถปกครองตนเองได้ ประชาชนจะต้องถูกปกครองโดยกลุ่มชนชั้นนำ (Elite) ซึ่งมีคุณลักษณะสูงกว่ามวลชนโดยทั่วไป ทั้งในด้านความสามารถสติปัญญา กำลังใจ และจริยธรรม

เมื่อได้นำลัทธินี้มาใช้เป็นระบบการเมือง พรรคการเมืองทั้งหลายก็ถูกกวาดล้างโดยสิ้นเชิง และได้ห้ามมิให้วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลและการปกครอง ผู้ใดละเมิดจะถูกลงโทษ ห้ามมิให้จัดตั้งสหภาพแรงงาน และกลุ่มธุรกิจใดๆ โดยเสรี รัฐจะเข้าควบคุมกิจการทางเศรษฐกิจอย่างเต็มที่ ระบบฟาสซิสต์ในช่วงระยะก่อนและระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น มุ่งทำลายล้างรัฐบาลตามระบอบรัฐธรรมนูญทุกแห่งในโลกด้วยการใช้กำลัง เมื่อมวลชนได้กลายมาเป็นปัจจัยที่สำคัญทางการเมือง ดังนั้น ถ้าประเทศใดประชาชนไม่มีประสบการณ์ในด้านประชาธิปไตย ประเทศนั้นก็จะถูกปกครองในระบบเผด็จการอำนาจนิยม แต่ถ้าประชาชนมีประสบการณ์ทางการเมืองอยู่บ้างประเทศนั้นก็อาจกลายเป็นเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จ เช่น แบบฟาสซิสต์ไปได้

ระบบฟาสซิสต์ก็เหมือนกับระบบเผด็จการเบ็ดเสร็จ โดยทั่วไปที่มุ่งใช้สัญลักษณ์ เทคนิค และสถาบันต่างๆ ตามแบบรัฐบาลในระบบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นการเลียนแบบ เช่น มีการใช้คำว่า “เสรีภาพ” “ประชาธิปไตยที่แท้จริง” “สิทธิของกรรมกร” “เจตนารมณ์ของประชาชน” แต่มีความหมายไปอีกทางหนึ่ง นอกจากนั้นวิธีการ โฆษณาชวนเชื่อทางการเมืองก็ได้ลอกเลียนแบบกระบวนการในประชาธิปไตย เช่น การใช้หนังสือพิมพ์ ใบปลิว การเดินขบวน การประท้วง เป็นต้น แต่กระบวนการเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้ที่มีอำนาจปกครองสร้างขึ้นทั้งสิ้น ระบบฟาสซิสต์นั้น มักจะขยายอำนาจเข้าไปในประเทศที่มีความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรม เช่น ในเยอรมนีและญี่ปุ่น ทั้งนี้เพราะเหตุว่า เนื้อหาของลัทธิฟาสซิสต์และนโยบายของการปกครองฟาสซิสต์ เป็นสิ่งที่เรียกร้องความสนใจของนักอุตสาหกรรมและชนชั้นกลาง

ข. สาระสำคัญของลัทธิฟาสซิสต์

ลัทธิฟาสซิสต์ เป็นผลงานของมูสโสลินี และมีเนื้อหาสาระที่

สำคัญ 7 ประการคือ

1. ต้องการให้บุคคลมีความเชื่อโดยไม่คำนึงถึงเหตุผล

กล่าวคือ พยายามที่จะสั่งสอนและโน้มนำให้บุคคลเชื่ออย่างงมงายในการยึดถือชาติและผู้นำ ความจงรักภักดีและความผูกพันที่มนุษย์พึงมีต่อระบบการปกครอง ด้วยความเชื่ออย่างคลั่งไคล้ไหลหลง ทำให้ประชาชนกลายเป็นกลไกในการปกครองของชาติ ลัทธิเสรีภาพบางประการต้องถูกจำกัด โดยถือเอาความมั่นคงและปลอดภัยของชาติเป็นสิ่งที่สำคัญเหนือกว่าสิ่งอื่นใด ประชาชนจะต้องเชื่อฟัง และปฏิบัติตามอำนาจนั้นอย่างเคร่งครัด มิฉะนั้นจะต้องถูกลงโทษ

2. ไม่เชื่อว่ามนุษย์มีความเท่าเทียมกัน กล่าวคือ ลัทธินี้พยายาม

ชี้ให้เห็นว่าความเชื่อถือเกี่ยวกับความเท่าเทียมกันของมนุษย์ตามแนวความคิดของลัทธิการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้นไม่ถูกต้อง เหตุว่า ตามสภาพความเป็นจริงแล้วมนุษย์ไม่เท่าเทียมกันทั้งในด้านร่างกายและพฤติกรรม เช่น ชายมีคุณสมบัติเหนือหญิง ทหารมีคุณสมบัติเหนือพลเรือน สมาชิกของพรรคฟาสซิสต์มีคุณสมบัติเหนือกว่าประชาชนทั่วไป ชาดีย์่อมมีฐานะเหนือกว่าเอกชน คนแข็งแรงย่อมอยู่ในฐานะที่เหนือกว่าคนอ่อนแอ และผู้ชนะยอมมีคุณสมบัติเหนือผู้แพ้ เป็นต้น จากหลักการดังกล่าวจึงเห็นได้ว่ามาตรฐานที่ใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินความมีฐานะเหนือกว่าบุคคลใดคืออำนาจ ดังนั้น ความไม่เท่าเทียมกันจึงเป็นอุดมการณ์ขั้นสูงสุดของลัทธินี้ ซึ่งมีผลต่อการกำหนดนโยบายทั้งภายในและภายนอกประเทศ

3. ความเชื่อในหลักพฤติกรรมที่นิยมความรุนแรงและการ

โฆษณาชวนเชื่อหลักสำคัญของแนวความคิดนี้อยู่ที่การแบ่งชนชั้นในสังคมออกเป็น 2 พวกคือ เพื่อนและศัตรู (Friend and enemy) ซึ่งหมายความว่า บุคคลที่ไม่ใช่เพื่อนแล้วจะต้องเป็นศัตรูทั้งหมด ศัตรูอาจมีทั้งในประเทศและนอกประเทศ ศัตรูจะต้องถูกทำลายโดยสิ้นเชิง และความเชื่อดังกล่าวนี้จึงทำให้เกิดสถาบันของการใช้กำลังที่รุนแรงเพื่อเป็นเครื่องมือของลัทธินี้ การใช้กำลังรุนแรงกระทำได้ในหลายประการ เช่น การสร้างความกลัว การล้างสมอง ค่ายกักกัน และการทำลายล้างให้ราบเรียบ

4. หลักรัฐบาลโดยชนชั้นนำ ความเชื่อในหลักการนี้อยู่ที่ว่า

ผู้นำของรัฐบาลหรือประเทศนั้นเป็นผู้ที่มีความสามารถ มีการกระทำที่ถูกต้อง ไม่ผิดพลาด เพราะเหตุว่า ผู้นำนั้นได้เลือกสรรมาจากบุคคลในแนวคิดที่ว่า ผู้ปกครองประเทศต้องเป็นชนกลุ่มน้อยที่สามารถ ชนกลุ่มนี้จะต้องเป็นกลุ่มชนชั้นนำ ชนชั้นปกครองต้องเป็นบุคคลที่ได้รับการฝึกฝนมาเพื่อการเป็นผู้นำโดยเฉพาะ เป็นผู้อยู่ในฐานะสูงในสังคมเป็นผู้ทราบความต้องการของชุมชนเป็นอย่างดี

สามารถสนองความต้องการของชุมชนได้ สามารถใช้ความต้องการนั้นเป็นเครื่องมือในการสร้างฐานะของตนเอง ชนชั้นนำต้องผูกขาดอำนาจในการปกครองชาติ

5. หลักการปกครองแบบเบ็ดเสร็จ เห็นได้ว่า ฟาสซิสต์มีความเชื่อตามหลักการในระบบเบ็ดเสร็จ เพราะลัทธิฟาสซิสต์ยึดมั่นว่า อำนาจเด็ดขาดเป็นอำนาจสูงสุดที่ครอบคลุมชีวิตของประชาชนในชาติไว้ ดังนั้น กิจการทุกอย่างรวมทั้งระบบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการเมืองก็จำต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐด้วย นอกจากนี้ลัทธิฟาสซิสต์ยังได้ถือว่าสิทธิของสตรีต้องถูกจำกัด เพราะสตรีไม่อาจจับอาวุธขึ้นป้องกันประเทศได้ ดังนั้น สตรีจึงเป็นเสมือนบุคคลชั้นรองของประเทศ แม้ว่าลัทธิฟาสซิสต์จะได้โอนอ่อนผ่อนคลายได้บ้างเพื่อนำไปใช้ในบางประเทศ เช่น การผ่อนผันไม่ควบคุมเกี่ยวกับความเชื่อในทางศาสนาก็ตาม แต่ลัทธิฟาสซิสต์ก็ยังถือเอาอำนาจและความรุนแรงเป็นเครื่องมือในการควบคุมการปกครองประเทศอยู่

6. หลักความนิยมในเชื้อชาติ ความเชื่อตามหลักการนี้มีอยู่ว่า ชนชั้นนำตามอุดมการณ์ของลัทธิฟาสซิสต์เป็นผู้ที่ต้องมีฐานะเหนือชนชั้นอื่น ชนชั้นนำมีอำนาจที่จะบังคับให้บุคคลอื่นยอมรับและนำเอาเจตนารมณ์ของตนไปปฏิบัติ ประเทศที่ประกอบด้วยกลุ่มชนชั้นนำจะเป็นประเทศมหาอำนาจที่มีฐานะเหนือชาติอื่นๆ ชนชั้นนำเป็นบุคคลที่มีเชื้อสายที่มีความบริสุทธิ์และมีความสามารถพิเศษ เช่น ชนเผ่าอารยันของประเทศเยอรมนี เป็นต้น และโดยเหตุที่ชนชั้นนำมีเชื้อชาติเผ่าพันธุ์เหนือชนชาติอื่น ดังนั้น จึงทำให้เกิดวัตถุประสงค์ที่จะสนองตอบความเชื่อดังกล่าว โดยการเพิ่มพูนฐานะอำนาจและชื่อเสียงเผ่าพันธุ์ของตน รวมทั้งการที่จะขยายเผ่าพันธุ์ของตนให้ครอบคลุมไปทั่วโลก หลักสำคัญของความเชื่อมั่นในชาติอาจได้แก่ ความเก่าแก่และมั่นคงของเผ่าพันธุ์ หรือการสืบเชื้อสายมาจากผู้ที่มีความรู้ความสามารถและอำนาจอันพิเศษเหนือมนุษย์เชื้อชาติอื่น เช่น ชาวญี่ปุ่นถือว่าเป็นพวกที่มีเชื้อสายมาจากพระอาทิตย์ซึ่งเป็นสมมติเทพ ดังนั้น ชนชาติญี่ปุ่นจึงต้องเป็นผู้ที่เข้มแข็ง สามารถปกครองชาติต่างๆ ได้ทั่วโลก เสมือนดังพระอาทิตย์ที่มีอำนาจต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของพลโลกทั่วทั้งจักรวาล ชาวเยอรมันยึดมั่นในความบริสุทธิ์ของสายโลหิตที่มีความเฉลียวฉลาด และมีอำนาจเหนือชาติอื่น

7. หลักความไม่เห็นด้วยกับกฎหมายและพฤติกรรมระหว่างประเทศ ความเชื่อในหลักการนี้ตั้งอยู่บนความเชื่อในความไม่เท่าเทียมกันระหว่างประเทศ ความรุนแรง เชื้อชาตินิยม จักรวรรดินิยมและสงคราม ถือว่าเป็นหลักการและเครื่องมือสำคัญของรัฐ โดยเน้นที่สงครามและอุดมคติเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแต่ขัดกับหลักการประชาธิปไตยทั้งสิ้น (สมพงษ์ เกษมสิน และจรรยา สุภาพ 2520: 41-46)

อุดมการณ์ฟาสซิสต์ ต่อสู้กับระบอบอันสลับซับซ้อนทั้งหมดของอุดมการณ์ประชาธิปไตย อุดมการณ์ฟาสซิสต์ปฏิเสธข้อคิดที่ว่า คนส่วนมากควรกำหนดทิศทางของสังคม ระบบประชาธิปไตยนั้นคือ การหลอกให้ประชาชนเชื่อในภาพลวงตาของอำนาจอธิปไตย ในขณะที่อำนาจอธิปไตยที่แท้จริงและใฝ่อยู่ในทางปฏิบัตินั้นอยู่ในมือของพลังที่ซ่อนเร้นตัว และเป็นพลังที่ไม่มีความรับผิดชอบประชาธิปไตย คือ ระบบที่โดยชื่อของมันแล้วไม่มีกษัตริย์องค์เดียว แต่มีการปกครองโดยกษัตริย์หลายองค์ ซึ่งเป็นแบบเค็ดซาค ทรรราชย์และนำความฉิบหายให้เกิดขึ้น ได้มากกว่ากษัตริย์เพียงองค์เดียว ซึ่งแม้จะเป็นทรรราชย์เสียอีก นี่คือคำอธิบายว่า เหตุใดอุดมการณ์ฟาสซิสต์ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1922 มีทัศนคติค่อนข้างไปจากการนิยมระบอบสาธารณรัฐ เพราะเชื่อว่าปัญหาเรื่องรูปแบบทางการเมือง ไม่ได้มีความสำคัญเป็นเอกในทุกวันนี้อีกแล้ว

รากฐานของลัทธิฟาสซิสต์อยู่ในแนวความคิดเกี่ยวกับรัฐ ลักษณะของรัฐ หน้าที่ และความมุ่งหมายของรัฐ ฟาสซิสต์ถือว่ารัฐเป็นสิ่งที่มีความสมบูรณ์สูงสุด เมื่อเปรียบเทียบกับคนทั้งหลายหรือกลุ่มคนซึ่งอยู่ในรัฐตามความเห็นของพวกเรา ฟาสซิสต์ รัฐไม่ใช่เป็นแต่เพียงผู้พิทักษ์ซึ่งมีหน้าที่ในการประกันความปลอดภัยของพลเมืองแต่เพียงอย่างเดียว และไม่ใช่องค์การที่มีจุดมุ่งหมายในทางวัตถุอย่างเดียว เช่น การให้ประกันระดับความเป็นอยู่ และสภาพชีวิตที่สงบสุข รัฐในความหมายของฟาสซิสต์เป็นความจริงทางวิญญาณ มีชีวิตจิตใจในตัวของมันเอง รัฐเป็นผู้ประกันความมั่นคงทั้งภายใน และภายนอก แต่ก็เป็นผู้พิทักษ์และผู้ถ่ายทอดวิญญาณของประชาชนด้วย และรัฐไม่ใช่ความจริงที่มีชีวิตชีวาเฉพาะแต่ในปัจจุบันหากยังเชื่อมโยงอยู่กับอดีต และเหนือสิ่งอื่นใดกับอนาคต ดังนั้น จึงครอบคลุมอยู่เหนือขอบเขตอันจำกัดของชีวิตคนแต่ละคน รัฐเป็นตัวแทนของวิญญาณใหญ่ของชาติ

อุดมการณ์ฟาสซิสต์มีลักษณะเบ็ดเสร็จ กล่าวคือ ได้รวมเอาสิ่งที่ยอยู่นอกเหนือขอบข่ายของการเมือง เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ครอบครัว วิถีชีวิต และการดำเนินชีวิต ฯลฯ มาอยู่ในความควบคุมบงการของรัฐหมด จะเห็นได้ว่า อุดมการณ์ฟาสซิสต์มีลักษณะแตกต่างไปจากอุดมการณ์อำนาจนิยม (Authoritarianism) ในแง่ที่ว่า อำนาจนิยมนั้นนำมาใช้เฉพาะกิจการที่อยู่ในขอบเขตของรัฐบาล คือ การปกครองบังคับบัญชา แต่คนในสังคมยังดำเนินชีวิตอยู่ได้ การศึกษา ศาสนา ธุรกิจ เกษตรกรรม ศิลปวัฒนธรรมไม่อยู่ภายใต้การบงการของเผด็จการทางการเมือง (ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2519: 130-132)

แนวความคิดเรื่องรัฐ (State) ฟาสซิสต์มีแนวความคิดว่า รัฐมีความสำคัญกว่าปัจเจกบุคคล ซึ่งอยู่คนละขั้วกับเสรีนิยม เพราะเสรีนิยมมองว่าหน้าที่ของรัฐคือ การปฏิบัติต่อปัจเจกบุคคล แต่ฟาสซิสต์มองกลับกันคือ ปัจเจกบุคคลจะต้องปฏิบัติรับใช้รัฐ รัฐในความหมายของฟาสซิสต์จึงมีอำนาจเผด็จการ มุสโสลินีมองประเด็นนี้ว่า รัฐเป็น corporate state โดย

ประชาชนและกลุ่มธุรกิจต้องทำงานเพื่ออุทิศแก่รัฐ รัฐบาลจะเป็นผู้ชี้ขาดและมีอำนาจสูงสุด ซึ่งต่างกับมาร์กซิสต์เช่นเดียวกัน เพราะเป็นการแบ่งแยกชนชั้นกันชัดเจนระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง นอกจากนี้รัฐบาลของฟาสซิสต์ยังควบคุมทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นการศึกษา การสื่อสาร หอสมุด และองค์ความรู้ต่างๆ

ชาตินิยม (Nationalism) ฟาสซิสต์มุ่งเน้นความเป็นชาติ ซึ่งตรงกันข้ามกับอุดมการณ์สังคมนิยมที่มุ่งไปสู่ความไร้ซึ่งพรมแดนของรัฐชาติ ความเป็นชาติมีความหมายถึงประชาชนที่มีเชื้อชาติเดียวกัน ลัทธิฟาสซิสต์สนับสนุนให้ประชาชนอุทิศตนเองให้กับชาติเหนือสิ่งใดๆ ทั้งหมด

ต่อต้านเสรีนิยม (Anti-liberalism) ฟาสซิสต์ไม่ได้ต่อต้านรัฐที่เป็นเสรีนิยมเท่านั้น แต่ฟาสซิสต์ยังต่อต้านแนวความคิดของพวกเสรีนิยมทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นระบบการเมืองแบบรัฐสภา ฟาสซิสต์มองว่าไม่มีความจำเป็นที่จะต้องมีการเลือกตั้ง เพราะจะทำให้ประเทศพัฒนาไปอย่างเชื่องช้าเพราะมัวแต่ถกเถียงกัน

ลัทธิทหารนิยม (Millenarianism) ลัทธิทหารนิยมถูกนำมาใช้เพื่อสร้างอำนาจเด็ดขาดสำหรับผู้นำของประเทศฟาสซิสต์ ในกรณีของนโยบายระหว่างประเทศ ลัทธิฟาสซิสต์มักจะรุกรานประเทศอื่นๆ เพื่อดินแดนเพิ่มเติม ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 อิตาลีรุกรานเอธิโอเปีย เช่นเดียวกับฮิตเลอร์ที่ฝึกสนธิสัญญาแวร์ซายด์และบุกประเทศโปแลนด์ในช่วงเดียวกัน ส่วนภายในประเทศลัทธิทหารนิยมก็จะถูกนำมาใช้ปราบปรามผู้ที่มีความเห็นขัดแย้งกับผู้นำ

ความเป็นเผด็จการ (Dictator) ลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งของลัทธิฟาสซิสต์คือ ความเป็นเผด็จการของผู้นำประเทศแต่เพียงผู้เดียว ในลัทธินาซีเยอรมันผู้นำมีเพียงคนเดียวคือฮิตเลอร์ นอกจากนี้ยังมีการเชิดชูผู้นำหลายวิธีการไม่ว่าจะเป็นการติดรูปขนาดใหญ่ การสร้างรูปปั้นของผู้นำทั่วประเทศ และได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้มีความฉลาดสูงสุด และมักจะทำอะไรถูกไปหมด

ต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ (Anti-communism) ฟาสซิสต์มักจะต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์อยู่เสมอ ถึงแม้ว่าฟาสซิสต์จะมีอะไรหลายอย่างคล้ายคลึงกับลัทธิคอมมิวนิสต์ก็ตาม ด้วยฟาสซิสต์เป็นศัตรูโดยตรงกับลัทธิคอมมิวนิสต์นี้เอง ในช่วงสงครามเย็น ประเทศสหรัฐอเมริกาจึงใช้ประเทศเผด็จการทหารแบบฟาสซิสต์เป็นเครื่องมือในการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ เช่น ในฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย และสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นต้น (ฉัชชาภัทร อุ๋นตรงจิตร 2548: 91-92)

ดังนั้นลัทธิฟาสซิสต์ปฏิเสธข้อคิดที่ว่า คนส่วนมากควรกำหนดทิศทางของสังคม ระบบประชาธิปไตยนั้นคือ การหลอกให้ประชาชนเชื่อในภาพลวงตาของอำนาจ อธิปไตย ในขณะที่อำนาจอธิปไตยที่แท้จริงและใช้อยู่ในทางปฏิบัตินั้นอยู่ในมือของพลังที่ซ่อนเร้นตัว และเป็นพลังที่ไม่มีความรับผิดชอบ อุดมการณ์ฟาสซิสต์ มีลักษณะเบ็ดเสร็จ กล่าวคือ ได้รวมเอาสิ่งที่อยู่นอกเหนือขอบข่ายของการเมือง เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ครอบครัว วิถีชีวิต และการดำเนินชีวิต ฯลฯ มาอยู่ในความควบคุมบงการของรัฐหมด ฟาสซิสต์มุ่งเน้นความเป็นชาติ แต่ฟาสซิสต์ก็ยังต่อต้านแนวความคิดของพวกเสรีนิยมทุกอย่าง ไม่ว่าจะ เป็นระบบการเมืองแบบรัฐสภา ฟาสซิสต์มองว่าไม่มีความจำเป็นที่จะต้องมีการคัดค้าน ลัทธิทหารนิยมถูกนำมาใช้เพื่อสร้างอำนาจเด็ดขาดสำหรับผู้นำของประเทศฟาสซิสต์ และมีลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งของลัทธิฟาสซิสต์คือ ความเป็นเผด็จการของผู้นำประเทศแต่เพียงผู้เดียว

(2) ลัทธินาซี

ก. ความเป็นมา

ลัทธินาซีมีกำเนิดเป็นผลต่อเนื่องมาจากลัทธิฟาสซิสต์หรือถ้าจะกล่าวให้เจาะจงลงไปถึงแก่นแท้ที่ก่อให้เกิดลัทธินาซีก็คือ ความหวาดเกรงอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งกำลังเติบโตอย่างรวดเร็วในประเทศเยอรมนี ในปี ค.ศ. 1932 พรรคคอมมิวนิสต์ในเยอรมนีมีอิทธิพลในทางการเมืองมาก ดังจะเห็นได้จากการที่มีผู้แทนในสภาแห่งชาติที่สังกัดพรรคคอมมิวนิสต์อยู่เป็นจำนวนถึงร้อยละยี่สิบ ความหวาดเกรงต่อการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ เป็นเหตุผลอันสำคัญยิ่งที่ทำได้ ออดอล์ฟ ฮิตเลอร์ (Adolf Hitler) กำหนดอุดมการณ์ที่เป็นรากฐานของลัทธินาซีขึ้น ซึ่งหลักการบางอย่างคล้ายกับลัทธิฟาสซิสต์ เช่น การยกย่องรัฐ ผู้นำ การใช้อำนาจ การใช้กำลัง และการผูกขาดอำนาจทางการเมือง เป็นต้น สำหรับลัทธินาซีนี้มีข้อที่น่าสังเกตที่ควรให้ความสนใจก็คือ ลัทธินาซีได้ใช้แนวคิดเรื่องสังคมนิยมอย่างรุนแรง ซึ่งเป็นลักษณะของลัทธิคอมมิวนิสต์ มาผสมกับชาติแห่งของลัทธินาซี คือ ชาตินิยม ดังนั้น ลัทธินาซีจึงมีชื่อเรียกว่า สังคมชาตินิยม อันจะเห็นได้ในทางปฏิบัติที่พยายามจะระดมสรรพกำลัง เพื่อก่อให้เกิดอำนาจของรัฐและปลุกปลอบความรู้สึกชาตินิยมที่รุนแรง เพื่อให้เกิดความจงรักภักดีต่อรัฐอย่างเต็มเปี่ยม

ข. สาระและปรัชญาของลัทธินาซี

จากแนวความคิดอันเป็นที่มาของลัทธินาซี ดังได้กล่าวแล้ว อาจกล่าวถึงหลักการอันเป็นสาระสำคัญของลัทธินาซีได้ดังนี้ คือ

1. การจำกัดแนวนึกคิดเรื่องปัจเจกชนนิยม ตามความเชื่อในหลักการนี้รัฐพยายามส่งเสริม สนับสนุน ให้บุคคลใช้พลังงานทั้งในด้านความคิด และสติปัญญาให้ดำเนินไปในทางที่ชาติปรารถนา โดยการผสมประ โยชน์ในวัตถุดิบประสงค์ของชาติ กับ

พลังงานของมวลชนเข้าด้วยกัน ทั้งนี้โดยถือว่า ผลประโยชน์ของชุมชนย่อมอยู่เหนือเสรีภาพ และความคิดริเริ่มของแต่ละบุคคล รากฐานของชาติคือ สวัสดิภาพของชาติอันเป็นส่วนสำคัญที่จะต้องยกย่องให้อยู่เหนือสวัสดิภาพของประชาชน อย่างไรก็ตามหลักการนี้ก็มีได้พยายามที่จะระงับความสามารถ ความคิดริเริ่ม สติปัญญา หรือพลังงานของบุคคลแต่อย่างใด ถ้าบุคคลได้ใช้ความสามารถเพื่อประโยชน์ของรัฐ ถือว่าประชาชนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และพฤติกรรมของเอกชนก็เป็นผลที่เกิดจากอิทธิพลของสังคม และสังคมขนาดใหญ่ก็คือชาติ ดังนั้น ชาติหรือรัฐจึงต้องเป็นแม่พิมพ์ของบุคคลในชาติ

2. การจำกัดความนึกคิดในแนวประชาธิปไตย ตามความเชื่อถือในหลักการของลัทธินาซีนี้พยายามจะให้ผู้นำของรัฐเป็นคนเข้มแข็ง แข็งแรง มีระเบียบวินัย เพื่อให้การบริหารประเทศมีประสิทธิภาพ แนวความคิดทางประชาธิปไตยที่เปิดโอกาสให้ประชาชนหนุ่มมากเป็นผู้นำ ย่อมจะทำให้เกิดความอ่อนแอภายในชาติ เหตุว่าในกลุ่มคนที่เป็ผู้นำนั้นย่อมประกอบด้วยคนที่มีความแข็งแรง และเข้มแข็งไม่เท่าเทียมกัน คนที่มีความแข็งแรงน้อย ย่อมจะดึงให้พลังความสามารถของผู้แข็งแรงเสื่อมไปด้วย ดังนั้น หลักการของลัทธินาซีจึงขัดกับหลักของประชาธิปไตย

3. การจำกัดความเสมอภาคของมนุษย์โดยธรรมชาติ ตามความเชื่อในหลักการข้อนี้ ลัทธินาซีมีความเชื่อว่า ธรรมชาติได้สร้างให้มนุษย์แตกต่างกันในหลายประการ เช่น บางคนมีความสามารถและสามารถกระทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมได้ แต่บางคนก็ไม่มีความสามารถและไม่สามารถบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่สังคมและชาติได้ ด้วยเหตุนี้ มนุษย์ที่มีความสามารถสูงจึงเป็นมนุษย์ที่มีคุณค่าและถือว่าเป็นประชาชนชั้นพิเศษ มีสิทธิที่จะปกครองคนอื่น ๆ ได้ และความไม่เท่าเทียมกันของบุคคลนี้ ลัทธินาซีถือว่าเป็นสิ่งที่แก้ไขไม่ได้

4. การจำกัดในหลักของเหตุผล ความเชื่อในหลักการนี้อยู่ที่ว่า มนุษย์ย่อมมีอุดมคติและจินตนาการ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญยิ่งกว่าหลักเหตุผลและหลักความเป็นจริง ดังจะเห็นได้จากจินตนาการหรืออุดมการณ์ในข้อความที่ว่า “มนุษย์เกิดมามีเสรีภาพแต่มนุษย์ทุกแห่งถูกจองจำด้วยโซ่ตรวน”

5. หลักความภักดีต่อชาติ ตามความเชื่อในหลักการนี้ลัทธินาซีเชื่อว่าบุคคลจะเป็นประโยชน์ต่อรัฐและสังคม และต่อมนุษยชาติก็คือ บุคคลที่มีลักษณะดีเด่นมีความสามารถที่จะเข้าใจเจตนารมณ์ของชาติ สามารถรับใช้รัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในข้อนี้สังเกตเห็นว่าสิ่งสำคัญไม่ใช่ความเฉลียวฉลาด ความคิดริเริ่ม หากแต่เป็นเรื่องของความจงรักภักดีต่อชาติ และความเข้าใจความปรารถนาของชาติ นาซีจึงพยายามที่จะให้ประชาชนของตนได้มีคุณลักษณะ 2 ประการนั้น

6. หลักการเหยียดผิว หลักการนี้เกิดขึ้นจากความนึกคิดที่ว่า ชาวเยอรมันเป็นชาติที่เจริญ และชนชาติเป็นชนที่ต่ำต้อย ถ่วงความเจริญ และเป็นต้นเหตุแห่งความชั่วร้ายทั้งปวง แนวความคิดนี้เป็นที่มาของทฤษฎีว่าด้วยเผ่าพันธุ์ หรือทฤษฎีที่ว่าความยิ่งใหญ่แห่งสายโลหิตของเยอรมันอัน ที่จริงแล้วแนวความคิดนี้ เกิดจากความต้องการของเยอรมันที่ประสงค์จะกำจัดชาวยิว ซึ่งเป็นผู้ขัดขวางความเจริญของชาติในฐานะที่ชาวยิวเป็นผู้ควบคุมเศรษฐกิจบางส่วน ของเยอรมันไว้

7. หลักการสำคัญเกี่ยวกับบุคคล ตามความเชื่อในหลักการนี้ ลัทธินาซีถือว่าความสามารถของบุคคลเป็นสิ่งที่เกิดขึ้น โดยกำเนิด เผ่าอารยันเป็นเผ่าที่มี ความสามารถอย่างยอดเยี่ยม ความสามารถของเผ่านี้มีมาตั้งแต่กำเนิด เผ่าอารยันจึงมีความสำคัญ เหนือกว่าเผ่าอื่น การศึกษาแม้จะเป็นของดี แต่ก็ไม่สามารถจะเปลี่ยนคนที่ไม่ใช่อารยันให้กลายเป็น อารยัน ได้ เหตุนี้ผู้ที่มิใช่เผ่าอารยันจึงต้องมีฐานะด้อยกว่าชาวอารยัน และโดยที่เผ่าอารยันเป็นผู้ แข็งแรงและเข้มแข็ง เผ่าอารยันจึงมีสิทธิที่จะปกครองชนเผ่าอื่น และเผ่าอารยันเท่านั้นที่ควรเป็น ผู้ปกครองโลก

8. หลักที่ว่าด้วยอำนาจต้องมาก่อนสิ่งอื่น ตามความเชื่อใน หลักข้อนี้มีอยู่ว่า อำนาจเป็นทั้งแนวทาง (Means) และจุดหมายปลายทาง (ends) จากความเชื่อใน แนวคิดนี้ ฮิตเลอร์ ได้ประยุกต์ให้เกิดหลักการสำคัญของนาซีขึ้น โดยมีเหตุผลว่า บุคคลที่มี การศึกษาน้อย แต่ถ้ามีร่างกายแข็งแรงและจิตใจเข้มแข็งก็จะเป็นประโยชน์และมีคุณค่าต่อชาติกว่า คนที่ฉลาดแต่อ่อนแอ การศึกษานั้นควรเน้นในเรื่องที่จะสร้างร่างกายที่มีสุขภาพอนามัยดี มีอุปนิสัย ใจคอที่จงรักภักดีต่อชาติ ในด้านความรู้ควรให้ความเข้าใจในด้านอุดมคติมากกว่าในด้านวัตถุ ซึ่ง หมายถึงการสร้างควมยิ่งใหญ่ให้แก่รัฐ

9. หลักที่ว่าด้วยความสำคัญเกี่ยวกับเชื้อชาติ ตามความเชื่อใน หลักการข้อนี้ เชื่อว่าสายโลหิตและสัญชาติมีความสำคัญอย่างยิ่งยวด

10. หลักจักรวรรดินิยม ตามความเชื่อในหลักการนี้ ลัทธินาซี ยกย่องว่าการขยายดินแดนเป็นสิ่งจำเป็นต่อรัฐ และยกย่องว่าสงครามเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่พึงปฏิบัติ ดังนั้น จึงพยายามขยายอาณาเขตเข้าไปในเอเชียและยุโรป จัดตั้งขบวนการเผ่าชนเยอรมัน ใช้กำลัง ทหารเพื่อสร้างอาณานิคมและปกครองอาณานิคม ทั้งนี้ก็โดยเหตุที่ว่าสงครามเป็นความจำเป็นและ เป็นวิถีทางที่จะผูกพันคนเข้ากับรัฐ และเป็นวิถีทางการเมืองของรัฐ ซึ่งเป็นผลทำให้เกิด แนวความคิดที่จะสร้างอาณาจักรไรซ์ที่สามขึ้น อันเป็นเรื่องของการสร้างหลักจักรวรรดินิยม (สมพงษ์ เกษมสิน และจรูญ สุภาพ 2520: 46-49)

ดังนั้นแนวคิดของลัทธินาซีคือ ลัทธินาซีที่มีกำเนิดเป็นผลต่อ
 เนื่องจากลัทธิฟาสซิสต์ มีการจำกัดแนวคิดเรื่องปัจเจกชนนิยม ตามความเชื่อในหลักการนี้อยู่
 ที่รัฐพยายามส่งเสริม สนับสนุน ให้บุคคลใช้พลังงานทั้งในด้านความคิด และสติปัญญาให้ดำเนิน
 ไปในทางที่ชาติปรารถนา โดยการผสมประโยชน์ในวัตถุประสงค์ของชาติ กับพลังงานของ
 มวลชนเข้าด้วยกัน ทั้งนี้โดยถือว่า ผลประโยชน์ของชุมชนย่อมอยู่เหนือเสรีภาพ การจำกัดความนึก
 คิดในแนวประชาธิปไตย ตามความเชื่อถือในหลักการของลัทธินาซีนีพยายามจะให้ผู้นำของรัฐ
 เป็นคนเข้มแข็ง แข็งแรง มีระเบียบวินัย เพื่อให้การบริหารประเทศมีประสิทธิภาพ หากแต่ถ้ามีการ
 จำกัดความเสมอภาคของมนุษย์โดยธรรมชาติ จำกัดในหลักของเหตุผลและมีความเหยียดผิว ด้วยมี
 ความคิดว่าชาติของตนเป็นชาติที่เจริญ ชาติอื่นเป็นชาติที่ต่ำต้อยถ่วงความเจริญ นี่คือลักษณะของ
 ลัทธินาซี

(3) แนวคิดทางการเมืองของจอมพล ป.พิบูลสงคราม

ในความคิดเกี่ยวกับการสร้างชาติ จอมพล ป. พิบูลสงครามมี
 ความเห็นว่า การสร้างชาติมีความหมายกว้างใหญ่ไพศาล เริ่มแต่ประชากรของชาติจะต้องสร้าง
 ตัวเองให้เป็นพลเมืองดีขึ้นมาก่อน กล่าวคือ ต้องมีวัฒนธรรมดี มีศีลธรรมดี มีอนามัยดี มีการแต่ง
 กายเรียบร้อยดี มีที่พักอาศัยดี และมีที่ทำมาหากินดี เหล่านี้เป็นต้น เมื่อพลเมืองทุกคนมีสภาพเช่น
 ดังกล่าวนี้แล้วชาติก็ย่อมจะเป็นหน่วยรวมที่มั่นคงสมบูรณ์ ประชาชนก็สามารถช่วยกันประกอบงาน
 ส่วนกลางของชาติ ให้เจริญรุ่งเรืองต่อไปได้

หากจะพิจารณากันให้ลึกซึ้งแล้วจะเห็นได้ว่า จอมพล ป.
 พิบูลสงคราม มีความคิดทางการเมืองแบบชาตินิยม ก็เพื่อดำเนินงานที่จะให้ประเทศไทยบรรลุถึง
 ความเป็นชาติมหาอำนาจให้ได้ในที่สุด นับตั้งแต่ได้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปี พ.ศ.2481
 และนโยบายดังกล่าวก็เพิ่มความเข้มข้นมากขึ้นในระหว่างสงครามนับตั้งแต่มกราคมปีพ.ศ.2485
 “ทั้งนี้จะเห็นได้จากการที่รัฐบาลได้ส่งงานออกมาในรูปของรัฐนิยม การดำเนินงานของสภา
 วัฒนธรรมแห่งชาติประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีตลอดจน โครงการบำรุงราษฎรของท่านผู้นำ”

เรื่องรัฐนิยม รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ประกาศรัฐ
 นิยมทั้งสิ้นรวม 12 ฉบับ รัฐนิยมเหล่านี้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยหลายประการเช่น
 การเปลี่ยนชื่อประเทศจาก “สยาม” เป็น “ไทย” การเรียกชื่อคนไทยแยกตามภาคได้เปลี่ยนเป็นเรียก
 คนไทยเหมือนกันหมดโดยไม่แบ่งแยก หลักการเคารพธงชาติ เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญบารมี
 การให้ชาวไทยพยายามใช้เครื่องอุปโภคบริโภคที่มีกำเนิดหรือทำขึ้นในประเทศไทย ฯลฯ เหล่านี้
 เป็นต้น

ทางด้านวัฒนธรรม รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้สร้างสังคมใหม่ทางจิตใจของไทยหลายอย่าง โดยยึดเรื่องปากเรื่องท้องเป็นสิ่งสำคัญ เช่น การตราพระราชบัญญัติจัดหางานให้ผู้ไร้อาชีพ เรียกร้องให้ประชาชนใช้สิ่งผลิตจากอุตสาหกรรมพื้นบ้าน คือเป็นประเภทไทยทำไทยใช้ มีการโอนกิจการป่าไม้ เหมือนแร่ กิจการสาธารณูปโภค ด้านสินค้าเข้าสินค้าออก เข้าเป็นของรัฐ สนับสนุนให้คนไทยขยันทำมาหากิน รู้จักค้าขายและใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ด้วยการทำสวนครัว เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ เหล่านี้เป็นต้น นอกจากนี้ได้มีการปรับปรุงทางด้านระเบียบและประเพณีหลายอย่าง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีทั้ง “แบบถอนรากถอนโคน ปรับปรุงในรูปใหม่ ตลอดจนการวางแผนแบบชีวิตใหม่ให้สอดคล้องกับนโยบายสร้างชาติของท่านผู้นำ” เช่น ให้ประกาศให้วันที่ 24 มิถุนายน เป็นวันชาติ เปลี่ยนปีใหม่จากวันสงกรานต์ที่ 13 เมษายน มาเป็นวันที่ 1 มกราคม การยกเลิกบรรดาศักดิ์ การประกาศให้คนไทยแต่งกายให้เรียบร้อยตามระเบียบที่วางไว้ เพื่อเป็นที่เชิดหน้าชูตาของชาติ การมีมารยาทอันดีงาม ฯลฯ เป็นต้น นอกจากนี้ก็มีการสร้างชาติทางศิลปกรรมและวรรณกรรมอีกมากมายหลายประการ

เนื่องจากความคิดเรื่องชาตินิยมในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นความคิดที่ผูกพันกับการสร้างชาติให้ยิ่งใหญ่เป็นมหาอำนาจในอินโดจีน และสิ่งที่จะส่งเสริมให้ความคิดดังกล่าวบรรลุผล นอกจากจะเสริมสร้างระเบียบประเพณีและวัฒนธรรมที่มีส่วนช่วยในการสร้างชาติให้เป็นอารยประเทศแล้ว จอมพล ป. พิบูลสงครามปลุกเร้าให้ทุกคนมีความสามัคคี เพราะความสามัคคีจะทำให้อุดมการณ์ชาตินิยมของเขาเป็นจริง เขากล่าวว่า “เราจะต้องมีความสามัคคีและให้ความร่วมมือร่วมใจเป็นอันดีต่อกันในอันที่จะปกป้องรักษาเอกราช และอธิปไตยของชาติ และช่วยกันเร่งรีบสร้างสรรค์ให้ชาติไทยมีความมั่นคงก้าวหน้าขึ้นไปโดยเร็วที่สุด ชาติที่พัฒนาแล้วเท่านั้น จึงสามารถสร้างสรรค์ความผาสุกให้แก่ประชาชนของตนได้ และชาติที่ล่าหลังในทางเศรษฐกิจจะได้รับภัยจากคอมมิวนิสต์มากที่สุด” (ณรงค์ พ่วงพิศ 2544: 804-806)

(4) แนวคิดทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์

ความคิดทางการเมืองแบบชาตินิยมของจอมพลสฤษดิ์ ได้รวมความสำคัญของสถาบันชาติกับสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสิ่งเดียวกัน แยกจากกันไม่ได้ ดังที่จอมพลสฤษดิ์ได้ถวายสัตย์สาบานต่อองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า “จะยึดมั่นในหลักการว่า ชาติกับองค์พระมหากษัตริย์นั้นต้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจะแยกจากกันมิได้” จอมพลสฤษดิ์ได้ให้สัตย์ปฏิญาณต่อประชาชนภายหลังการยึดอำนาจว่า “ในการปฏิวัติครั้งนี้ ถึงหากจำเป็นจะต้องเปลี่ยนสถาบันแห่งชาติในทางหนึ่งทางใด แต่สิ่งที่คณะปฏิวัติจะไม่ยอมให้มีการเปลี่ยนแปลงคือระบอบที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขแห่งรัฐ คณะปฏิวัติจะยืนหยัดดำรงรักษาระบอบนี้

ต่อไป” การยึดอำนาจครั้งนี้ก็เพื่อรักษาสถาบันที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขแห่งรัฐให้ดำรงอยู่ตลอดไป”

แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดระเบียบการเมืองของชาติ ซึ่งจอมพลสฤษดิ์ได้แสดงออกให้ปรากฏต่อสาธารณชนในที่ต่างๆ อาจแยกออกได้เป็นลักษณะสำคัญอยู่ 3 ประการ

ประการแรก การเมืองจะต้องอาศัยหลักการของไทย จะต้องละทิ้งอุดมการณ์ต่างประเทศและจะต้องฟื้นฟูอุดมการณ์แบบไทยๆ ให้เป็นอุดมการณ์หลัก ด้วยเหตุนี้จึงได้มีการเน้นถึงประชาธิปไตยแบบไทย และเชื่อว่า ความสัมพันธ์ระหว่างสายงานการปกครองด้านบริหารและนิติบัญญัติ ซึ่งปฏิบัติไปตามระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกนั้น ใช้ไม่ได้กับการปกครองของไทย เนื่องจากไม่ส่งเสริมทั้งเสถียรภาพและประสิทธิภาพในการปกครอง ในการเลือกผู้นำทางการเมือง (ตามหลักทฤษฎี) ควรต้องขึ้นอยู่กับพระราชประสงค์ขององค์พระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีพระราชอำนาจแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีโดยไม่คำนึงถึงเรื่องการสังกัดพรรค ดังนั้น รัฐบาลจึงเป็นรัฐบาลของชาติโดยแท้จริง มิใช่เป็นรัฐบาลของพรรคหนึ่งพรรคใด โดยเฉพาะ โดยนัยนี้คณะปฏิวัติจึงยืนยันว่า คณะปฏิวัติเป็นตัวแทนความต้องการของประชาชน

ประการที่สอง จอมพลสฤษดิ์ เชื่อว่า ประเทศชาติจะเป็นระเบียบไม่ได้ ถ้ายังมีระบบพรรคการเมืองที่แบ่งแยกตามแนวตั้ง แต่ควรที่จะต้องอาศัยการแบ่งตามแนวนอนระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองอีกด้วย นั่นคือ ประเทศควรแบ่งเป็น 3 ชั้น คือ รัฐหรือรัฐบาล ข้าราชการ และประชาชน โดยที่รัฐหรือรัฐบาลจะต้องเป็นตัวแทนเจตนาารมณ์ของประชาชนและจำกัดกำหนดแนวทางของชาติ รัฐบาลมีอำนาจสูงสุด และการวางนโยบายที่สำคัญๆ ทั้งหมดก็จะอยู่ในความรับผิดชอบของรัฐบาล เนื่องจากรัฐบาลย่อมทราบดีถึงสิ่งที่ประชาชนต้องการรัฐบาลจะต้องเป็นรัฐบาลที่ดี และงานสำคัญของรัฐบาลก็คือจะต้องทำให้มีเสถียรภาพทางการเมืองและธำรงไว้ซึ่งความเป็นปึกแผ่นของชาติ ส่วนข้าราชการของชาติจะต้องเป็นที่จงรักภักดีของผู้ทรงอำนาจที่มีคุณธรรม เป็นชนชั้นปกครองที่จะต้องปฏิบัติตามคำสั่งและวัตถุประสงค์ของรัฐบาลและผู้นำทางการเมือง ส่วนประชาชนโดยทั่วไป อย่างน้อยที่สุดชั่วระยะเวลาหนึ่งจะต้องคงเป็นเกษตรกรอยู่ต่อไป และปล่อยให้รัฐบาลช่วยเหลือในสิ่งที่จำเป็นทางด้านวัตถุให้ตน การเลื่อนชั้นทางสังคมควรจะต้องลดลง เพราะเป็นเหตุให้เกิดความแตกแยกในชาติและในค่านิยม

ประการที่สาม จอมพลสฤษดิ์ มองดูการปกครองประเทศเป็นแบบบิดาปกครองบุตร เปรียบเทียบประเทศเป็นครอบครัวใหญ่ และตนเองเป็นบิดาแห่งครอบครัวนั้น ประเทศชาติก็เหมือนกับครอบครัว หากครอบครัวใดทะเลาะเบาะแว้งกัน ไม่มีความสามานสามัคคีกันครอบครัวนั้นก็หาความสุขมิได้

เมื่อพิจารณาจากถ้อยแถลงในที่ต่างๆ ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในช่วงที่ใช้อำนาจเผด็จการปกครองประเทศนั้น พอสรุปให้เห็นความคิดทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ว่า มุ่งจะแก้ไขสถานการณ์ของชาติที่กำลังเสื่อมโทรมทุกๆ ด้วยอำนาจเผด็จการ จอมพลสฤษดิ์เห็นว่า การใช้ระบบรัฐสภาแก้ปัญหาของชาติทำให้เกิดความแตกแยกและอ่อนแอ เป็นช่องทางให้ลัทธิคอมมิวนิสต์ขยายตัวอย่างรวดเร็วจนเป็นอันตรายต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ถ้าพึงรัฐสภาจะแก้ไขปัญหา ไม่ได้ทันทั่วทั้งที่เราได้พยายามที่จะชี้ให้เห็นว่า สถาบันชาติกับสถาบันพระมหากษัตริย์จะแยกออกจากกันไม่ได้ เขาปลุกเร้าให้คนไทยทั้งหลายยึดมั่นในสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยที่คณะรัฐบาลภายใต้ระบอบเผด็จการทหารจะสามารถช่วยประชาชน ปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์ไว้ได้อย่างมั่นคง และถ้าสถาบันพระมหากษัตริย์ดำรงอยู่ได้ ความเป็นชาติไทยก็จะสามารถดำรงอยู่ได้ ความคิดของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้แสดงถึงการผสมผสานความคิดเรื่องชาตินิยมกับเผด็จการทหารเข้าด้วยกัน (ณรงค์ พ่วงพิศ 2544: 807-811)

4) ข้อสรุปแนวคิดชาตินิยม

หลักความนิยมในเชื้อชาติ ความเชื่อตามหลักการนี้มีอยู่ว่า ชนชั้นนำตามอุดมการณ์ของลัทธิฟาสซิสต์เป็นผู้ที่ต้องมีฐานะเหนือชนชั้นอื่น ชนชั้นนำมีอำนาจที่จะบังคับให้บุคคลอื่นยอมรับและนำเอาเจตนารมณ์ของตนไปปฏิบัติ ประเทศที่ประกอบด้วยกลุ่มชนชั้นนำจะเป็นประเทศมหาอำนาจที่มีฐานะเหนือชาติอื่นๆ ชนชั้นนำเป็นบุคคลที่มีเชื้อสายที่มีความบริสุทธิ์และมีความสามารถพิเศษ เช่น ชนเผ่าอารยันของประเทศเยอรมนี เป็นต้น และโดยเหตุที่ชนชั้นนำมีเชื้อชาติเผ่าพันธุ์เหนือชนชาติอื่น ดังนั้น จึงทำให้เกิดวัตถุประสงค์ที่จะสนองตอบต่อความเชื่อดังกล่าว โดยการเพิ่มพูนฐานะอำนาจและชื่อเสียงเผ่าพันธุ์ของตน รวมทั้งการที่จะขยายเผ่าพันธุ์ของตนให้ครอบคลุมไปทั่วโลก หลักสำคัญของความเชื่อมั่นในชาติอาจได้แก่ ความเก่าแก่และมั่นคงของเผ่าพันธุ์ หรือการสืบเชื้อสายมาจากผู้ที่มีความรู้ความสามารถและอำนาจอันพิเศษเหนือมนุษย์เชื้อชาติอื่น เช่น ชาวญี่ปุ่นถือว่าเป็นพวกที่มีเชื้อสายมาจากพระอาทิตย์ซึ่งเป็นสมมติเทพ ดังนั้น ชนชาติญี่ปุ่นจึงต้องเป็นผู้ที่เข้มแข็ง สามารถปกครองชาติต่างๆ ได้ทั่วโลก เสมือนดังพระอาทิตย์ที่มีอำนาจต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของพลโลกทั่วทั้งจักรวาล ชาวเยอรมันยึดมั่นในความบริสุทธิ์ของสายโลหิตที่มีความเจลิยวฉลาด และมีอำนาจเหนือชาติอื่นปัจเจกชนนิยม

ตามความเชื่อในหลักการนี้อยู่ที่รัฐพยายามส่งเสริม สนับสนุน ให้บุคคลใช้พลังงานทั้งในด้านความคิด และสติปัญญาให้ดำเนินไปในทางที่ชาติปรารถนา โดยการผสมประ โยชน์ในวัตถุประสงค์ของชาติ กับพลังงานของมวลชนเข้าด้วยกัน ทั้งนี้โดยถือว่าผลประโยชน์ของชุมชนย่อมอยู่เหนือเสรีภาพ และความคิดริเริ่มของแต่ละบุคคล รากฐานของชาติคือ สวัสดิภาพของชาติอันเป็นส่วนสำคัญที่จะต้องยกย่องให้อยู่เหนือสวัสดิภาพของประชาชน

อย่างไรก็ดี ตามหลักการนี้ก็มีได้พยายามที่จะระงับความสามารถ ความคิดริเริ่ม สติปัญญา หรือ พลังงานของบุคคลแต่อย่างใด ถ้าบุคคลได้ใช้ความสามารถเพื่อประโยชน์ของรัฐ ถือว่าประชาชน เป็นส่วนหนึ่งของสังคม และพฤติกรรมของเอกชนก็เป็นผลที่เกิดจากอิทธิพลของสังคม และสังคม ขนาดใหญ่ก็คือชาติ ดังนั้น ชาติหรือรัฐจึงต้องเป็นแม่พิมพ์ของบุคคลในชาติ

1.3.4 แนวคิดอนุรักษนิยม

1) ความเป็นมา

อนุรักษนิยม (Conservatism) หมายถึง แนวความคิด ความพยายาม และการกระทำซึ่งซำรงรักษาไว้ซึ่งสถานภาพที่เป็นอยู่ ไม่ว่าจะเป็นสภาพทางการเมือง เศรษฐกิจ หรือ สังคมก็ตามหรืออาจเป็นการรักษามรดกทางวัฒนธรรมประเพณีของอดีตก็ได้ Conservatism คติ อนุรักษ จารีตนิยม ทักษะทางการเมืองที่ต้องการจะรักษาสິงต่างๆ ที่ดำรงอยู่ไว้เช่นเดิม ด้วยความ เชื่อว่านั่นเป็นสิ่งที่ดีในตัวของมันเอง หรือดีกว่าทางเลือกแบบอื่นหรืออย่างน้อยก็เป็นสิ่งที่มั่นคง ปลอดภัย คุ้นเคยไว้วางใจและรักใคร่ คติอนุรักษนิยมมีทั้งส่วนที่เป็นทักษะต่อสังคม แนวคิด เกี่ยวกับรัฐบาล และการดำเนินนโยบายทางการเมือง ทั้ง 3 ส่วนนี้ ต่างมีแนวคิดที่คัดค้านข้อเสนอให้ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างถึงรากถึงโคน คัดค้านทฤษฎีและอุดมคติแบบยูโทเปีย และหลักคิดแบบเสรี นิยมและสังคมนิยม (วิทยากร เชียงกูล และพรภิรมย์ เอี่ยมธรรม 2547: 52)

2) ความสำคัญ

ทางด้านสังคมนั้นพวกอนุรักษมีความเห็นเกี่ยวกับมนุษย์ว่า คนเรานั้นมี ความแตกต่างกันตามธรรมชาติ คือ มีสติปัญญา ความสามารถ อุบนิสัยไม่เหมือนกัน และคนแต่ละ ชาติก็มีลักษณะนิสัยประจำชาติต่างกันไป คนเหล่านี้มีความเชื่อว่าความแตกต่างทางสังคม เช่น การ มีชนชั้น การมีความแตกต่างทางยศถาบรรดาศักดิ์ ความมั่งมีนั้น เกิดจากผลของความแตกต่างกัน ตามธรรมชาติ นอกจากนี้ พวกอนุรักษนิยมยังย้ำความสำคัญของกลุ่มครอบครัว ชุมชน และเชื้อชาติ มากกว่าความสำคัญของปัจเจกบุคคล ดังนั้น จึงให้ความสำคัญของกลุ่มเป็นพิเศษ กล่าวถึงบุคคล ควรมีความจงรักภักดีต่อกลุ่ม ต่อชุมชน และต่อชาติ ความจงรักภักดีนี้มีความสำคัญเหนือสิทธิ เสรีภาพส่วนบุคคล พวกอนุรักษนิยมมีความเห็นว่า การปฏิวัติอุตสาหกรรมได้ทำลายความสัมพันธ์ ของครอบครัวและชุมชน ทำให้เกิดการแตกกระจายทางสังคม เพราะเกิดการเปลี่ยนแปลงในวิธีการ ผลิต เดิมการผลิตแบบเกษตรกรรมกระทำกัน ในครอบครัว และชุมชน โดยร่วมกันทำ ความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลในครอบครัวจึงเป็นไปอย่างใกล้ชิด แต่เมื่อเกิดโรงงานขึ้น คนในสังคมได้ไปทำงาน ในโรงงาน อยู่ห่างเหินครอบครัวและไม่มีความผูกพันต่อใครอีก ปัญหาสังคมและความวุ่นวาย ระส่ำระสายจึงเกิดขึ้นเพราะคนขาดที่ยึดเหนี่ยว

3) หลักการสำคัญของแนวคิดอนุรักษนิยม

อนุรักษนิยมมักจะถูกกล่าวหาจากฝ่ายเสรีนิยม และผู้มีความคิดแบบปฏิวัติว่าเป็นสิ่งที่กีดขวางความเปลี่ยนแปลง และความเจริญก้าวหน้าของสังคม แต่การอนุรักษสภาพดั้งเดิมไว้ไม่จำเป็นจะต้องเป็นของที่เลวเสมอไป เพราะถ้าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีลักษณะที่ทำให้สภาพที่เป็นอยู่เลวลงไปอีก การต่อต้านความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงก็น่าจะเป็นสิ่งที่ควรกระทำ พวกอนุรักษนิยมที่ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นผู้ที่มีความคิดแคบๆ และกีดกันความเจริญก้าวหน้านั้น เป็นบุคคลอีกประเภทหนึ่งซึ่งมีลักษณะพิเศษบางอย่าง ถ้าจะพิจารณาตามความเป็นมาทางประวัติศาสตร์แล้ว พวกอนุรักษนิยมมีความผูกพันกับการรักษาสถานภาพดั้งเดิมของระบบเศรษฐกิจแบบเก่า ซึ่งปกป้องผลประโยชน์ของเจ้าของที่ดิน และของขุนนางระดับสูง รวมทั้งการต่อต้านการปฏิวัติอุตสาหกรรมด้วย กลุ่มคนเหล่านี้ย้ำความสำคัญของการรักษาสถิติในทรัพย์สินส่วนบุคคลเป็นพิเศษว่าจะถูกล่วงละเมิดมิได้

ในทางการเมือง นักอนุรักษนิยมได้ปกป้องอภิสิทธิ์ของชนชั้นขุนนาง โดยต่อต้านการเรียกร้องที่จะให้มีรัฐสภา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีรัฐสภาที่มีผู้แทนราษฎรซึ่งได้รับเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน พวกอนุรักษนิยมเห็นว่า การปฏิวัติอุตสาหกรรมมีผลในการทำลายความสัมพันธ์ดั้งเดิมของตน ซึ่งเคยรรโลงความสงบเรียบร้อยของสังคมไว้ได้ การออกไปทำงานนอกครอบครัวตามโรงงานทำให้แต่ละคนไม่จำเป็นจะต้องพึ่งสมาชิกในครอบครัวต่อไป และทำให้เขาเห็นห่างจากชุมชน จากค่านิยมที่เคยผูกมัดเขาไว้

กล่าวโดยสรุปแล้ว สังคมที่มีระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรมทำให้บุคคลมีอิสระเสรีอย่างมาก พวกอนุรักษนิยมเห็นว่า คนที่ไม่มีความสัมพันธ์กับสถาบันดั้งเดิมหรือมีแต่ก็น้อยมากนั้น เป็นคนที่ไม่มียากเหง้าทางสังคม (rootless individual) และมักจะเป็นคนที่มิเสรีภาพมากจนเกินไป เราควรคำนึงไว้ด้วยว่า พวกอนุรักษนิยมนั้นมิได้ต่อต้าน เสรีภาพ แต่พวกเขาต่อต้านการมีเสรีภาพมากจนเกินไป เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะ นักอนุรักษนิยมมีความเชื่อว่า คนเราไม่ได้เกิดมาเป็นคนดีตามธรรมชาติ แต่โดยธรรมชาตินั้น คนเรามีแนวโน้มที่จะทำความชั่ว ก่อความวุ่นวายสับสนและในที่สุดก็จะทำลายล้างกันเอง กรอบของระเบียบประเพณีจึงมีความสำคัญ เพราะเป็นข้อจำกัดความเห็นแก่ตัว และความเย่อหยิ่งของมนุษย์ อีกทั้งทำให้คนเป็นคนดีด้วย ประเพณีจึงมีข้อดีอยู่ตรงที่ว่าเป็นกรอบแห่งความประพฤติที่มั่นคงแน่นอน ถ้าปราศจากประเพณี และคนขาดจริยธรรม ขาดความรับผิดชอบแล้วเสรีภาพและการใช้เสรีภาพอย่างมีความรับผิดชอบก็จะมิได้เป็นอันขาด

นักอนุรักษนิยมที่แท้เห็นว่า วัตถุ และการแสวงหากำไรหรือความสุขสบายโดยเอาเปรียบคนอื่น เป็นของไม่ดี และไม่ใช่ว่าคุณค่าที่พึงปรารถนา คุณค่าที่พึงปรารถนานั้น

ได้แก่ คุณค่าที่มีอยู่ตามประเพณีดั้งเดิม ดังนั้นจึงย้ำความรักชาติ ความยิ่งใหญ่ของชาติที่เคยมีมาในอดีตเป็นพิเศษ

อาจสรุปได้ว่า พวกอนุรักษนิยม มีทัศนคติที่แตกต่างไปจากพวกหัวก้าวหน้า หรือเสรีนิยม 11 ประการด้วยกันคือ

1. พวกอนุรักษนิยมเห็นว่า มนุษย์เราโดยพื้นฐานแล้วเป็นคนอ่อนแอ
2. มนุษย์มีสัญชาตญาณและความปรารถนา ซึ่งมีแนวโน้มไปในทางชั่วร้าย เป็น “คนมีบาป”
3. เมื่อมนุษย์เป็นคนบาป จึงมีความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องมีการจำกัดและควบคุมพฤติกรรมในรูปของกฎหมาย และมีการควบคุมทางสังคมโดยระเบียบประเพณี
4. อุปนิสัยทางเชื้อชาติ ลักษณะประจำชาติ หรือลักษณะพิเศษของแต่ละชนชั้นนั้น เป็นคุณลักษณะที่ไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ง่ายๆ ดังนั้น ทางเดียวที่จะทำให้คนดีขึ้นก็มีแต่ที่จะปรับปรุงศีลธรรมเท่านั้น

ความคิดนี้แตกต่างไปจากพวกหัวก้าวหน้า ซึ่งถือว่าถ้ามีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมและสถาบันทางสังคม (ระบบ) แล้ว คนก็จะเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นได้ แต่พวกอนุรักษนิยมเห็นว่าสถาบันทางสังคมนั้น ได้มีวิวัฒนาการมาเป็นเวลาอันยาวนานหลายชั่วอายุคน และเป็นผลทางปัญญาและแหล่งสะสมประสบการณ์ของแต่ละยุคสมัยในอดีต ซึ่งก่อให้เกิดระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่สลับซับซ้อน ดังนั้นจะเปลี่ยนแปลงไปชนิดถอนรากถอนโคนนั้นไม่ได้

5. การปฏิเสธการแก่งเหตุผล พวกอนุรักษนิยมไม่ใช่คนที่ต่อต้านปัญญาชน หรือต่อต้านเหตุผลเสมอไป แต่เขาไม่เชื่อในสิ่งที่เป็นามธรรม หรือการแก่งเหตุผลไว้ล่วงหน้า หากเชื่อในประสบการณ์ที่เคยรู้เห็นมามากกว่า พวกนี้เห็นว่า การแก่งเหตุผล (Speculative Reason) นั้น มักจะใช้ในการคิดโครงการอย่างใหญ่โตในการสร้างสังคมใหม่ โดยคิดไว้ล่วงหน้าว่า ถ้าเปลี่ยนแปลงไปแล้วจะดีขึ้น โดยที่ไม่มีหลักประกันได้ว่าจะดีขึ้นหรือไม่ หากใช้แต่หลักของเหตุผลอย่างเดียวในการคาดคะเนผลของการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น พวกอนุรักษนิยมจึงต่อต้านการเปลี่ยนแปลงแบบกะทันหันและสนับสนุนการทดลองเปลี่ยนแปลงไปที่ละเล็กละน้อย เพราะเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทีละน้อยนั้น ถ้าผิดพลาดขึ้นก็สามารถแก้ไขได้ง่ายและไม่เป็นอันตรายต่อสังคมมากเท่ากับการเปลี่ยนแปลงแบบก้าวกระโดด ดังนั้นพวกนี้จึงไม่ชอบเสี่ยงและระแวงในสิ่งใหม่ๆ ที่ไม่เคยพบเห็นมาก่อน

6. พวกอนุรักษนิยมเห็นว่า ประวัติศาสตร์ ลักษณะนิสัยประจำชาติ และผู้นำของชาติ มีความสำคัญอย่างมาก ในขณะที่พวกหัวก้าวหน้าเห็นว่าสิ่งเหล่านี้ไม่มีความสำคัญมากนัก

7. พวกอนุรักษนิยมเห็นว่า สังคมเป็นองคาพยพซึ่งประกอบด้วยส่วนต่างๆ แต่ชีวิตขององคาพยพ (ส่วนรวม) นั้นมีความสำคัญเหนือชีวิตของส่วนประกอบขององคาพยพ ดังนั้นชุมชนจึงอยู่เหนือปัจเจกบุคคล

8. พวกอนุรักษนิยม ย้ำความสำคัญของเอกภาพแห่งชุมชนต่อต้านการแตกแยกออกเป็นชนชั้น และไม่เห็นด้วยกับความคิดที่ว่า ความขัดแย้งและการเป็นปฏิปักษ์ต่อกันอย่างปรองดองไม่ได้ระหว่างชนชั้นนั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นในการผลักดันสังคมให้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น

9. พวกอนุรักษนิยม ต่อต้านการปฏิบัติ ชอบการปฏิรูประบบมีชั้นตอน เพราะเห็นว่าการปฏิวัตินั้นต้องการ *ทำลาย ส้มล้าง* สถาบันดั้งเดิมที่มีอยู่ให้หมดไปโดยสิ้นเชิง ไม่ใช่แก้ไข การปฏิวัติเป็นการฆ่า ไม่ใช่ การเยียวยารักษา

10. พวกอนุรักษนิยมเห็นว่า หน้าที่ มีความสำคัญมากกว่า สิทธิ การออกเสียงเลือกตั้งไม่ใช่ สิทธิส่วนตัว แต่เป็น ภาระหน้าที่ๆ ควรจะใช้โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม

11. พวกอนุรักษนิยม ย้ำ ความสงบเรียบร้อย ซึ่งหมายความว่า การทำอะไรให้พอเหมาะพอควร การเห็นความศักดิ์สิทธิ์ของประเพณี และความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ การที่คนจะต้องใช้ชีวิตภายใต้กรอบของกฎหมาย ธรรมเนียมประเพณี และเชื่อฟังอำนาจของผู้ปกครอง

จากการพิจารณาทัศนะของพวกอนุรักษนิยม โดยละเอียดนี้ จะเห็นว่า นักอนุรักษนิยมไม่ใช่คนที่ขวางโลก หรือไม่มีเหตุผล และการมีคนเป็นอนุรักษนิยมในสังคมก็เป็นเรื่องธรรมดาและมีประโยชน์ในการคอยทัดทานผู้ที่มีความคิดก้าวหน้าแบบสุดโต่ง อย่างไรก็ตาม ผู้ที่มีทัศนะแบบอนุรักษนิยมก็มีหลายประเภทเช่นเดียวกับกลุ่มคนอื่นๆ อันตรายของทัศนะแบบอนุรักษนิยมนั้น เกิดขึ้นจากการมีทัศนะที่อยู่ปลายสุดของความคิดอนุรักษนิยมจนเกินไป นักอนุรักษนิยมประเภทนี้เราเรียกว่า พวกปฏิกริยา (Reactionary) มากกว่าที่จะถือว่าเป็นอนุรักษนิยมตามความหมายที่แท้จริง อนุรักษนิยมสุดโต่งได้แก่ พวกฟาสซิสต์ ซึ่งมีทัศนะที่แคบและรุนแรงกว่าอนุรักษนิยมโดยทั่วไปมาก (ซัยอนันต์ สมุทวณิช 2533: 117-125)

อุดมการณ์อนุรักษนิยมดูเหมือนว่าจะอยู่คนละขั้วกับพวกเสรีนิยม พวกเสรีนิยมมักจะเรียกพวกอนุรักษนิยมว่า “Someone who believes nothing should ever be done for the first time.” หรือ “คนที่ไม่เชื่อว่าจะมีอะไรที่ควรทำเป็นครั้งแรก” พวกอนุรักษนิยมได้รับชื่อว่าเป็นพวกฝ่ายขวา พวกปฏิกริยา (Reactionary) พวกระมัดระวัง (Cautious) ทางสายกลาง (Moderate) และเชื่องช้า (Slow) ตามประวัติศาสตร์พวกอนุรักษนิยมเกิดขึ้นเมื่อประมาณ ศตวรรษที่ 18 ซึ่งการ

การต่อต้านอิทธิพลของการปฏิวัติฝรั่งเศส อย่างไรก็ตามรากฐานของอุดมการณ์อนุรักษนิยมสามารถย้อนกลับไปได้ในสมัยกรีกโบราณ โดยเฉพาะแนวปรัชญาทางการเมืองของเพลโต ซึ่งมีความคิดค่อนข้างอนุรักษนิยมมาก เราสามารถวิเคราะห์อุดมการณ์อนุรักษนิยมได้ดังนี้

1. ระเบียบและความมั่นคง (Order and stability) พวกอนุรักษนิยมเชื่อมั่นว่าระเบียบและความมั่นคงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่จะต้องรักษาไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือเรื่องศาสนา ชาติกำเนิด และความรักชาติ ซึ่งจะต้องเป็นสิ่งที่ควรหวงแหนไว้มากกว่าสิ่งใดๆ ทั้งสิ้น
2. ความชั่วร้ายของคน (Wickedness of man) เช่นเดียวกับความคิดของโทมัส ฮอบส์ พวกอนุรักษนิยมเชื่อว่า มนุษย์เกิดมาพร้อมๆ กับธรรมชาติที่โหดร้าย น่ากลัว ดังนั้นมนุษย์จึงต้องการรัฐบาลมาช่วยทำให้สังคมมนุษย์ไว้ซึ่งความอุ่นใจและป่าเถื่อน โดยใช้กฎหมายและศาสนา พวกอนุรักษนิยมจึงไม่เชื่อในตัวมนุษย์ ตรงกันข้ามพวกอนุรักษนิยมเชื่อในหลักกฎหมายและสถาบันซึ่งมีการวางรากฐานมายาวนานและมั่นคง
3. ประสบการณ์ (Experience) อุดมการณ์อนุรักษนิยมมีแนวคิดที่เชื่อมั่นในประสบการณ์มากกว่าเหตุผล ซึ่งไม่ได้หมายความว่าพวกนี้จะเป็นผู้ไม่มีเหตุผล หากแต่พวกเขาไม่เชื่อในแบบร่างของการปฏิวัติ ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง เพราะเขามีความเห็นในแง่ลบต่อธรรมชาติของมนุษย์ ไม่เชื่อว่ามนุษย์จะเป็นผู้ใช้หลักเหตุผลได้อย่างถูกต้อง
4. สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป (Gradual change) เปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น เขาต้องการให้มันเกิดขึ้นอย่างค่อยๆ เป็น ค่อยๆ ไปดังนั้นพวกอนุรักษนิยมจึงมีความหวาดกลัวต่อการปฏิวัติเป็นอย่างยิ่ง เพราะถือว่าเป็นการถอนรากถอนโคนระบบสังคมแบบเดิม หากเลือกได้เขาจะสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงอย่างช้าๆ
5. เสรีภาพ (Liberty) อนุรักษนิยมไม่ชอบความเท่าเทียมกัน เพราะมันจะเป็นอันตรายต่อเสรีภาพ โดยเนื้อแท้เขาสนับสนุนรัฐบาลที่มีรากฐานอยู่ที่การเป็นผู้ดี และต่อต้านพวกทุนนิยมที่แสวงหาอำนาจด้วยความร่ำรวย และต่อต้านระบอบประชาธิปไตย เพราะมันอยู่ตรงกันข้ามกับระเบียบและความมั่นคง
6. พวกหลากหลาย (Diversity) พวกอนุรักษนิยมไม่เชื่อในความเป็นสากล เขาเชื่อว่าถึงแม้ว่ากฎหมายบางฉบับจะใช้การได้ดีในประเทศหนึ่ง แต่มันก็ไม่ได้หมายความว่า มันจะใช้ได้ดีในทุกๆ ประเทศ ดังนั้นประเทศแต่ละประเทศควรมีวิถีการพัฒนาเป็นของตัวเองขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละประเทศ
7. รัฐบาล (Government) รัฐบาลในความคิดของพวกอนุรักษนิยมไม่ใช่สิ่งที่ชั่วร้าย รัฐบาลเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องรักษาไว้ซึ่งระเบียบเรียบร้อยและความมั่นคง

ในศตวรรษที่ 20 อุดมการณ์อนุรักษ์นิยมมีความเปลี่ยนแปลงในตัวเองอย่างมาก ถึงแม้ว่าแนวความคิดในเรื่องหลักๆ จะยังคงเหมือนเดิม แต่เรื่องแนวคิดเรื่องวิถีทางเศรษฐกิจของพวกเขาเปลี่ยนแปลงไป พวกอนุรักษ์นิยมใหม่ (Neo conservatism) จะมีแนวคิดคล้ายพวกเสรีนิยมเก่าในเรื่องทางด้านเศรษฐกิจ โดยต้องการให้รัฐบาลถูกจำกัดอำนาจในการเข้าไปแทรกแซงทางเศรษฐกิจ ปัจจุบันทั้งพวกอนุรักษ์นิยมใหม่และพวกเสรีนิยมใหม่มีความคาบเกี่ยวกันในหลายด้าน แม้กระทั่งในคนๆ เดียวกัน ในบางกรณีอาจเป็นอนุรักษ์นิยม ในบางกรณีอาจเป็นเสรีนิยม อุดมการณ์ทั้ง 2 ประการจึงไม่สามารถถูกเรียกได้ว่าอยู่ที่ใดที่หนึ่งตลอดไป มันได้ถูกนำมาใช้อธิบายแนวความคิดของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลต่อเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง เราไม่จำเป็นต้องขังตัวเองอยู่ในอุดมการณ์แบบใดแบบหนึ่ง เพียงแต่เข้าใจว่าแต่ละประเด็นที่กำลังวิเคราะห์กันอยู่นั้นเรายืนอยู่บนจุดใดก็น่าจะเป็นสิ่งที่เพียงพอแล้ว (ฉัตรภาทร อุ๋นตรงจิตร 2548: 88-90)

อย่างไรก็ตามแนวคิดแห่งอนุรักษ์นิยมที่ปรากฏในประเทศต่างๆ อาจไม่ตรงกันนักในสาระสำคัญบางประการ เช่น ลัทธิอนุรักษ์นิยมที่นิยมกันอยู่ในสหรัฐอเมริกายอมให้มีการเปลี่ยนแปลงได้ และยอมรับการแตกต่างกันในทางการเมือง ต้องการให้มีเสรีภาพทางเศรษฐกิจ ความเท่าเทียมกันทางสังคม ยึดหลักเสียงข้างมาก และเชื่อในความก้าวหน้า ส่วนอนุรักษ์นิยมในยุโรปและอังกฤษนั้นยึดมั่นในหลักศาสนาดั้งเดิม ยอมรับการแบ่งชนชั้นแบบเก่า

นอกจากนั้น ยังมีลัทธิอนุรักษ์นิยมขว้างจัด ซึ่งต่อต้านทั้งลัทธิคอมมิวนิสต์ สังคมนิยมประชาธิปไตย สหนิยมและเสรีนิยม ไม่ต้องการให้มีองค์การระหว่างประเทศ คัดค้านการผสมผสานทางเชื้อชาติ ไม่ยอมให้มีการช่วยเหลือระหว่างประเทศ ส่งเสริมให้มีการเชื่อมั่นในพระเจ้า อนุรักษ์นิยมขว้างจัดนี้นิยมกันในหมู่ชนบางกลุ่มในสหรัฐอเมริกา (สมพงษ์ เกษมสิน และจรรยา สุภาพ 2520: 26)

ดังนั้นความเห็นของพวกอนุรักษ์นิยมก็คือ พวกอนุรักษ์นิยมมีความเห็นเกี่ยวกับมนุษย์ว่า คนเรานั้นมีความแตกต่างกันตามธรรมชาติ คือ มีสติปัญญา ความสามารถ อุปนิสัยไม่เหมือนกัน และคนแต่ละชาติก็มีลักษณะนิสัยประจำชาติต่างกันไป คนเหล่านี้มีความเชื่อว่าความแตกต่างกัน พวกอนุรักษ์นิยมยังย้ำความสำคัญของกลุ่มครอบครัว ชุมชน และเชื้อชาติมากกว่าความสำคัญของปัจเจกบุคคล แต่การอนุรักษ์สภาพดั้งเดิมไว้ไม่จำเป็นจะต้องเป็นของที่เลวเสมอไป เพราะถ้าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีลักษณะที่ทำให้สภาพที่เป็นอยู่เลวลงไปอีก การต่อต้านความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงก็น่าจะเป็นสิ่งที่ควรกระทำ ในทางการเมืองนักอนุรักษ์นิยมได้ปกป้องอภิสิทธิ์ของชนชั้นขุนนาง โดยต่อต้านการเรียกร้องที่จะให้มีรัฐสภา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีรัฐสภาที่มีผู้แทนราษฎรซึ่งได้รับเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน นักอนุรักษ์นิยมมีความเชื่อว่า คนเราไม่ได้เกิดมาเป็นคนดีตามธรรมชาติ แต่โดยธรรมชาตินั้น คนเรามีแนวโน้มที่จะทำความชั่ว ก่อความ

วุ่นวายสับสนและในที่สุดก็จะทำลายล้างกันเอง ดังนั้นการมีกรอบของระเบียบประเพณีจึงมีความสำคัญ หากพิจารณาทัศนคติของพวกอนุรักษนิยมโดยละเอียดนี้ จะเห็นว่า นักอนุรักษนิยมไม่ใช่คนที่ขวางโลก หรือไม่มีเหตุผล และการมีคนเป็นอนุรักษนิยมในสังคมก็เป็นเรื่องธรรมดาและมีประโยชน์ในการคอยทัดทานผู้ที่มีความคิดก้าวหน้าแบบสุดโต่ง

4) แนวคิดของนักคิดแนวอนุรักษนิยม

(1) แนวคิดของ เดวิด ฮูม

แนวความคิดเกี่ยวกับสภาพสังคมการเมืองของฮูมในลัทธิอนุรักษนิยม (Conservatism) เขามีทัศนคติด้านปัจเจกชนนิยม (Individualism) มากไปกว่าความเชื่อถือในเรื่องสภาพสังคม และสำหรับเรื่องเกี่ยวกับสังคม เขาย้ำถึงการศึกษาค้นคว้าให้เข้าใจต่อด้านมนุษยชาติตลอดจนกลไกต่างๆ ทางการเมือง โดยอาศัยหลักประสบการณ์จากการสังเกตที่สังคมยุโรปและอเมริกาเคยเชื่อถือและนิยมตลอดมา

ปรัชญาของฮูมได้แผ่ขยายอิทธิพล และโน้มการพัฒนาไปสู่ความก้าวหน้าและมุ่งหวังต่อการปรับปรุงสภาพทางสังคมและการเมืองอยู่ตลอดเวลา เขาแสดงความคิดเห็นคัดค้านต่อเรื่องกฎธรรมชาติและเหตุผล โดยเน้นความสำคัญมาสู่ศาสตร์ใหม่ทั้งปวงทั้งทางประวัติศาสตร์และทางการเมือง คือ ศึกษาเรื่องประสบการณ์ ข้อเท็จจริง และค่านิยมมากยิ่งขึ้น

ในด้านสถาบันการปกครอง ฮูมมีแนวความคิดเกี่ยวกับสถานะแห่งความยินยอมของปวงชน รูปแบบ และวิถีทางของการใช้อำนาจในการปกครองประเทศ ตลอดจนความคิดตอบโต้องค์กรการปกครองในรูปแบบแผนใหม่ ผิดจากแนวความคิดของปราชญ์ทางการเมืองคนอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้วในยุคเดียวกัน เช่น ฮูมคัดค้านความคิดของปวงชนที่ต้องการจะเปลี่ยนแปลงหรือปฏิวัติองค์กรรัฐบาล แต่ได้เสนอแนะวิธีการด้านอื่น เช่น การพัฒนาสังคมด้วยวิธีสงบเข้ามาแทนที่

ทัศนคติของฮูมในแนวทางการศึกษาแบบใหม่ คือ การปฏิเสธโดยสิ้นเชิงต่อการยอมรับและเชื่อถือหลักเหตุผล โดยหันมาสนับสนุนต่อลัทธิประจักษ์นิยม อันหมายถึงการยึดถือหลักการจากการสังเกตและประสบการณ์เข้ามาแทนที่พฤติกรรมของคนในสังคมจะชอบด้วยหลักการและมีคุณธรรม จะต้องได้มาจากพื้นฐานของประสบการณ์เท่านั้น ฮูมเชื่อว่า จะไม่มีทางใดเลยที่คนเราในสังคมได้เรียนรู้ว่าสิ่งใดถูกต้องพอใจหรือสิ่งใดที่ผิด และตนเองไม่ชอบ โดยปราศจากการมีประสบการณ์

ในเรื่องการเมือง ฮูมมีผลงานการเขียนมากมายเกี่ยวกับความคิดของเขา เขากล่าวว่า “เราต้องเชื่อในสิ่งในสิ่งที่เราเห็นด้วยสายตา” นอกจากนี้ ปรัชญาทางการเมืองของเขาเกี่ยวกับลัทธิอนุรักษนิยม การมีองค์กรรัฐบาลที่ถูกต้องตามกฎหมาย และรวมทั้งทัศนคติที่เขา

คัดค้านต่อการเปลี่ยนแปลงสถาบันการปกครองภายในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิวัติและการใช้กำลัง โดยอ้างถึงความมั่นคงและเป็นปีกแผ่นของสังคม เขาให้ข้อสังเกตจากประสบการณ์ที่ผ่านมาว่า สถาบันการปกครองในสังคมนานาชาติจะยังคงดำรงอยู่ต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ไม่ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงหรือการปฏิวัติเปลี่ยนรัฐบาลใหม่เกิดขึ้นกี่ครั้ง สภาพการณ์เช่นนี้ย่อมเป็นผลโดยตรงที่จะทำให้สภาพสังคมย้อนกลับไปสู่ความส่ำหลัง ทั้งนี้ เนื่องจากคนเรายังคงมีกิเลสตัณหา และต้องการแสวงหาผลประโยชน์ที่ทวีจำนวนมากขึ้น และที่สำคัญสภาพสังคมที่ปั่นป่วนจะขาดซึ่งสถาบันใดๆ ที่จะทำหน้าที่ควบคุมได้อย่างสิ้นเชิงจนยากที่จะแก้ไขปรับปรุงขึ้นมาใหม่ได้อีก

ฮูมแสดงทัศนะเกี่ยวกับคนว่า คนเราเกิดมาตามธรรมชาติย่อมเท่าเทียมกันด้วยการเกิดมาเป็นคน แต่คนจะไม่เท่าเทียมกันในความฉลาดของการใช้หลักเหตุผลที่จะนำไปสู่พฤติกรรมที่ตนเองพึงพอใจ ระดับความแตกต่างกันของความฉลาดระหว่างมนุษย์นี้คือ จิตจำกัดแห่งกิเลสตัณหาฮูมเชื่อว่ารัฐหรือสังคมใดจะเรียบร้อยมั่นคงได้มีทางเดียว คือ จะต้องมีการปฏิรูปที่เป็นสากลแห่งพฤติกรรมในสังคมอยู่เสมอ และคนสามารถจะพบกับหลักปฏิบัติสากลนั้นได้ก็โดยอาศัยประสบการณ์เท่านั้น จากประสบการณ์ที่ผ่านมาทำให้คนในสังคมเกิดความรู้สึกที่คล้ายคลึงกันที่ว่า รัฐหรือสังคมจะต้องมีอยู่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งนี้ เป็นเพราะความจำเป็น ความสอดคล้องกับสภาพธรรมชาติ และลักษณะนิสัยของคน ประสบการณ์ได้สอนมนุษย์อยู่ตลอดเวลาว่าหากปราศจากรัฐหรือสังคมแล้ว ความปลอดภัยและสันติสุข ตลอดจนการมีประโยชน์ร่วมกันของคนหมู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรูปของความยุติธรรม อิสรภาพและหลักศีลธรรมอันดี จะไม่ปรากฏหรือมีความหมายอย่างแท้จริงแต่อย่างใด

รัฐที่ดีในลักษณะของฮูม หลักการสำคัญสิ่งแรกของการมีรัฐในทัศนะของฮูม คือ ความต้องการของมวลสมาชิกสังคมที่มีต่อสันติภาพและการมีระเบียบที่ดี โดยการสละเสรีภาพบางประการที่มีแต่กำเนิด และยอมรับต่อกฎหมายและระเบียบของสังคมอย่างเท่าเทียมกันฮูมเชื่อว่าคนเรายังคงมีกิเลส และแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวหรือพวกพ้องอยู่เช่นเดิม ถึงแม้จะเข้าอยู่ร่วมกันในสังคมแล้วก็ตาม สิ่งที่เป็นอันจะทำให้สภาพภายในรัฐหรือสังคมอยู่ในสถานะแห่งการมีสันติภาพและการมีระเบียบที่ดีได้ สังคมหรือรัฐจำเป็นต้องมีความยุติธรรมในทุกกรณี ฮูมยกตัวอย่างเรื่องความยุติธรรมเกี่ยวกับทรัพย์สินว่า คนในสังคมย่อมมีสิทธิครอบครองและมีการมสิทธิในทรัพย์สินของตนเองได้อย่างสมบูรณ์ บุคคลหรือองค์กรใดของรัฐจะเอาไปเสียซึ่งทรัพย์สินนั้น โดยปราศจากการยินยอมไม่ได้ นอกจากนั้น ฮูมยังเชื่อว่าหลักความยุติธรรมอันดีเป็นสิ่งที่จำเป็นและเป็นมาตรฐานว่าภายในระบบสังคมนั้น กิจกรรมและความเป็นอยู่โดยทั่วไปจะมั่นคงและมุ่งเพื่อผลประโยชน์สุขส่วนรวมเท่านั้น

ฮูมสนับสนุนให้ภายในสังคมเมืองค์กรรัฐบาล โดยความเชื่อที่ว่า เป็นความจำเป็นอย่างแท้จริง ที่จะต้องมีสถาบันหลักคอยทำหน้าที่บริหารกิจการต่างๆ ของส่วนรวม อันจะนำประโยชน์สุขมาสู่สังคมได้ ฮูมกล่าวว่ารัฐบาลที่ดีและมีความยุติธรรมในสังคม เกิดจาก สัญญา 2 ประการเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ เป็นสัญญาโดยความยินยอมของมวลสมาชิกในสังคม และ จากลักษณะนิสัยอันเคยชินของคนในสังคม ทั้งนี้ เพราะคนในสังคมตระหนักและเข้าใจดีจาก ประสบการณ์ว่า ประโยชน์ของสังคมจะเกิดขึ้นได้ก็โดยที่ภายในระบบสังคมเองจะต้องอยู่ภายใน สถานะที่ประชาชนเต็มใจที่จะยอมรับต่อกฎหมายหรือคำสั่งของผู้ปกครอง ฮูมกล่าวเพิ่มเติมอีกว่า ความยินยอมที่กล่าวนี้สามารถแยกออกได้อีก 2 ประการ คือ ความยินยอมอันเกิดจากความรู้สึกหรือ การมีสัญชาติญาณต่อการอยากอยู่ร่วมกันในสังคมของมนุษย์เพื่อความมั่นคงปลอดภัย และความ ยินยอมอันเกิดจากความรู้สึกจงรักภักดีและความเชื่อสัตย์อย่างจริงจังต่อความยุติธรรมและความ มั่นคงปลอดภัยในสังคม

ฮูมกล่าวสรุปว่าคนเราจะพบความจริงและนำมาปรับปรุงและ ปฏิวัติได้ ก็โดยจากประสบการณ์เท่านั้นเกี่ยวกับรัฐบาลที่ทำหน้าที่บริหารประเทศ ฮูมได้แสดง ทศนะว่ารัฐบาลที่จะทำหน้าที่ได้ดีและเกิดประโยชน์สุขที่ดีที่สุดต่อส่วนรวมนั้น ขึ้นอยู่กับการมี ผู้ปกครองจำนวนน้อย การมีผู้ปกครองส่วนน้อยของสังคมที่กล่าวนี้จะต้องเป็นการเลือกตั้งเท่านั้น เขาเชื่อว่าการปกครองโดยคนส่วนใหญ่ในสังคมจะไม่มีผลดีแต่อย่างใด เพราะยอมเป็นไปไม่ได้ที่ คนส่วนใหญ่จะมีพื้นฐานความรู้ ความสามารถ และความเหมาะสมต่างๆ ได้ดีเท่ากับผู้ปกครอง จำนวนน้อยที่ได้รับจากการเลือกตั้งของประชาชน

ฮูมกล่าวเพิ่มเติมอีกว่า องค์ประกอบของการเป็นผู้ปกครองที่ดีที่สุด นั้น จะต้องเป็นผู้มีพื้นฐานของการเกิดในตระกูลสูง หรือตระกูลขุนนาง และจะต้องมีการศึกษาที่ดี ด้วยฮูมสรุปว่าผู้ปกครองที่เป็นองคกร อันประกอบด้วยคนส่วนน้อยนี้เท่านั้นที่มีศิลปะและรู้หลัก แห่งความยุติธรรม มีศิลปะแห่งการปกครอง ตลอดจนในวิถีทางต่างๆ อันจะเกิดประโยชน์และ ใช้ได้ดีต่อภาวะเศรษฐกิจ หลักศาสนา รวมทั้งสถานะแห่งกฎหมายรัฐธรรมนูญด้วย ผู้ปกครองใน ลักษณะที่กล่าวย่อมจะเหมาะสมในการปฏิบัติหน้าที่ และมีความรับผิดชอบด้วยความยุติธรรม มี ความฉลาด และมีเหตุผลที่ได้อย่างแท้จริง

รูปแบบการปกครอง ฮูมได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับรูปแบบการ ปกครองไว้อย่างละเอียด โดยให้ความสนับสนุนอย่างแข็งขันต่อรูปแบบการปกครองรัฐที่ถูกต้อง ตามกฎหมาย รูปแบบการปกครองมีหลักเกณฑ์ดังนี้คือ องคกรรัฐบาลจำเป็นต้องได้รับความยินยอม จากปวงชน และต้องปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถในครรลองของกฎหมาย นอกจากนี้

อำนาจและสิทธิต่างๆ ขององค์กรรัฐบาลจะต้องมีการแบ่งแยกออกจากกันไปตามหน่วยย่อยอื่นๆ ที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างดีที่สุด

ฮูมให้ทัศนะต่อไปอีกว่ารูปแบบการปกครองดังกล่าวจะปฏิบัติงานได้ผลและมีมาตรฐานดีมากน้อยเพียงใด สามารถวัดและดูได้ว่าปวงชนในสังคมยอมรับหรือไม่ว่าเป็นการบริหารงานที่เป็นไปด้วยความยุติธรรม และมีผลปรากฏที่ประจักษ์โดยตรงต่อสังคมส่วนรวมอย่างแท้จริง จะเห็นได้ว่าเขาชี้ให้เห็นถึงความสมบูรณ์ในการปฏิบัติงานขององค์กรรัฐบาลว่า จะดีเพียงใดขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ที่จะปรากฏตามมานั่นเอง
(กวี อิศริวรรณ ม.ป.ป.: 77-83)

โดยสรุปแล้วแนวคิดของฮูมคือปรัชญาทางการเมืองของเขาเกี่ยวกับลัทธิอนุรักษนิยม การมีองค์กรรัฐบาลที่ถูกต้องตามกฎหมาย และรวมทั้งทัศนะที่เขาคัดค้านต่อการเปลี่ยนแปลงสถาบันการปกครองภายในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิวัติและการใช้กำลัง โดยอ้างถึงความมั่นคงและเป็นปีกแผ่นของสังคม เขาแสดงทัศนะเกี่ยวกับคนว่า คนเราเกิดมาตามธรรมชาติย่อมเท่าเทียมกันด้วยการเกิดมาเป็นคน แต่คนจะไม่เท่าเทียมกันในความฉลาดของการใช้หลักเหตุผลที่จะนำทางไปสู่พฤติกรรมที่ตนเองพึงพอใจ เขาสนับสนุนให้ภายในสังคมมีองค์กรรัฐบาล โดยความเชื่อที่ว่า เป็นความจำเป็นอย่างแท้จริง ที่จะต้องมีสถาบันหลักคอยทำหน้าที่บริหารกิจการต่างๆ ของส่วนรวมอันจะนำประโยชน์สุขมาสู่สังคมได้

ฮูมกล่าวว่ารัฐบาลที่ดีและมีความยุติธรรมในสังคม เกิดจากสัญญา 2 ประการเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ เป็นสัญญาโดยความยินยอมของมวลสมาชิกในสังคม และจากลักษณะนิสัยอันเคยชินของคนในสังคม รูปแบบการปกครองรัฐที่ถูกต้องตามกฎหมาย รูปแบบการปกครองมีหลักเกณฑ์ดังนี้คือ องค์กรรัฐบาลจำเป็นต้องได้รับความยินยอมจากปวงชน และต้องปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถในครรลองของกฎหมายรูปแบบการปกครองดังกล่าวจะปฏิบัติงานได้ผลและมีมาตรฐานดีมากน้อยเพียงใด สามารถวัดและดูได้ว่าปวงชนในสังคมยอมรับหรือไม่ว่าเป็นการบริหารงานที่เป็นไปด้วยความยุติธรรม และมีผลปรากฏที่ประจักษ์โดยตรงต่อสังคมส่วนรวมอย่างแท้จริง

(2) แนวคิดของ เอ็ดมันด์ เบอร์ค (Edmand Burg)

เบอร์คเป็นพวกมีหัวคิดแบบอนุรักษนิยมที่รักความก้าวหน้า การที่เข้าร่วมอยู่ในกลุ่ม Whigs นั้น เป็นผลที่ชายหนุ่มอย่างคนร่วมสมัยต้องการที่จะให้มีการก้าวหน้าเปลี่ยนแปลงสภาพสิ่งเก่าๆ ที่มีอยู่ให้ดียิ่งขึ้น และการโจมตีขบวนการปฏิวัติในฝรั่งเศส โดยเฉพาะการวิจารณ์พวกจาก โคแบง (Jacobins) อย่างรุนแรงของเบอร์คนั้นสะท้อนให้เห็นถึงการเป็นอนุรักษนิยมที่ไม่ยอมให้มีการเปลี่ยนแปลงหรือความก้าวหน้า ก้าวไปไกลถึงขั้นทำลายทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่

เดิมอย่างหมดสิ้น ซึ่งเบอร์คเคยอ้างถึงทัศนคติของเขาอยู่เสมอว่า “จุดยืน” ของเขานั้นอาศัยหลักการที่เขาเคยยึดถือมาเสมอตลอดเวลา หาใช่เป็นไปตามกระแสความแปรปรวนทางการเมืองแต่อย่างใดไม่

รัฐและการปกครองที่ดี ในแง่ของการจัดองค์กรรัฐบาล จะเป็นการเข้าใจคิดเป็นอย่างมาก หากใช้ความหมายของอนุรักษนิยมกับระบอบการปกครองแบบฟาสซิสต์ว่าหมายถึงสิ่งเดียวกัน เบอร์คในแนวทางอนุรักษนิยมแสดงความคิดเห็นว่ารูปการปกครองที่ดีที่สุด ไม่อาจจะกำหนดลงไปตายตัวได้ รัฐบาลต่างๆ ที่มีมาแล้วในอดีตตราบเท่าปัจจุบัน ล้วนเกิดขึ้นได้โดยคุณธรรมของพระผู้เป็นเจ้า รัฐมิได้เกิดขึ้นโดยที่มิใคร่ไปเนรมิตหรือสร้างสรรค์ขึ้น แต่รัฐมีรากเหง้าความเป็นมาฝังลึกลงไปในความรูสึกและสัญชาตญาณของมนุษย์ ดังนั้นรูปแบบของรัฐที่ดีจึงไม่อาจกำหนดลงไปได้ตามนัยข้างต้น นอกจากจะพิจารณาในแง่สัมพันธ์กับสภาพการณ์ รูปแบบของรัฐแบบหนึ่งอาจจะเหมาะสมกับสภาวะการณ์อย่างหนึ่ง

เบอร์คเตือนว่า เราไม่อาจจะดำเนินรูปการปกครองใดๆ เพียงด้วยหลักการนามธรรมเท่านั้น อย่างไรก็ดี แนวความคิดของเบอร์คเกี่ยวกับรูปของรัฐบางประการต่อมาได้จำกัดรัฐที่ดีไว้ให้ผู้นุชนรุ่นหลังคิดใคร่ครวญชัดเจนขึ้นว่า รูปรัฐที่ดีนั้นน่าจะมีส่วนผูกพันอยู่กับการดำรงอยู่ของรูปรัฐนั้นๆ ได้นานเท่าใด ย่อมแสดงว่ารัฐนั้นต้องมีความดีในตัวของมันเองในแง่ที่เป็นไปได้ที่ว่าเบอร์คจะให้ความสำคัญแก่รูปการปกครองของอังกฤษในขณะนั้นเป็นอย่างยิ่ง ถึงกับสรุปรัฐธรรมนูญของอังกฤษว่าเป็นรัฐธรรมนูญ ธรรมเนียมอันเก่าแก่ เป็นรัฐธรรมนูญอันมีหลักฐานประการเดียวที่กล่าวได้ว่ามีอยู่มาชั่วนาน

เมื่อรัฐที่ดีมีส่วนผูกพันกับสิทธิของหลักธรรมเนียมอันเก่าแก่ ดังนั้น รัฐที่ดีจึงไม่ใช่รัฐที่มุ่งถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แต่ตรงกันข้าม ควรจะช่วยรักษาคุณสมบัติลักษณะของสถาบันนั้นไว้โดยสิ่งที่ซึ่งเปลี่ยนมาแทนที่อาจไม่ดีเท่าเก่าก็ได้ และอาจไปไกลถึงกับเลวร้ายกว่าเสียด้วยซ้ำ สำหรับปัญหาที่อาจเกิดขึ้นมากรณีเช่นรูปแบบการปกครองที่เป็นคิงรคหรือเมืองของชาตาน แต่เป็นรัฐที่เกิดจากความประสงค์ของพระเจ้าอันเนื่องมาจากความเชื่อของคนร่วมสมัยเบอร์คที่ว่าบ้านการเมืองนั้นมีส่วนผูกพันอยู่กับพระเจ้า แม้แต่เบอร์คเองก็ได้รับอิทธิพลจากศาสนา ดังคำกล่าวของเบอร์คที่ว่า “อำนาจอธิปไตยเป็นอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์อย่างไม่น่าสงสัย เพราะเป็นสิ่งที่ให้ประ โยชน์แก่ประชาชน แต่ผู้ที่มีอำนาจที่แท้จริงในขั้นสุดท้ายคือ พระเจ้า”

ในเรื่องการปฏิวัติ แม้ว่าเบอร์คจะเขียนคัดค้านและชี้ให้เห็นแต่ผลเสียของการปฏิวัติในหนังสือเล่มอมตะที่มีชื่อเสียงของเขาก็ตาม ตามทัศนคติของเบอร์คการเปลี่ยนแปลงระบอบการเมือง ไม่ได้หมายความว่า จะกระทำไม่ได้เลย หากแต่ควรกระทำในรูปของวิวัฒนาการ เพราะอย่างน้อยที่สุดเบอร์คก็เห็นด้วยกับการปฏิรูปการปกครองของอังกฤษในปี 1688

และการปฏิวัติในอเมริกาที่เกิดขึ้นก่อนการปฏิวัติใหญ่ในฝรั่งเศส แต่ความคิดของเบอร์คเมื่อมีอายุมากขึ้น กลับยอมรับว่าการปฏิวัติเป็นสิ่งกระทำไม่ได้ ซึ่งเขากล่าวไว้ในปี 1790 ว่า “ต่อเมื่อรัฐบาลใช้อำนาจไปในทางที่ผิด และทำความเดือดร้อนยุ่งเหยิงมาให้” แต่เบอร์คก็ได้ให้ข้อเตือนใจไว้ว่า “การปฏิวัติจะให้ผลแห่งการกระทำในทางชั่วร้ายดังเช่นประสบการณ์ที่มีมาในอดีตเสมอ”

สำหรับในส่วนของผู้ปกครองตามที่เสนอของเบอร์คแล้ว เบอร์คมีความเชื่อว่า มนุษย์ถูกแบ่งโดย ธรรมชาติให้มีความแตกต่างกันในด้านยศถาบรรดาศักดิ์ ในด้านตำแหน่งและชนชั้นว่าผู้ใดควรเป็นชนชั้นผู้ปกครอง (Ruling class) เบอร์คเชื่อว่าคนทั้งหมดไม่สามารถเป็นผู้ปกครองได้ คนที่จะเป็นผู้นำจะต้องมียศตำแหน่งมีบุคลิกลักษณะที่ดี ตลอดจนเป็นผู้มีประสบการณ์ในทุกสังคม ในทุกสังคมจะประกอบไปด้วยคนหลากหลายในการจำแนกประชาชนนั้น สำหรับชนชั้นสูงโดยกำเนิดตามที่เสนอของเบอร์ค ได้แก่ ผู้ที่มีความสามารถมาโดยกำเนิด มีการศึกษา มีความมั่นคง มียศถาบรรดาศักดิ์ ฯ เบอร์คถือเป็นคุณสมบัติของผู้ปกครองที่เหมาะสมที่จะปกครองประเทศได้ดี เพราะคุณสมบัติของผู้ปกครองดังกล่าวจะเป็นหลักประกันที่แน่นอนที่สุดสำหรับความมีอิสระเสรี ความยุติธรรม และความมั่นคงทางสังคม การยกย่องเฉพาะชนชั้นสูงให้เป็นคุณสมบัติที่ดีของผู้ปกครอง

ด้วยเหตุผลที่เบอร์ค คิดว่าพวกชนชั้นสูงจะเป็นผู้พิทักษ์เสรีภาพ ช่วยปกป้องสังคมให้ปราศจากระบบเผด็จการแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Monarchical despotism) ควบคู่ไปกับช่วยป้องกันระบบทรราชย์ที่มีคนนิยม (Popular tyranny) อย่างไรก็ดี ก็ไม่อาจกล่าวได้ว่าระบบการปกครองของเบอร์คเป็นแบบอภิชนาธิปไตยอย่างเต็มที่ เพราะผู้ปกครองของเบอร์คจะต้องมาจากการเลือกตั้ง ประชาชนก็มีส่วนในทางการเมืองได้ด้วยวิธีการแสดงมติมหาชน เบอร์คเพียงจำกัดบทบาทของมวลชน (Passive role) แต่ประชาชนก็มีสิทธิเลือกผู้ปกครองของตนได้ (Active part) ด้วยเหตุนี้ ทัศนะของเบอร์ค เช่นว่านี้จึงกล่าวได้ว่า เป็นความคิดที่ไม่ใช่เป็นประชาธิปไตยเสียหมด (รุจิรา เตชางกูร 2528: 94-101)

โดยสรุปแล้วแนวคิดของเบอร์คก็คือ ในส่วนของผู้ปกครอง คนที่จะเป็นผู้นำจะต้องมียศตำแหน่งมีบุคลิกลักษณะที่ดี ตลอดจนเป็นผู้มีประสบการณ์ในทุกสังคมถือเป็นคุณสมบัติของผู้ปกครองที่เหมาะสมที่จะปกครองประเทศได้ดี เพราะคุณสมบัติของผู้ปกครองดังกล่าวจะเป็นหลักประกันที่แน่นอนที่สุดสำหรับความมีอิสระเสรี ความยุติธรรม และความมั่นคงทางสังคม รัฐที่ดীনน่าจะมีส่วนผูกพันอยู่กับการดำรงอยู่ของรูปรัฐนั้นๆ ได้นานเท่าใด ย่อมแสดงว่ารัฐนั้นต้องมีความดีในตัวของมันเอง

5) ข้อสรุปแนวคิดอนุรักษนิยม

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีลักษณะที่ทำให้สภาพที่เป็นอยู่เลวลงไปอีก การต่อต้านความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงก็น่าจะเป็นสิ่งที่ควรกระทำ พวกอนุรักษนิยมที่ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นผู้ที่มีความคิดแคบๆ และกีดกันความเจริญก้าวหน้า นั้น เป็นบุคคลอีกประเภทหนึ่งซึ่งมีลักษณะพิเศษบางอย่าง ถ้าจะพิจารณาตามความเป็นมาทางประวัติศาสตร์แล้ว พวกอนุรักษนิยมมีความผูกพันกับการรักษาสถานภาพดั้งเดิมของระบบเศรษฐกิจแบบเก่า ซึ่งปกป้องผลประโยชน์ของเจ้าของที่ดิน และของขุนนางระดับสูง รวมทั้งการต่อต้านการปฏิวัติอุตสาหกรรมด้วย กลุ่มคนเหล่านี้ย้ำความสำคัญของการรักษาสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคลเป็นพิเศษว่าจะถูกล่วงละเมิดมิได้ ในทางการเมือง นักอนุรักษนิยมได้ปกป้องอภิสิทธิ์ของชนชั้นขุนนาง โดยต่อต้านการเรียกร้องที่จะให้มีรัฐสภา

โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีรัฐสภาที่มีผู้แทนราษฎรซึ่งได้รับเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน พวกอนุรักษนิยมเห็นว่า การปฏิวัติอุตสาหกรรมมีผลในการทำลายความสัมพันธ์ดั้งเดิมของตน เพราะ นักอนุรักษนิยม มีความเชื่อว่า คนเราไม่ได้เกิดมาเป็นคนดีตามธรรมชาติ แต่โดยธรรมชาตินั้น คนเรามีแนวโน้มที่จะทำความชั่ว ก่อความวุ่นวายสับสนและในที่สุดก็จะทำลายล้างกันเอง กรอบของระเบียบประเพณีจึงมีความสำคัญ เพราะเป็นข้อจำกัดความเห็นแก่ตัว และความเย่อหยิ่งของมนุษย์ อีกทั้งทำให้คนเป็นคนดีด้วย ประเพณีจึงมีข้อดีอยู่ตรงที่ว่าเป็นกรอบแห่งความประพฤติที่มั่นคงแน่นอน ถ้าปราศจากประเพณี และคนขาดจริยธรรมขาดความรับผิดชอบแล้วเสรีภาพและการใช้เสรีภาพอย่างมีความรับผิดชอบก็จะมีไม่ได้เป็นอันขาด

นักอนุรักษนิยมที่แท้เห็นว่า วัตถุ และการแสวงหากำไรหรือความสุขสบายโดยเอาเปรียบคนอื่น เป็นของไม่ดี และไม่ใช่ว่าคุณค่าที่พึงปรารถนา คุณค่าที่พึงปรารถนานั้นได้แก่ คุณค่าที่มีอยู่ตามประเพณีดั้งเดิม ดังนั้นจึงย้ำความรักชาติ ความยิ่งใหญ่ของชาติที่เคยมีมาในอดีตเป็นพิเศษ แต่ก็ให้การสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป (Gradual change) เปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น เขาต้องการให้มันเกิดขึ้นอย่างค่อยๆ เป็น ค่อยๆ ไปดังนั้นพวกอนุรักษนิยมจึงมีความหวาดกลัวต่อการปฏิวัติเป็นอย่างยิ่ง เพราะถือว่าเป็นการถอนรากถอนโคนระบบสังคมแบบเดิม หากเลือกได้เขาจะสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงอย่างช้าๆ

1.3.5 แนวคิดสมบูรณาญาสิทธิราชย์

1) รูปแบบการปกครอง

เราเรียกระบบการปกครองที่ปกครองโดยคนๆ เดียว ว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) ในระบบการเมืองการปกครองแบบนี้ ไม่มีผู้ใดหรือกฎเกณฑ์ใดจะมายับยั้งลิดรอนอำนาจนี้ ได้อำนาจการเมืองการปกครองอยู่กับพระมหากษัตริย์แต่ผู้

เดียว อำนาจของพระมหากษัตริย์นอกจากจะเป็นผู้ใช้กฎหมายแล้วยังเป็นผู้สร้างหรือออกกฎหมาย อีกด้วย พระมหากษัตริย์เท่านั้นเป็นใหญ่ ไม่ใช่กฎหมายที่เป็นใหญ่ซึ่งมีนักทฤษฎีหรือนักคิดที่สนับสนุนความคิดนี้หลายคน เช่น ซ็อง โบแดง (ค.ศ. 1530-1596)

ในแนวคิดของ ซ็อง โบแดงเรื่อง ราชาธิปไตยที่มีกษัตริย์อันชอบธรรม กษัตริย์ต้องการกฎหมายธรรมชาติ เช่นเดียวกับราษฎรต้องการพกษัตริย์ผู้ทรงธรรม ซึ่งเป็นแหล่งเดียวที่มีอำนาจสูงสุด อาจกล่าวได้ว่าในระบบเช่นนี้ กษัตริย์ปกครองไพร่ฟ้าด้วยความยุติธรรมอย่างแท้จริง ประชาชนจึงยอมรับอย่างจริงใจแน่แท้ เหมือนกับการยอมรับในความงามแห่งดวงตะวัน โบแดงเห็นว่า “ความสำคัญของกษัตริย์ ต้องทำให้ประชาชนเคารพ และปฏิบัติตามกฎธรรมชาติ เหมือนกับเขาเป็นราษฎรของพระองค์ ที่ปฏิบัติตามกฎหมายที่กษัตริย์ได้บัญญัติขึ้น” ตามทัศนะของ โบแดง กษัตริย์จะได้รับความสำเร็จในการปกครองต้องมีลักษณะดังนี้

1. มีความเมตตาเป็นนิสัย
2. มีความรอบคอบในราชกิจ
3. มีความกล้าหาญ
4. มีทรัพย์สิน
5. ไม่ย่อท้อต่อความทุกข์ยาก
6. รักษาคำพูด
7. สุขุมรอบคอบต่อคำปรึกษา
8. มีความกรุณาต่อราษฎร
9. มีบุคลิกดี
10. แสวงหาแต่คุณธรรม
11. เกรงกลัวต่อความชั่ว
12. มีความยุติธรรม(กวี อิศริวรรณ ม.ป.ป.: 49-50)

โบแดงกล่าวว่า “มิตรภาพที่ถาวรระหว่างผู้ปกครองกับประชาชน จะปรากฏขึ้นทันทีที่ประชาชนและกษัตริย์มีความกลมเกลียวกัน” นั้นหมายถึงไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเคารพต่อกฎหมายของกษัตริย์ และกษัตริย์เคารพต่อพระเจ้า แต่ถ้าจะให้กษัตริย์ประสบความสำเร็จในการปกครองจริงๆ ก็ต้องมีคุณลักษณะ 12 ข้อ ดังที่กล่าวมาแล้ว เมื่อกษัตริย์ปกครองไพร่ฟ้าด้วยความยุติธรรมอย่างแท้จริง ประชาชนก็จะยอมรับอย่างจริงใจ ความสำเร็จในการปกครองก็จะเกิดเป็นจริง

2) อำนาจของกษัตริย์

พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 (ค.ศ. 1638-1715) ได้ชื่อว่าเป็น “สุริยเทพ” ผู้สร้างและปกครองฝรั่งเศสมากกว่า 50 ปี “เราก็คือรัฐ” หลุยส์ทรงตรัส กษัตริย์ทั้งหลายในยุโรปต่างก็

เลียนแบบหลุยส์ รวมทั้งราชวงศ์สจวร์ตในอังกฤษ อำนาจเด็ดขาดของกษัตริย์ก็ได้รับการสนับสนุนโดยทฤษฎีว่าด้วย “สิทธิจากพระเจ้า” (คือ ผู้ปกครองได้รับมรดกมอบหมายจากพระเจ้า ฉะนั้นประชาชนต้องเชื่อฟังกษัตริย์ผู้เปรียบเสมือนบิดาของเขาทั้งหลาย ดังในบทบัญญัติที่ 5 ที่ว่า “จงยกย่องบิดามารดาของท่าน”) หรือในการกล่าวของฮอบส์ที่ว่ามนุษย์ควรอยู่ภายใต้อำนาจเด็ดขาดของกษัตริย์ ซึ่งรวมทั้งเจตน์จำนงและเหตุผล เพื่อความปลอดภัยของทุกคน ฉะนั้น อำนาจเด็ดขาดทางการเมืองจึงดูเหมือนว่ามาจากเจตจำนงที่มีเหตุผลของทั้งประชาชนและกษัตริย์ ซึ่งในแง่ของความมีอิสระของรัฐ และอำนาจอันสมบูรณ์ของกษัตริย์ ได้มีความแตกต่างไปจากแต่เดิม ซึ่งก็อยู่ในแง่เดียวกับคำกล่าวของเดการ์ต เกี่ยวกับสติสัมปชัญญะของมนุษย์ที่ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นใหม่ ซึ่งจิตความคิดของมนุษย์มีอิสระแต่มีวิธีการคิด เช่นเดียวกับกษัตริย์ที่มีอำนาจเด็ดขาด ก็มีได้แสวงหาอำนาจตามอำเภอใจแต่ถือว่าทรงรับพิศชอบสูงสุดและมีความศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้กษัตริย์ยังทรงรับพิศชอบต่อความมีระเบียบและความปลอดภัยภายนอกราชอาณาจักรด้วยโดยอาศัยวิธีการทูตและการสนับสนุน โดยพลังจากกองทัพ ซึ่งช่วยให้เกิดการถ่วงดุลอำนาจขึ้นเป็นที่แน่นอนว่า การกระทำย่อมแตกต่างไปจากทฤษฎี แต่ว่าทฤษฎีได้ให้แนวคิดใหม่และพื้นฐานระดับใหม่ (เช่น ในอังกฤษ ทฤษฎีว่าด้วย “สิทธิจากพระเจ้า” ได้ถูกโต้แย้งโดยความคิดเกี่ยวกับ “ผู้รับพิศชอบ” ของ ล็อก ซึ่งได้รับชัยชนะในการปฏิวัติ ปี ค.ศ. 1688 และได้มีอิทธิพลต่อนักคิดแนวหน้าทุกหนทุกแห่ง)

ในศตวรรษที่ 18 ความคิดเกี่ยวกับอำนาจสมบูรณ์ของกษัตริย์ได้เน้นในแง่ที่ต่างกัน “ผู้มีอำนาจแห่งยุคแสงสว่างทางปัญญา” (Enlightened despot) เป็นผู้ปกครองที่มีส่วนร่วมในยุคนี้ด้วย คือ เป็นนักปฏิรูปเพราะยอมรับในข้อแนะนำ วิพากษ์วิจารณ์ และ “มีแสงสว่างทางปัญญา” (Enlightened) โดยนักปราชญ์หรือผู้มีสติปัญญาทั้งหลายในบางครั้งก็ทำตัวเป็น “นักสมัครเล่น” (Amateur) เหมือนกับพระเจ้าเฟรเดอริกที่ 2 (มหाराช) แห่งปรัสเซีย (ค.ศ. 1740-86) เป็นผู้อุปถัมภ์ นักปราชญ์และผู้มีความสามารถทั้งหลาย ซึ่งในแง่ทฤษฎีแล้ว “ผู้มีอำนาจแห่งยุคแสงสว่างทางปัญญา” ได้ให้แบบอย่างแก่ประชาชนในการคิดทางปรัชญา ดังที่ เจเรมี เบนแธม (ซึ่งอยู่ในยุคของพระนางแคทเธอรีนแห่งรัสเซีย พระเจ้าเจเซฟ ที่ 2 และพระเจ้ากุสตาวัสที่ 3 แห่งสวีเดน) เบนแธมกล่าวอย่างมีความหวังว่า “ผู้ปกครองควรที่จะให้นักปราชญ์มีส่วนร่วมในการปกครอง และนักปราชญ์ก็ควรที่จะให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในศาสตร์ของเขา” อย่างไรก็ตามการปฏิวัติฝรั่งเศสก็ได้สั่นคลอนความหวังในความก้าวหน้าของยุคแสงสว่างทางปัญญา กฎธรรมชาติและสัญญาประชาคม

ในการกล่าวถึงอำนาจอันเด็ดขาดของกษัตริย์ โดยการอ้างสิทธิจากพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของหรือผลประโยชน์ของสังคมดูเหมือนจะถูกปฏิเสธทั้งในแง่ปฏิบัติและในแง่ทฤษฎี (ดังเช่นสงครามกลางเมืองในอังกฤษ) ความคิดสองประการที่ได้ปรับมาใช้ในกฎหมาย คือ กฎธรรมชาติ

และสัญญาประชาคมซึ่งมีส่วนช่วยในข้อถกเถียงที่กำลังเกิดขึ้นขณะนั้น (จูเลียน ฮักซ์ลีย์ และคณะ 2542: 75-76)

3) อำนาจทางการเมืองของกษัตริย์แบบไทย

แนวความคิดทางการเมืองการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นี้ แม้ไทยจะได้รับอิทธิพลมาจากขอม แต่ขอมก็ได้รับแนวความคิดนี้มาจากอินเดีย ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าต้นตอของแนวความคิดนี้ได้มาจากอารยธรรมอินเดียโดยตรง ซึ่งตามความคิดของศาสนาฮินดู และพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์มิได้เป็นเพียงผู้นำทางการเมืองการปกครองของรัฐเท่านั้น แต่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นทั้งรัฐและสังคมเป็นศูนย์กลางที่สำคัญที่สุด เป็นจักรกลของการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดังที่วิลเลียม ซิฟฟิน (William J. Siffin) ได้กล่าวไว้ว่า

“พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้จัดระเบียบของสังคมในทางโลก ทรงเป็นศูนย์กลางของระบบสังคมการเมือง พระองค์ทรงเป็นผู้ปกครองโดยบารมี ทรงเป็นผู้ถืออำนาจอธิปไตย และทรงอยู่ในฐานะเป็นที่เคารพสักการะ ความชอบธรรมแห่งตำแหน่งของพระองค์อยู่ในฐานะที่ใครจะมาท้าทายไม่ได้ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ไม่มีรัฐจะมีก็แต่อาณาจักรของพระองค์ พระองค์ทรงเป็นเจ้าของอาณาจักร และอาณาจักรนั้นมีไว้เพื่อสนองเป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์พระมหากษัตริย์” นอกจากนี้ยังมีแนวความคิดทางการเมืองการปกครองในเรื่องเทวภาพ (Divinity) ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบพระมหากษัตริย์เป็นเทพเจ้า แต่ไม่ได้หมายความว่า การอ้างสิทธิ์ในทางปกครองจากเทพเจ้าเสมอไป การอ้างเทพเจ้ามีความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครองในแง่ของการสร้างความเชื่อถือให้กับขุนนางและประชาชนผู้อยู่ใต้ปกครองและเป็นเครื่องช่วยให้เกิดความสะดวกในการปกครองบังคับบัญชาขุนนางระดับต่างๆ ในระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ขาดการจัดตั้งและไว้อำนาจเทวภาพมีความสำคัญมากกว่าเทวสิทธิ์ เทวภาพมีความสำคัญต่อประชาชนในด้านสัญลักษณ์ทางการเมือง โดยเป็นเครื่องช่วยแสดงให้คนในสังคมเห็นว่าผู้ปกครองมีลักษณะแตกต่างไปจากคนทั่วไป กล่าวคือเป็นอภิมนุษย์ (จุมพล หนิมพานิช 2543: 231)

ในทัศนะของ จอห์น ฟิกจิส (John Figgie) ทฤษฎี

สมบูรณาญาสิทธิราชย์ มีองค์ประกอบดังนี้

1. ระบอบราชาธิปไตย โดยเป็นสถาบันที่พระผู้เป็นเจ้าทรงสถาปนาขึ้นมา
2. สิทธิของการสืบราชสมบัติตามสายโลหิตเป็นเองที่ไม่อาจลบล้างได้
3. พระมหากษัตริย์รับผิดชอบโดยตรงต่อพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้น

4. การไม่ลุกขึ้นต่อต้าน และการเชื่อฟังแบบก้ำกึ่ง (Passive obedience) เป็นบัญญัติที่พระเจ้าเป็นเจ้ากำหนดให้มนุษย์ต้องยึดถือปฏิบัติ

ข้อบัญญัติเหล่านี้ไม่มีข้อใดที่เป็นของใหม่สำหรับยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ หากแต่ได้ให้ความหมายที่ใหม่ ซึ่งสิ่งนี้เองที่ทำให้เกิดสูตรการเมืองใหม่ขึ้นมา ซึ่งมีความสำคัญต่อความคิดทางการเมืองในยุโรปเป็นเวลานานนับเป็นศตวรรษ หรือกว่านั้นและยังถือได้ว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญของการพัฒนาทฤษฎีเสรีประชาธิปไตยอีกด้วย (สนธิ เทศานันท์ 2548: 25)

รูปแบบการปกครองสมบูรณาญาสิทธิราชย์สำหรับประเทศไทย เราได้ใช้รูปแบบการปกครองดังกล่าวมายาวนาน ตั้งแต่ก่อนสุโขทัยเป็นราชธานี ดังที่ทราบกันดีแล้วนั้น อำนาจสิทธิขาดอยู่ที่พระมหากษัตริย์ผู้ปกครองเป็นสำคัญ หากแต่ในการปกครองแบบนี้มีทั้งที่เป็นธรรมและไม่เป็นธรรม กล่าวคือ ถ้าผู้ปกครอง (กษัตริย์) ประกอบไปด้วยธรรมคุณธรรมแล้วการปกครองแบบนี้ก็จะบรรลุจุดหมายเช่นกันคือ ความผาสุกของประชาชน ซึ่งหากจะกล่าวโดยข้อเท็จจริงแล้ว การปกครองในทุกรูปแบบล้วนแล้วแต่มีความปรารถนาต่อการอยู่ดีมีสุขของประชาชนทั้งสิ้น เพลโตก็เป็นผู้หนึ่งที่มีทัศนะต่อการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เขาได้กล่าวว่า “รัฐที่ปกครองโดยคนๆ เดียวและกฎหมายเป็นรัฐที่ดีที่สุด (สุพจน์ บุญวิเศษ 2549: 83)

ในด้านของอำนาจส่วนใหญ่ในรูปแบบการปกครองอย่างนี้ก็ไม่ต่างกันนัก คือ เป็นของผู้ปกครองผู้เดียวจะมีกฎหมายกำกับหรือไม่ก็ตาม ในส่วนของไทยปรากฏการณ์แห่งความเป็นสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่แท้จริงได้บังเกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งนับแต่นั้นมาการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์มีความสำคัญสูงสุดในทุกๆ ด้าน อาจกล่าวได้ว่า การใช้พระราชอำนาจขององค์พระมหากษัตริย์ภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์วิเคราะห์ได้ว่า อำนาจทางการเมืองภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของไทย โดยเฉพาะในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นมีความแตกต่างอย่างสิ้นเชิง ไปจากสมัยราชาธิปไตย กล่าวคือ ภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์องค์พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นผู้ปกครองมีอำนาจสูงสุดเป็นล้นพ้นโดยไม่มีข้อจำกัดใดๆ หรือผู้ใดมาขัดขวางหรือบังคับได้ ทั้งนี้ การใช้พระราชอำนาจขององค์พระมหากษัตริย์จึงต้องเป็นไปตามหลักการที่สมควรและเป็นไปโดยยุติธรรม ทั้งนี้ ภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ดังกล่าว การใช้พระบรมราชานุญาตของพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามก็เป็นที่เชื่อถือถึงศรัทธาของราษฎรว่าเป็นไปเพื่อทำนุบำรุงราษฎรให้อยู่เย็นเป็นสุข ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงมีพระราชดำริว่า อำนาจการเมืองการปกครองของพระเจ้าแผ่นดินจึงควรเป็นไปประเพณีแบบเดิม (แอบโซลูตโมนากี) ดังความต่อไปนี้

“.....ปรกติทุกวันนี้ ราษฎรย่อมเชื่อถือเจ้าแผ่นดินว่าเป็นผู้อยู่ใน
ยุติธรรม และเป็นผู้รักใคร่คิดจะทำนุบำรุงราษฎรให้อยู่เย็นเป็นสุขยิ่งกว่าผู้อื่นทั่วหน้ากันเป็นความ
จริง เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงเห็นสมควรว่าราชนาภาพของพระเจ้าแผ่นดินควรจะกำหนดตาม
แบบเดิม”

อำนาจทางการเมืองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์จึงเป็นอำนาจ
สูงสุดเด็ดขาดของผู้ปกครองซึ่งพระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้ใช้พระราชอำนาจดังกล่าว ดังที่ศาสตราจารย์
เสนห์ จามริก ได้อธิบายว่า ในกรณีของไทยนั้นการมีรัฐธรรมนูญให้ปรากฏเป็นปรากฏการณ์อย่าง
หนึ่งทางการเมือง แต่ในทางปฏิบัติที่เป็นจริงแล้ว รัฐธรรมนูญอาจเป็นเพียงเอกสารหรือเครื่องบ่ง
บอกถึงอำนาจสิทธิขาดของผู้ปกครอง อันเป็นการตรงกันข้ามกับความหมายในเชิงจำกัดอำนาจ

เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงอาจสรุปได้ว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อัน
สมบูรณ์ได้บังเกิดขึ้น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตน โกสินทร์
อันเป็นผลมาจากปัจจัยภายในอย่างน้อยสองประการคือ กำเนิดของรัฐ – ชาติ (รัฐประชาชาติ :
Nation – State) ซึ่งเป็นผลมาจากการยกเลิกระบบไพร่และระบบทาสในรัชสมัยของพระองค์ เป็น
ประการแรก และการปฏิรูปการปกครอง ใน พ.ศ. 2435 เป็นประการที่สอง ส่งผลให้เกิดการรวม
อำนาจเข้าสู่สถาบันพระมหากษัตริย์ การรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางและขยายอำนาจของส่วนกลาง
ไปยังภูมิภาคและหัวเมืองต่างๆ รวมทั้งทรงทำการปฏิรูประบบการคลัง การศาลและการทหาร
(วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวัน 2548: 312-315)

4) ข้อสรุปของแนวคิดสมบูรณาญาสิทธิราชย์

พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้จัดระเบียบของสังคมในทางโลก ทรงเป็น
ศูนย์กลางของระบบสังคมการเมือง พระองค์ทรงเป็นผู้ปกครองโดยบาร์มี ทรงเป็นผู้ถืออำนาจอธิปไตย
และทรงอยู่ในฐานะเป็นที่เคารพสักการะ ความชอบธรรมแห่งตำแหน่งของพระองค์อยู่ในฐานะที่ใคร
จะมาทำทลายไม่ได้ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือไม่มีรัฐจะมีก็แต่อาณาจักรของพระองค์ พระองค์ทรงเป็น
เจ้าของอาณาจักร และอาณาจักรนั้นมีไว้เพื่อสนองเป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์
พระมหากษัตริย์ หากแต่ในการปกครองแบบนี้มีทั้งที่เป็นธรรมและไม่เป็นธรรม กล่าวคือ ถ้า
ผู้ปกครอง (กษัตริย์) ประกอบไปด้วยธรรมคุณธรรมแล้วการปกครองแบบนี้ ก็จะบรรลุจุดหมาย
เช่นกันคือ ความผาสุกของประชาชน ซึ่งหากจะกล่าวโดยข้อเท็จจริงแล้ว การปกครองในทุก
รูปแบบล้วนแล้วแต่มีความปรารถนาต่อการอยู่ดีมีสุขของประชาชนทั้งสิ้น เพลโตก็เป็นผู้หนึ่งที่มี
ทัศนะต่อการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เขาได้กล่าวว่า “รัฐที่ปกครอง โดยคนๆ เดียวและ
กฎหมายเป็นรัฐที่ดีที่สุด”

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วาสนา นาน่วม (2545: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความคิดทางการเมืองของพลเอกสุจินดา คราประยูร” ผลการศึกษาพบว่า ต้นกำเนิดความคิดทางการเมืองของพลเอกสุจินดา คราประยูร คือ

1. กระบวนการกล่อมเกลாதองศาทางสังคม จากสถาบันการศึกษาของทหารและ สังคมของทหาร ที่มีการถ่ายทอดปลูกฝัง ความคิด ความเชื่อแบบทหาร

2. ประสบการณ์ทางการเมืองโดยตรง

ซึ่งความคิดทางการเมืองของพลเอกสุจินดา คราประยูร โดยสรุปนั้นมีดังนี้

1. สถาบันทหารเท่านั้น ที่จะสามารถแก้ไขปัญหาทางการเมืองได้

2. มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการเมือง ระบบการเมือง และชุมชนทางการเมือง

3. กองทัพสามารถเป็นรากฐานอำนาจทางการเมือง ให้รัฐบาลและนายกรัฐมนตรีได้

โดยสรุปแล้วความคิดทางการเมืองของพลเอกสุจินดา คราประยูร จึงอยู่ภายใต้กรอบของอำนาจทางทหารเท่านั้น ต้องใช้อำนาจทางทหารเท่านั้นที่จะสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งภายในประเทศ และต่างประเทศ อีกทั้งสามารถอำนวยความสะดวกให้เกิดแก่ประชาชนได้จริง

ศิริโรตม์ คล้ามไพบูลย์ (2548: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความคิดทางการเมืองของคาร์ล ชมิทท์ : ความเป็นการเมือง , สภาวะสมัยใหม่ และเสรีประชาธิปไตย” ซึ่งในความคิดเรื่องความเป็นการเมือง (The Political) นั้น ชมิทท์ชี้ให้เห็นว่า “ความเป็นการเมือง” หมายถึงการแยกมิตรแยกศัตรู จึงจำเป็นต้องคิดถึงการเมืองในแง่ของการขัดแย้ง แข่งขันระหว่างหน่วยทางการเมืองต่างๆ อย่างไม่รู้จักจบ ส่วนในความคิดในเรื่องขององค์อธิปัตย์นั้น ชมิทท์ชี้ให้เห็นว่าความเป็นองค์อธิปัตย์สัมพันธ์กับอำนาจตัดสินใจขั้นสูงสุดทางการเมือง ยังผลให้ทฤษฎี การเมืองไม่อาจปฏิเสธการดำรงอยู่ขององค์อธิปัตย์ได้ รวมทั้งไม่สามารถคิดถึงองค์อธิปัตย์แต่ในแง่ของการบังคับกฎหมาย และผูกขาดความรุนแรงอีกต่อไป ส่วนในเรื่องสภาวะสมัยใหม่นั้น ชมิทท์แสดงให้เห็นว่าการเมืองในสภาวะสมัยใหม่ได้ทำลาย “ความเป็นการเมือง” ลงไปอย่างไรบ้าง อันเป็นจุดตั้งต้นสำคัญต่อการคิดถึงการเมืองแบบที่มีลักษณะถึงรากถึงโคน แยกแยะไม่หยุดนิ่ง รวมทั้งเต็มไปด้วยการจัดความสัมพันธ์ขึ้นใหม่อยู่ตลอดเวลา

ผลการศึกษาพบว่า แนวความคิดทางการเมืองของชมิทท์นั้น มีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กับทฤษฎีการเมืองและปรัชญาหลายกระแส ทำให้แม้ข้อเสนอทางทฤษฎีของชมิทท์โน้มเอียงจะนำไปสู่การยอมรับความสำคัญขององค์อธิปัตย์แบบเอกบุคลิก แต่ด้วยทฤษฎีของตัวเองก็เปิด

โอกาสให้ผู้อ่านคิดถึงความเป็นการเมือง ในลักษณะที่แตกต่าง ไปจากข้อเสนอของหมิทท์ด้วยเหตุ
 ดังนี้ การอ่านหมิทท์จึงไม่จำเป็นต้องนำไปสู่ข้อสรุปทางทฤษฎีแบบเดียวกับหมิทท์ก็เป็นได้ หาก
 สามารถอ่านหมิทท์เพื่อทำความเข้าใจเสรีประชาธิปไตยให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การฟื้นฟู
 ความเป็นการเมืองขึ้น ในชีวิตทางการเมืองของชุมชนการเมืองในปัจจุบัน

สมยศ รัชกุลวิทยา (2539: 91-94) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความคิดทางการเมืองของ
 ปัญญานันท์ทิกขุ” ผลการศึกษาพบว่า ความคิดทางการเมืองของท่านมีความสำคัญที่พอสรุปได้ดังนี้

1. เป็นความคิดทางการเมืองที่ได้รับอิทธิพลโดยตรงจากพุทธศาสนา การมองปัญหา
 การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศและของโลก ตลอดจนแนวทางหรือวิธีการแก้ไขปัญหา
 ต่างๆ จึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของพุทธศาสนา โดยอาศัยกฎเกณฑ์หรือแนวทางตามพระธรรมคำสั่งสอน
 ของพระพุทธเจ้าเป็นหลัก

2. เพราะเหตุที่ความคิดทางการเมืองของท่าน ได้รับการกล่อมเกลามาจากพุทธศาสนา
 โดยตรงจึงทำให้มีจุดอ่อน 2 ประการ

2.1 มีลักษณะเป็นความคิดในเชิงอุดมคติ ซึ่งอาจมีปัญหาในการประยุกต์ใช้กับ
 สังคมการเมืองไทยให้เกิดผลในทางปฏิบัติได้จริง การเน้นความสำคัญไปที่ตัวบุคคล โดยมุ่งหวังที่
 จะทำให้คนทุกคน หรือคนส่วนใหญ่เป็นคนดีตามแนวทางของศาสนา เมื่อคนส่วนใหญ่เป็นคนดีมี
 จริยธรรมแล้ว คนเหล่านั้นจะสร้างหรือปรับปรุงแก้ไขระบบ โครงสร้างต่างๆ ของสังคมการเมืองให้
 ดีขึ้นได้นั้น เมื่อพิจารณาในเชิงนามธรรมแล้วเป็นเรื่องที่มีเหตุผลและเข้าใจได้ไม่ยาก แต่ถ้าพิจารณา
 ในเชิงรูปธรรมแล้วกลับเป็นเรื่องยากอย่างยิ่งที่จะปฏิบัติให้เป็นจริงได้

2.2 เป็นการให้ความสำคัญในเรื่องตัวบุคคลโดยละเอียดหรือมองข้ามตัวระบบหรือ
 โครงสร้างของสังคมการเมือง ซึ่งน่าจะไม่ใช่เพียงพอต่อการแก้ไขปัญหามองสังคมการเมืองได้ทั้งหมด
 ทั้งนี้ เนื่องจากปัญหาบางเรื่องจำเป็นต้องแก้ไขที่ระบบหรือโครงสร้างเพราะการที่จะแก้ไขตัวบุคคล
 ไม่สามารถทำได้ในเวลาอันรวดเร็ว และในหลายๆกรณีก็เป็นไปได้อาจหรืออาจเป็นไปได้เลย

3. เมื่อพิจารณาในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรแล้วจะเห็นได้ว่า
 ความคิดทางการเมืองของท่านปัญญานันท์ทิกขุ เป็นตัวแทนของฝ่ายศาสนจักร ซึ่งความเห็นของ
 นักวิชาการหลายคนเห็นว่า ฝ่ายศาสนจักรถูกรบงำโดยฝ่ายอาณาจักร และรัฐหรือผู้ปกครองได้ใช้
 ศาสนาเป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรมในอำนาจปกครองของตนตลอดมา

4. ในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับประชาธิปไตย ท่านให้ความสำคัญแก่
 เรื่องของจิตใจของคนมากกว่าเรื่องวัตถุภายนอก เสรีภาพหรือสันติภาพต้องมาจากจิตใจภายใน ถ้า
 จิตใจไม่มีเสรีภาพหรือสันติภาพแล้ว เสรีภาพหรือสันติภาพภายนอกก็ไม่สามารถมีได้อย่างแท้จริง
 ระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงในทัศนะของท่าน เป็นระบอบที่นักการเมืองและประชาชนมีธรรมะ

ประจำใจ ซึ่งจะทำให้ระบอบประชาธิปไตยดังกล่าวเป็น “ธรรมาธิปไตย” อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ความคิดทางการเมืองของท่านจะมีจุดอ่อนอยู่บ้าง บางประการ แต่ก็ยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติแก่สังคมการเมืองไทย ได้ในหลายเรื่องหลายกรณี

สมศักดิ์ เนียมเล็ก (2544: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความคิดทางการเมืองของท่าน พุทธทาสภิกขุพบว่า ความคิดทางการเมืองของท่านพุทธทาสภิกขุ มีพื้นฐานจากความคิดทางศาสนานิกายเถรวาทนอกจากนั้นท่านยังได้นำหลักการบางอย่างของพุทธศาสนานิกายเซน และหลักการคริสตศาสนา ตามความเข้าใจของท่าน อธิบายความคิดทางการเมืองของท่าน ความคิดทางการเมืองของท่านพุทธทาสภิกขุ มีความเป็นพลวัตรตามสภาพการณ์ทางสังคมการเมือง ที่เป็นอยู่ในขณะที่ท่านเสนอความคิด โดยเฉพาะในช่วง พ.ศ.2516-2519 คุณค่าความคิดทางการเมืองของท่านพุทธทาสภิกขุ อาจพิจารณาได้ในสองส่วนด้วยกัน ส่วนแรก ในฐานะหลักการหรือคุณค่าทางจิตใจ ท่านพุทธทาสเสนอว่าระบบการเมืองใดก็ตาม ถ้าหากประกอบด้วยธรรมแล้ว ถือว่าเป็นระบบการเมืองที่ถูกต้อง ท่านได้เสนอระบบการเมืองแบบ “ธัมมิกสังคมนิยม” เป็นระบบการเมืองในอุดมคติของท่าน เราอาจนำความคิดของท่านในส่วนนี้ ไปเผยแพร่เพื่อเป็นรากฐานของความเชื่อหรืออุดมการณ์ทางการเมืองได้ ส่วนที่สอง ในด้านของระบบการปกครอง การที่ท่านพุทธทาสเห็นว่า การปกครองที่ผู้ปกครองใช้วิธีการเผด็จ โดยมีธรรมกำกับ เป็นการปกครองที่ดีที่สุด

สุวิมล อิศระธนาชัยกุล (2546: 77) ได้ศึกษาถึงความคิดทางการเมืองในวรรณกรรมไทย: ศึกษากรณีนวนิยายเรื่องสี่แผ่นดินของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช พบว่า ในนวนิยายเรื่องสี่แผ่นดินแสดงให้เห็นถึงความคิดแบบอนุรักษนิยมของท่าน ที่ให้ความสำคัญกับประเพณี เพราะประเพณีเป็นสิ่งซึ่งแสดงให้เห็นถึงระเบียบ ความเชื่อหลักปฏิบัติที่สืบทอดมายาวนานยอมผ่านการกลั่นกรองมาแล้วว่าเป็นสิ่งที่ดี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช แสดงให้เห็นถึงประเพณีเกี่ยวข้องอย่างสำคัญกับสถาบันหลักของสังคมไทย ทั้งสถาบันศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังนั้นประเพณีจึงมีความสำคัญที่จะช่วยแสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์และความเป็นไทยที่เราสมควรภูมิใจ

การเปลี่ยนแปลงต่างๆที่ขัดต่อวิถีชีวิตความเป็นไทยจึงเป็นสิ่งที่ไม่สมควร เช่น การปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญที่พยายามเปลี่ยนแปลงตามอย่างมหาอำนาจตะวันตก เป็นสิ่งที่ท่านค่อนข้างไม่เห็นด้วยเพราะถือว่าแต่ละประเทศ แต่ละสังคมย่อมต้องมีประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน การบังคับใช้มาตรฐานเดียวกันย่อมเป็นไปได้ นอกจากนี้ความคิดในการต่อต้านคอมมิวนิสต์และความคิดแบบกษัตริย์นิยมและประเพณีนิยมก็เป็นความคิดที่เด่นชัดของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช โดยเฉพาะช่วงที่แต่งนวนิยายเรื่องสี่แผ่นดิน เป็นช่วงที่แนวคิดฝ่ายซ้ายกำลังแพร่ระบาด ท่านจึงแต่งนวนิยายเรื่องสี่แผ่นดินมาเผยแพร่แนวคิดกษัตริย์นิยม และประเพณีนิยมตอบโต้แนวคิดของปัญญาชนฝ่ายซ้ายขณะนั้น

ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ (2544: 154) ได้ศึกษาถึงแนวความคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สมัยเป็นนายกรัฐมนตรี พบว่า ภายใต้สถานการณ์ที่ “วุ่นวาย”ทางการเมืองที่แสดงออกทั้งในด้านการปะทะ ทางความคิด และ การต่อสู้ ด้วยความรุนแรง ร่วมกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจไทยที่ชะงักงัน ปัญหาด้านอุตสาหกรรมการว่างงาน ปัญหาด้านราคาพืชผลการเกษตร เห็นได้ว่าการที่ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มีแนวทาง ประนีประนอม และยืดหยุ่นสันติวิธี กระทั่งดูเป็น “ความอ่อนแอ” และ “กลับกลอก” ในทัศนะของแต่ละฝ่ายนั้น ก็อาจจะกล่าวได้ว่า เป็นแนวความคิดและบุคลิกทางการเมืองที่น่าจะสอดคล้องกับยุคสมัยดังกล่าวนี้ สำหรับแนวความคิดในด้านเศรษฐกิจ และการเมืองระหว่างประเทศความสามารถ “สัมผัส” และ “ปรับรับ” ตามความเหมาะสมของสถานการณ์ก็เป็นจุดที่ทำให้ แนวความคิดทางเศรษฐกิจในเรื่อง “เงินผัน” (คึกฤทธิ์) และแนวความคิดการเมืองระหว่างประเทศ ในเรื่องนายกรัฐมนตรีไทยคนแรกๆ ที่ไปเมืองจีนแดงก็เป็น “ตำนาน” สำคัญทางประวัติศาสตร์ทางการเมืองของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชและพรรคกิจสังคม

พระมหาเมี้ยน ทองวิจิตร (2546: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการเมืองการปกครองเชิงพุทธซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาแนวความคิดทางการเมืองการปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และเอกสารที่กล่าวถึงความในพระไตรปิฎก ตลอดจนความคิดของนักวิชาการ พบว่าพระพุทธานุศาสนามีความสัมพันธ์กับการเมืองมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ดังนั้นแนวคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครองจึงมีปรากฏในพระไตรปิฎกมากมาย ทั้งวิธีการในการปกครอง อุดมคติของนักปกครอง แต่มิได้กำหนดว่ามีรูปแบบประการใด หากแต่ให้นำหลักธรรมมาธิปไตยหรือการใช้หลักธรรมเป็นแม่บท เช่นเดียวกับรัฐธรรมนูญ ซึ่งหลักธรรมในการปกครองประเทศในระบอบประชาธิปไตยนั้น ใช้หลักของอภิธานิยธรรม ทศพิธราชธรรม ราชสังคหวัตถุ และจักรวรรดิวัตร เป็นสำคัญ ผู้ปกครองที่ดีและทรงคุณธรรม ใช้ในหลักของพรหมวิหาร 4 สัปปุริสธรรม และอคติ 4 ส่วนหลักธรรมของผู้ถูกปกครองหรือประชาชนใช้หลักอธิปไตย สาราณียธรรม อภิธานิยธรรม ฆราวาสธรรม ทิฎฐธัมมิกสังวัตตนิคธรรม สังคหวัตถุ 4 และมงคลชีวิต 38 ประการ

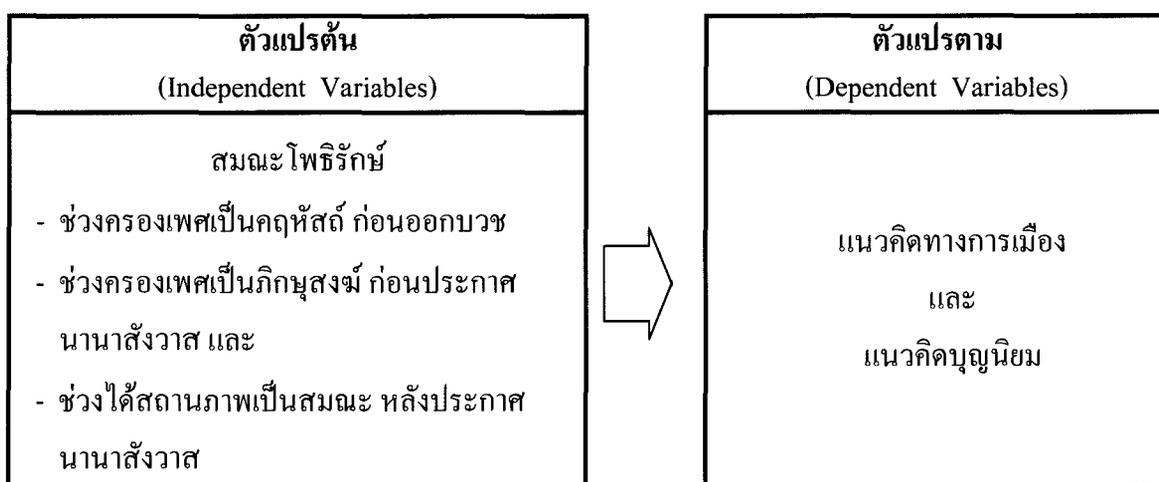
พระพุทธเจ้าเองก็ทรงมีความสัมพันธ์กับนักการเมืองหรือผู้ปกครองเป็นอย่างดี แต่พระองค์ทรงมีฐานะอยู่เหนือการเมือง หรือ ทรงเป็นกลางทางการเมือง ทรงเข้าไปเกี่ยวข้องในฐานะให้คำปรึกษาแนะนำเพื่อที่จะทำให้การปกครองของประเทศนั้นๆ สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพราะว่าไม่ว่ารูปแบบการปกครองแบบใดก็ตามล้วนแล้วแต่มีข้อผิดพลาดบกพร่องทั้งนั้น หากปรับปรุงข้อบกพร่องนั้นๆ ให้เป็นธรรมแล้ว ระบบการเมืองนั้นก็สามารที่จะอำนวยประโยชน์สุขให้เกิดแก่ประชาชนได้

3. กรอบแนวคิดการวิจัย

เนื่องจากการศึกษาแนวคิดทางการเมืองของท่านสมณะ โพธิ์รักษ์ในครั้งนี้ เป็นการศึกษาเจาะลึกถึงแนวคิดของท่านในแง่ที่ว่า แนวคิดทางการเมืองของท่านมีลักษณะอย่างไร ซึ่งในขณะเดียวกันนั้น ก็มีการวิเคราะห์ถึง แนวคิดบุญนิยม ของท่านสมณะ โพธิ์รักษ์ว่ามีความหมายอย่างไร

ดังนั้นกรอบแนวคิดที่นำมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ จึงเป็นการกล่าวถึงแนวคิด “อุดมคติ เฟเบียน” ที่นำมาใช้ในการกำหนดเป็นกรอบของแนวคิดนั้นเน้นที่ “ความอดทนรอคอย และการสร้างพื้นฐานต่างๆ” เพื่อที่จะให้แนวคิดนี้บังเกิดผลต่อสังคม เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงต้องกล่าวถึง ลักษณะขององค์ประกอบต่างๆของแนวคิด ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจถึง ลักษณะของแนวคิดที่ได้แสดงออกต่อสังคม โดยมีบทบาทและแนวทางในการกำหนดทิศทางของแนวคิด และการสร้างพื้นฐานต่างๆไว้เพื่อรองรับแนวคิดของตน

ในขณะเดียวกันก็จะเป็นการกล่าวถึง “ประชาธิปไตย” ในด้านอำนาจของประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านสิทธิเสรีภาพ ความเท่าเทียม ความยุติธรรม อันเป็นทั้งจุดหมายและเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของพื้นฐานในด้านต่างๆ ที่แนวคิดได้สร้างขึ้น เหตุนี้จึงมีการกล่าวถึงพรรคการเมืองที่อยู่ภายใต้แนวคิด และเป็นกลไกที่สำคัญในการสื่อทำความเข้าใจต่อแนวคิด รวมทั้งกระบวนการและขั้นตอนต่างๆ ที่แนวคิดได้กำหนดและกำกับต่อพรรค อีกทั้งจะเป็นข้อพิจารณาให้เห็นว่า แนวคิดทางการเมืองของสมณะ โพธิ์รักษ์นั้นเป็นอย่างไร มีจุดหมายปลายทางอย่างไร โดยสามารถเขียนความสัมพันธ์ของตัวแปรเป็นตารางภาพได้ดังนี้

ตารางที่ 3.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย